

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Důchodové pojištění v ČR, analýza a odchylky
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. et Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracovala:
Bc. Simona Pleskačová

Brno 2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Důchodové pojištění v ČR, analýza a odchylky“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Zaječí dne 20. 3. 2012

.....

Bc. Simona Pleskačová

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou vyslovuji poděkování paní PhDr. et Mgr. Zdeňce Vaňkové za pomoc, odborné vedení, cenné rady a připomínky k vypracování mé diplomové práce.

Děkuji také své rodině za morální podporu a trpělivost.

Bc. Simona Pleskačová

OBSAH

ÚVOD	2
1. SOCIÁLNÍ STÁT	4
1.1 Sociální stát a jeho vývoj	4
1.2 Typologie sociálního státu	9
1.3 Problémy sociálního státu	14
2. VÝVOJ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	20
2.1 Československé důchodové zabezpečení do roku 1990	20
2.2 Důchodové pojištění po roce 1990	25
2.3 Základní principy	28
3. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ	33
3.1 Povinná účast v důchodovém pojištění	33
3.2 Dobrovolné důchodové pojištění	36
3.3 Prvky pro výpočet důchodu	40
3.4 Podmínky nároku na důchody	45
3.5 Řízení o přiznání důchodové dávky	62
4. DŮCHODOVÁ REFORMA	66
4.1 Důchodová reforma	66
4.2 Parametrické změny	74
4.3 Malá důchodová reforma	77
4.4 Změny v roce 2012	80
5. EMPIRICKÝ VÝZKUM	82
5.1 Výzkum, cíle, výzkumný vzorek a metoda výzkumu	82
5.2 Analýza a interpretace získaných údajů	86
5.3 Hodnocení výzkumu	108
ZÁVĚR	111
RESUMÉ	116
ANOTACE	117
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	118
POUŽITÁ OZNAČENÍ	122
SEZNAM PŘÍLOH	123

Úvod

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla věnovat oblasti důchodového pojištění, které je mi svým obsahem blízké. S touto problematikou se zabývám při své práci na oddělení důchodového pojištění u Okresní správy sociálního zabezpečení v Břeclavi. Důchodové pojištění je hodně diskutovanou oblastí a dotýká se širokého okruhu lidí. Je jednou ze systémových součástí sociálního zabezpečení.

Sociální zabezpečení tvoří sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc. Oblast sociálního pojištění členíme na důchodové, nemocenské a zdravotní pojištění. Základním úkolem důchodového pojištění je zabezpečit fyzické osoby při určitých sociálních událostech. Sociální událost má negativní dopad na sociální situaci člověka. Rozumíme tím např. narození, dosažení zletilosti, mateřství, dosažení důchodového věku, nemoc, ale i smrt. S vývojem společnosti se mění také životní podmínky každého z nás, dochází ke změně charakteru pracovních podmínek a životního stylu. Člověk, který se dostane do sociální situace, bez pomoci společnosti by následky sociální události nezvládl.

Důchodové pojištění zabezpečuje jedince ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele. Je jím pokryto téměř všechno ekonomicky aktivní obyvatelstvo a v některých případech i osoby, které nevykonávají výdělečnou činnost z kvalifikovaných důvodů.

Od 1. ledna 1996 je problematika důchodového pojištění upravena zejména v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Zákon prošel mnoha úpravami. Veškeré změny musí mít koncepční charakter a musí respektovat současnou hospodářskou situaci. Dostatek informací pomůže občanům zlepšit jejich rozhodování v této oblasti a zajistit si dlouhodobou životní úroveň.

Proces změn v důchodovém systému ČR probíhá v zásadě nepřetržitě od počátku devadesátých let minulého století. Cílem je připravit dlouhodobě finančně udržitelný systém, který zajistí přiměřené příjmy. Současná podoba systému se základním důchodovým pojištěním a dobrovolným penzijním připojištěním není dlouhodobě udržitelná. Deficit na důchodovém účtu každoročně narůstá a osob v důchodovém věku přibývá. V posledních letech došlo k hlubokému propadu porodnosti a zároveň prodlužování doby žití, což bude mít v budoucnu dopad na finanční udržitelnost stávajícího důchodového systému.

Výrazná úprava zákona o důchodovém pojištění nastala od ledna 2010 zákonem č. 306/2008 Sb. Jedná se o úpravu důchodového věku, potřebné doby pojištění či koncepce invalidity. Zákonem č. 220/2011 Sb., (malá důchodová reforma), dochází od 30.9.2011 ke změně ve výpočtu důchodů jako reakce na nález Ústavního soudu ČR ze dne 16.4.2010. V souvislosti s řešením dopadu nálezu Ústavního soudu byly schváleny i některé další dílčí parametrické změny. Rozsah společenské péče by měl být i nadále zachován v souladu s Listinou základních práv a svobod, která se stala součástí právního řádu České republiky.

Při zpracování diplomové práce jsem využila nejen poznatky z odborné literatury, ale i vlastní poznatky získané dvacetiletou praxí v oboru. Cílem mé práce je pokusit se vystihnout podstatu sociálního státu a poukázat na problémy, s kterými se sociální stát potýká, provést analýzu současného důchodového systému, zachytit jeho vývoj, uvést hlavní principy, nastínit zásadní změny a charakterizovat jednotlivé dávky s ohledem na potřebnou dobu pojištění, která je jedním z hlavních faktorů rozhodujícím pro přiznání dávky.

Mezi nejvýznamnější otázky každého důchodového systému patří problematika dob pojištění. Účast na pojištění a doby pojištění se projevují nejen na výši důchodu, ale i v nároku na důchod. Přibývá občanů, kteří nemají nárok na důchodovou dávku z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění pro její nárok. Týká se to nejen občanů v důchodovém věku, ale i občanů žádajících o invalidní důchod a v neposlední řadě i pozůstalých vdov, vdovců a sirotků. V diplomové práci se touto problematikou zabývám. Zkoumám, jaké následky má neúčast občana na důchodovém pojištění a jaké faktory ovlivňují skutečnost, že člověk nezíská potřebnou dobu pojištění, a proto mu nevznikne nárok na výplatu dávky.

Pomocí techniky kazuistického charakteru se snažím vysvětlit vliv potřebné doby pojištění na přiznání dávky. Uvádím příklady z mé praxe. Jedná se o vybrané vzorky pojištěnců z okresu Břeclav, kterým byla žádost o důchodovou dávku zamítnuta z důvodu nesplnění podmínky potřebné doby pojištění. Jsou vybrány různé druhy případů a to tak, aby byly zastoupeny všechny druhy dávek důchodového pojištění. Pokouším se uvést možné způsoby řešení této sociální situace.

1. SOCIÁLNÍ STÁT

1.1 Sociální stát a jeho vývoj

Stát jako společenská instituce tvoří součást společnosti. Stát a společnost proto nelze od sebe izolovat. Mají společný základ, kterým je fakt, že oba představují společenství lidí. Jsou sociálními kategoriemi. Na formování státu se podílejí jednak faktory politické a ekonomické. Nesmíme opomenout i kulturní tradici země, myšlenkové proudy a směry různých politických hnutí. Stát prošel různými vývojovými etapami. Došlo tak ke změně jeho podoby, struktury institucí a v neposlední řadě i jeho funkcí.¹

Demokratický stát plní především funkci práva, pořádku, bezpečí, ochrany práv a svobod občanů a dalších právních subjektů. Zajišťuje veřejné sociální služby (výchova, školství, zdravotnictví). Zabezpečuje minimální životní standard pro každého. Zasahuje do ekonomiky z důvodu podpory ekonomické stability a hospodářského růstu.²

V moderní době je stát institucí nejen politickou, ale také právní a sociální. Sociálně-politická opatření státu jsou zákonodárnými akty, mají všeobecný dosah. Stát disponuje s poměrně značnými zdroji. Od státu především vychází impuls k naplňování a respektování základních principů sociální politiky. Společenský život v jednotlivých oblastech společenských vztahů organizuje zejména stát (státní intervence) a trh (tržní mechanismus).

Stát má možnost účastnit se na sociální politice dvěma způsoby. Vystupuje jako konceptor sociální politiky. Vymezuje právní rámec sociální politiky, určuje pravidla chování ostatních sociálních subjektů, dbá nad jejich dodržováním apod. V této roli je stát nezastupitelný. Druhý způsob účasti státu na sociální politice je role vykonavatele, realizátora sociálně politických opatření. Poskytuje konkrétní dávky podpory a pomoc.³

¹ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiška a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 17

² Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiška a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 19-20

³ Srov. Krebs, V. a kol. Sociální politika. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 72

Pouhým zabezpečením občanů ze strany státu však nedojde ke změně v chování lidí. Sociální politika státu by proto měla působit na obyvatele stimulačně a nutit občana k zájmu o zlepšení své konkrétní situace a postavení své rodiny.⁴

V roli vykonavatele sociální politiky se mohou úspěšně angažovat i nestátní subjekty. Jde zejména o fungující rodinu, svépomocná hnutí, sítě vzájemné pomoci, obce, sousedské skupiny, zaměstnavatelské podniky, charitativní a církevní organizace, nadace a občanské iniciativy. Tyto instituce snižují poptávku po veřejných sociálních službách a sociálním zabezpečení, podporují občankou sounáležitost a lidskou solidaritu a působí většinou i efektivněji.⁵

Člověk se od narození až do své smrti při řešení sociálních problémů setkává s pomocí různých sociálních institucí. Jde o rozsáhlou oblast týkající se sociálních aktivit státu, které jsou realizovány státními orgány, ale i sítě nestátních organizací a institucí. Jednotlivec (nebo rodina) nemusí být schopen tuto sociální událost zvládnout vlastními silami. V rámci státní sociální politiky je sociální událost považována za riziko a zakládá nárok na sociální ochranu.⁶

Některé události jsou předvídatelné (narození dítěte, stáří), jiné nepředvídatelné (úraz, nezaměstnanost). Za základní sociální události můžeme uvést chudobu, invaliditu, nemoc, úraz, závislé dětství a mládí, mateřství a rodičovství, stáří, smrt živitele a nezaměstnanost.⁷

V moderní historii rozvoje společnosti se setkáváme s pojmem sociální stát jako typ silného sociálního státu. O podstatě, charakteru a rozsahu sociálního státu existuje mnoho definic. Ve srovnání s právním státem, který považuje za nejvyšší hodnotu svobodu, sociální stát zavazuje jedince k účasti na společném zvládnutí života.⁸

Vymežit a definovat pojem sociální stát je velmi obtížné, protože má mnoho podob a existuje v rozdílných politických, ekonomických a sociálních podmínkách. Patří ke stěžejním pojmům politických a sociálních teorií, právně teoretických úvah i problematiky sociálního zabezpečení. Formu a rozsah sociálního státu tvoří především sociální politika každého státu. Celá oblast sociální politiky je těsně vázána na hospodářskou politiku státu, která ovlivňuje míru inflace, tvorbu zdrojů státního

⁴ Srov. Halířová, G., Melotíková, P. Praktikum z práva sociálního zabezpečení. 2. aktual. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 18

⁵ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiška a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 106

⁶ Srov. Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 217

⁷ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiška a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 86

⁸ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 14

rozpočtu, tendence vývoje národního hospodářství, výši příjmů domácnosti, reálnou kupní sílu domácnosti apod.⁹

Sociální stát se jeví jako specifická politická instituce společnosti. Přívlastku sociální se často užívá k vyjádření vztahu státu k sociální oblasti života společnosti. Výraz sociální chápeme jako synonymum společenského nebo ve spojení sociální služba, sociální výpomoc, sociální péče z důvodu zlepšení životních podmínek jedinců ohrožených zejména ekonomicky.

Pojem sociální stát (welfare state – anglický jazykový ekvivalent) označuje stát, který se snaží vytvořit příznivé podmínky života pro všechny své občany. Usiluje o ekonomické a sociální zabezpečení občanů, omezení příjmových nerovností a udržitelný ekonomický růst a rozvoj. K tomu slouží programy boje proti chudobě, zajišťování vzdělávání obyvatelstva, zdravotní péče, státní kontroly, regulace trhu a výroby nebo zajišťování zaměstnanosti a sociální zabezpečení. Welfare state je možné přeložit jako stát blahobytu. Rozumíme tím zajištění lidsky důstojných životních podmínek.¹⁰

Jedná se o stát, který se výrazně angažuje v řešení sociálních problémů svých občanů. Přebírá na sebe ve značné míře sociální zajištění obyvatel. Odpovědnost za základní životní podmínky se stává záležitostí veřejnou, tzn., že není pouze záležitostí jedinců a jejich rodin.

Sociálním státem (někdy je také nazýván jako stát veřejných sociálních služeb) rozumíme stát, který pomocí své administrativy v mezích daných sociálním zákonodárstvím zajišťuje materiální příspěvky občanům, kteří nejsou schopni se o sebe postarat (nemocní, nezaměstnaní, staří, hendikepovaní apod.).¹¹

Welfare state zabezpečuje značný rozsah sociálních potřeb (zdravotních, vzdělávacích, bytových aj.), klade si za cíl omezit výrazné sociální nerovnosti, snížit chudobu a nezaměstnanost, zajistit tak spravedlivější rozdělování rostoucího bohatství ve společnosti.¹²

Sociální státy neexistují v jedné standardní podobě. Jejich vývoj je ovlivňován faktory vnitřními a vnějšími. K vnitřním faktorům řadíme faktory demografické,

⁹ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 25-31

¹⁰ Srov. Krebs, V. a kol. Sociální politika. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 73 -75

¹¹ Srov. Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 215

¹² Srov. Krebs, V. a kol. Sociální politika. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 77

ekonomické, politické, sociálně psychologické, vliv vývoje institucí, sociální struktury a vliv nátlakových skupin. Vnějšími faktory chápeme rozvoj techniky, vědeckého poznání, mezinárodní standardizaci, technickou pomoc, kulturní difúzi (v důsledku migrace obyvatelstva) a mezinárodní spolupráci.¹³

Cílem sociálního státu bývá označováno zejména zajištění sociální jistoty a bezpečí, sociální suverenity a důstojnosti jedince, blahobytu, standardní úrovně veřejných sociálních služeb, snížení sociální nerovnosti, dosažení vyšší sociální spravedlnosti, zlepšení kvality osobního a společenského života.¹⁴

Základem ekonomiky sociálních států je soukromé vlastnictví. Je ale omezeno tak, aby byla zmírněna mocenská nerovnost mezi podnikateli a pracovní silou, mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Sociální státy respektují primární rozdělení příjmů dané trhem. Provádějí jejich korekci přerozdělováním, které nezaměstnaným zaručuje určitý příjem. Podporují životní úroveň středně a méně zámožných domácností službami v oblasti vzdělanosti, zdraví a sociální pomoci.¹⁵

Se vznikem moderních států se objevila v určité minimální podobě i sociální politika státu. Je možné ji nalézt v pracích duchovních otců – např. Hobbesovo pojetí státu ochránce. Sociální stát pomalu sílil a rostl, než byl pojmenován. Příznačný je tento vývoj pro Velkou Británii. Staré chudinské zákony zde vznikaly již od začátku 17. století. Anglický termín „welfare state“ je však až ze 40. let 20. století.¹⁶

Historii sociálního státu je možné datovat od osmdesátých let 19. století až do současnosti. Jedná se o období od zavedení prvních pojišťovacích systémů (úrazové, nemocenské, penzijní pojištění a v nezaměstnanosti) do současné etapy vývoje, která je označována jako krize sociálního státu. Sociální stát byl do své dnešní podoby ustaven počátkem druhé poloviny 20. století. Tzn. v době, kdy vrcholu dosahovala moderní industriální společnost.¹⁷

Počátky sociálního pojištění na území dnešní České republiky byly totožné s vývojem v Rakousko-Uhersku. Po osamostatnění dosáhla první republika v sociální oblasti velký pokrok. Po 1. světové válce byly přijaty zákony o vyplácení penzí válečným invalidům a pozůstalým po padlých, o podpoře v nezaměstnanosti

¹³ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 58

¹⁴ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 28

¹⁵ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 12

¹⁶ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 22

¹⁷ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 23

a osmihodinové pracovní době. V roce 1924 bylo zavedeno invalidní a starobní pojištění dělníků zaměstnaných v soukromém sektoru. Nástup hospodářské krize začátkem 30. let zbrzdil rozšíření povinného sociálního pojištění proti všem základním sociálním rizikům na co nejširší okruh pojištěnců.¹⁸

Rozvoj sociálního státu je nejvíce spojen s obdobím bezprostředně navazujícím na konec 2. světové války. V anglosaských zemích vznikl anglický termín welfare state v souvislosti se systémem sociálního pojištění, který v roce 1942 vypracoval lord William Henry Beveridge (1879-1963). Již v roce 1911 se zasloužil o zavedení prvního povinného pojištění v nezaměstnanosti na světě. Jeho systém sociálního pojištění významně ovlivnil sociálně politické myšlení 20. století. Vytvořil Národní zdravotní službu hrazenou z daní, politiku plné zaměstnanosti, příspěvky v nezaměstnanosti, zajistil existenční minimum, aby nedocházelo k chudobě, rozvoj školství a příspěvek na bydlení.

Podle Beveridge sociální stát musí usilovat o uspokojení základních potřeb člověka tím, že bojuje proti pěti základním sociálním zlům:¹⁹

- nevědomosti (ignorance),
- nemoci (disease),
- nouzi (want),
- nečinnosti (idleness),
- zanedbanosti (squalor).

Pod vlivem jeho myšlenek byla ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN (1948) formulována sociální práva člověka. Obsahem sociálního zabezpečení bylo zajišťovat lidem přiměřenou a důstojnou jistotu sociální existence.

Po 2. světové válce došlo k obrovskému rozvoji sociálního státu. Náš systém vycházel z politiky plné zaměstnanosti. Sociální dávky se vyplácely dle univerzálních schémat. Stát se stal základním a monopolním subjektem sociální politiky.²⁰

V období zvaném „zlatý věk“ sociálního státu (1962-1973) vzrostla životní úroveň občanů. Nižší sociální vrstvy dosáhly středostavovského životního stylu a snížil se podíl dělníků. Z vyspělých společností se tak staly společnosti středních vrstev.

¹⁸ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 59

¹⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 5

²⁰ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 60-61

V důsledku ropné krize v 70. letech 20. století došlo k dlouhodobé hospodářské krizi a sociální státy se postupně dostaly do krize, kterou se dosud nepodařilo zcela překonat. Následkem těchto problémů dochází k nutnosti redukce sociálních programů a hledání nových mechanismů sociálního státu.²¹

O sociálním státu a o hluboké krizi, ve které se nachází, se mluví stále více po celé Evropě. Sociální stát byl však zpochybňován od svých samých počátků, v některých zemích Evropy prakticky již od konce 19. století. V padesátých letech 20. století bylo poukazováno na to, že sociální stát je zdrojem inflace a brzdou ekonomického růstu. Úvah o jeho krizi výrazně přibývá zhruba od poloviny sedmdesátých let, v době, kdy se objevují první teorie o doznívání průmyslové společnosti a o nástupu společnosti postindustriální. Počet populace zaměstnané v sektoru služeb se prudce navýšil, pracujících v průmyslu ubývá. V osmdesátých letech mohl sociální stát za nárůst sociálního vyloučení a za rostoucí nestabilitu rodiny. Od devadesátých let nese vinu za snižování konkurenceschopnosti země. Dnešní stát blahobytu je produktem velké hospodářské krize a druhé světové války.²²

Sociální stát by pravděpodobně nevznikl, pokud by všichni občané společnosti měli dostatečně velký majetek, všichni měli práci, pokud by neexistovaly nemoci, rozvodovost, pokud by lidé nestárli a neodcházeli do důchodu.²³

1.2 Typologie sociálního státu

Sociální státy neexistují v jedné standardní podobě. Vývoj struktury, obsahu a dynamiky sociálních států je ovlivňován řadou faktorů (demografické, ekonomické, vliv sociální struktury, politické, rozvoj techniky atd.).

Neexistuje pouze jeden typ sociálního státu. Odborná literatura nabízí mnoho typologií států veřejných sociálních služeb.

Liší se od sebe zejména v těchto ukazatelích:²⁴

- kdo a v jakém rozsahu provádí sociální politiku (stát, veřejný sektor, soukromý sektor, nadace, charitativní spolky, církve),

²¹ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 62

²² Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 23

²³ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 9-10

²⁴ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 63- 64

- jaký je směr sociální politiky (předcházení sociálním rizikům nebo následné řešení sociálních situací),
- na koho je sociální politika zaměřena (jedinec, rodina, určitá vrstva společnosti),
- kdo sociální politiku financuje (stát, zaměstnavatelé, beneficianti),
- z jakého programu vycházejí (ze sociálně-demokratického, liberálního, konzervativního apod.),
- jakou část z hrubého národního produktu veřejné sociální výdaje spotřebují.

Stanovení typologií nám umožňuje poznat základní otázky a poslání sociálního státu, protože jednotlivé modely sociálního státu vycházejí z různých sociálních filozofií. Typy sociální politiky se však prolínají. Jednotlivé sociální státy obvykle nelze jednoznačně zařadit pouze do jednoho z nich. Některou oblastí sociální politiky spadají do jednoho režimu typu sociálního státu a ostatními oblastmi do jiného.²⁵

Např. dánský badatel Gostov Esping - Andersen koncem 80. let 20. století rozlišil sociální stát na tři základní typy (liberální, konzervativní a sociálně-demokratický). Základním kritériem jeho typologie je různé uspořádání vztahů mezi státem, trhem a rodinou. Později je doplnil o čtvrtý typ – jihoevropský. Podobné je dělení sociálních států (klasická typologie Titmussova, 1979) na reziduální, pracovní výkonový (korporativní) a redistributivní typ.²⁶

V evropském prostoru jsou zastoupeny základní čtyři modely: kontinentální, skandinávský, reziduální a rudimentární.²⁷

Kontinentální model (konzervativní) je historicky nejstarší. Typickým představitelem je Německo. Tento model se vyvinul z ochrany kvalifikovaných dělníků a zaměstnanců. Hlavním nástrojem ochrany je povinné členství pracujících v systému sociálního pojištění. Stát stojí stranou pojistného systému. K přímým zásluhám státu dochází až v případě, kdy se systém pojištění dostává do obtíží. Tento typ oproti ostatním systémům konzervuje statusové rozdíly mezi jednotlivými profesemi a obory činnosti. Silně je v něm zastoupen vliv profesních korporací. Zachována je tradice ve smyslu preference státních úředníků v systému sociálního zabezpečení. Výše sociálního jištění a dávek se odvíjí od výše placeného pojistného. Zdůrazňuje tak

²⁵ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 66

²⁶ Srov. Potůček, M. Sociální politika. 1. vyd. Praha: SLON, 1995, s. 40

²⁷ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 51

princip sociálního pojištění před systémem podpor založeným na zkoumání potřebnosti žadatelů a před soukromou pomocí. Projevuje se zde často silný vliv církve.

Do sedmdesátých let 20. století byl kontinentální model v Německu považován za vzorový příklad sociálního zabezpečení. Pro své rysy, které v minulosti působily jako jeho přednost, se v posledních letech kontinentální model stává terčem kritiky. Největší část prostředků na sociální výdaje, získaných formou příspěvků na sociální pojištění a přímých daní, je v tomto systému závislá na platech zaměstnanců.²⁸

Skandinávský model (severský, sociálně-demokratický) – nejméně četný typ. Je založen na univerzálním redistributivním systému podpor, které směřují k vyrovnávání rozdílů v životní úrovni různých sociálních vrstev.²⁹ Představitelem tohoto typu je Švédsko (politická stabilita, vyvinutý cit pro sociální spravedlnost, absence ve válečných konfliktech). Všichni občané jsou zaopatřeni proti sociálním rizikům nezávisle na své výdělečné činnosti. Míra jejich zaopatření je ze všech typů sociálního státu nejvyšší. Všechny severské země využívají nadprůměrné vzdělanosti populace. Ekonomika je zaměřena především na export.

Do konce osmdesátých let 20. století zde existovala téměř plná zaměstnanost při vysoké úrovni zaměstnanosti žen. Tím docházelo k výraznému snížení nákladů na provoz sociálního státu. Vzhledem k vysokému progresivnímu zdanění byla míra nerovností ve společnosti oproti ostatním státům v Evropě malá. V sektoru veřejných služeb je zaměstnána třetina všech zaměstnanců. Je zde rozvinuta hustá síť sociálních služeb, zejména péče o děti a staré lidi.³⁰

Švédský model byl ještě na konci osmdesátých let považován za nejvyspělejší typ sociálního státu. V devadesátých letech 20. století se stávající model sociálního státu dostává do problémů s financováním jeho sociálního systému. Dochází k výraznému ekonomickému zpomalení, k prudkému růstu nezaměstnanosti a veřejného zadlužení. Byla přehodnocena dosavadní koncepce státu v sociální politice. Roste tlak na financování sociálního zabezpečení z pojištění. Narůstá tlak na snížení vyplácených dávek sociálního zabezpečení.³¹

Reziduální model (anglosaský, liberální - Velká Británie) model sociálního státu je založen na konceptu sociálních práv, která si mohou nárokovat jen tolik prostoru,

²⁸ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 54

²⁹ Srov. Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 216

³⁰ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 66

³¹ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 55

kolik jim ho ponechá tržní mechanismus. Do konce sedmdesátých let 20. století fungoval systém zavedený lordem W. Beveridgem, který obsahoval nejen liberální prvky, ale i silně sociálně demokratické rysy. Reformy, které zahájila vláda Margaret Thatcherové, spočívaly v krytí rizik veškeré populace prostřednictvím jednotných dávek, službami ve školství, zdravotnictví a v závazku vlády k podpoře plné zaměstnanosti. Na rozdíl od skandinávského modelu, který zajišťoval vysoký životní standart, byly tyto dávky chápány jako minimální. Zvýšila se však míra sociální nerovnosti. Došlo k úbytku standardních pracovních poměrů, vzrostl počet „pracujících chudých“ a obecně počet osob žijících v chudobě.³²

Rudimentární model (jižní, latinský) model sociálního státu je aplikován ve Španělsku, Itálii, středozezemních státech od Portugalska po Řecko. Jsou to státy, ve kterých se sociální stát rozvíjí s určitým opožděním. Někdy je označován jako stát „duální“ a to z důvodu, že obsahuje prvky konzervativního modelu (zajištění v nezaměstnanosti a v důchodu je závislé na pojištění hrazeném z příjmů ze zaměstnání) a modelu sociálně demokratického (zdravotní péče a vzdělání jsou financovány z daní). Zvláštností těchto zemí je silná úloha rozvětvené rodiny. Rodina vykonává řadu sociálních funkcí, stává se oporou v nezaměstnanosti a ve stáří. Mnohem častěji zde žijí pohromadě dvě i tři generace, rodinné kontakty hrají velkou úlohu při zajišťování zaměstnání a rodinné sítě jsou oporou v nezaměstnanosti i ve stáří.

Od konce sedmdesátých let 20. století byl budován sociální systém podle skandinávského vzoru. Došlo k rozvoji vzdělanostní politiky a k univerzalizaci péče o zdraví. (financováno převážně ze státních příjmů). Na přelomu osmdesátých a devadesátých let byl ve Španělsku zaveden minimální příjem, rodinné dávky a dávky pro nepojištěné lidi, staré a nemocné. S prudkým růstem nezaměstnanosti, flexibilizací trhu práce, začíná být omezována podpora v nezaměstnanosti. Snižují se dávky, zpřísnují se podmínky odchodu do starobního důchodu. V sociálních výdajích nejsou prováděny přímo škrtky, ale dochází pouze ke zmírnění jejich růstu.³³

Vyspělé státy však počítají i nadále s účastí státu v sociální politice. Je však důležité jaká je míra účasti státu v sociální politice, v čem a jakým způsobem se stát

³² Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 57

³³ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 59

podílí na sociální politice. Pro dlouhodobou životaschopnost modelu sociálního státu je rozhodující jeho dlouhodobě udržitelná ekonomická a sociální výkonnost.³⁴

Český stát nelze jednoznačně přiřadit k žádnému typu sociálního státu. Důvodem je skutečnost, že nejen v legislativě, ale i ve struktuře institucí přetrvává vliv totalitárního socialistického státu. Sociální politika polistopadových vlád není zcela koncepční a důsledná. Výkonnost státní správy je oslabovaná rozsáhlými personálními změnami ve státních úřadech po každých volbách. Dalším problémem je nedokončená reforma zdravotnictví. Neexistují komplexní státní programy, které by se týkaly sociálních věcí. Nevhodná legislativa a způsob financování ztěžuje činnost nestátních neziskových organizací.³⁵

Následující přehled uvádí charakteristické znaky sociálních států.³⁶

Charakteristika	Typologie států veřejných sociálních služeb		
	Reziduální	Pracovně výkonový	Institucionálně-redistributivní
	Liberální	Konzervativní	Sociálně-demokratický
odpovědnost státu za uspokojování potřeb	minimální	optimální	úplná
rozdělení podle potřeb	marginální	sekundární	primární
rozsah povinně poskytovaných služeb	omezený	extenzivní	úplný
populace pokrytá povinně poskytovanými službami	menšina	většina	všichni
výše příspěvků	nízká	střední	vysoká
část národního důchodu určená pro služby státu	nízká	střední	vysoká
zkoumání potřebnosti	primární	sekundární	marginální
charakter klientů	chudáci	občané	členové společnosti
status klientů	nízký	střední	vysoký

³⁴ Srov. Pick, M. Stát blahobytu, nebo kapitalismus? 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2009, s. 131

³⁵ Srov. Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 216

³⁶ Krebs, V. a kol. Sociální politika. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 80

1.3 Problémy sociálního státu

K největšímu rozvoji instituce sociálního státu docházelo většinou v neklidných obdobích, kdy panovala nejistota a hledala se řešení, jak se spolehlivě chránit před narůstajícími sociálními riziky. Stát blahobytu je produktem velké hospodářské krize a druhé světové války.

Sociální stát, tak jak ho chápeme v dnešní moderní podobě, vznikl počátkem druhé poloviny 20. století. Bylo to období, ve kterém byla moderní industriální společnost na svém vrcholu.

Prvky, na kterých byl sociální stát založen, procházejí vážnou krizí. Moderní formy solidarity silně chátrají. Svět práce prochází výraznými změnami, které vedou ke krizi společnosti v zaměstnání. Státní moc, která je v procesu globalizace oslabená, je schopna garantovat svým občanům stále méně.

V ekonomické oblasti jsou vážné problémy vyvolány zejména tím, že poptávka po sociálním zabezpečení stále více převyšuje možnosti i vyspělých ekonomik. Úroveň sociálního státu ovlivňuje i demografický vývoj vyspělých společností. Úbytek počtu dětí v kombinaci s prodlužováním průměrného věku vede ke stárnutí populace. Dochází ke zvýšení podílu osob v ekonomicky poproduktivním věku.³⁷

Ve všech zemích Evropy se firmy snaží flexibilizovat pracovní úvazky s odvoláním na svoji konkurenceschopnost. To vede ke stlačování mezd zaměstnanců. Současně s tím státy prosazují pouze minimální systém poskytování sociálních dávek.³⁸

Struktura sociálního státu prochází obdobím změn východisek, principů a programů. Jeho vývoj byl poznamenán zejména velkou hospodářskou krizí ve 30. letech a 2. světovou válkou. Sociální stát dosáhl během století značného rozšíření. Některé druhy welfare programu uplatňuje kolem 140 států.³⁹

V důsledku ropné krize v 70. letech 20. století se sociální stát dostává do problémů. Stále častěji se řeší otázka jeho úspěšnosti a efektivity. Růst nákladů, zdražení vstupů, ztížení konkurenceschopnosti vede k hledání úspornějších opatření ve všech oblastech, tedy i sociální. V podmínkách moderní společnosti to znamená

³⁷ Srov. Keller, J. Úvod do sociologie. 5. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 142-143

³⁸ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 12

³⁹ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 102

sladit rozpory mezi sektorem tržní ekonomiky a zásadami demokratické politiky a občanské kultury.

Příčiny krize sociálního státu lze spatřovat v několika oblastech:⁴⁰

1. neúměrný růst nákladů
2. ztráta efektivnosti sociálního státu
3. ztráta sociálního konsenzu
4. demografické změny

Roční přírůstky hrubého národního produktu po dvou ropných krizích u většiny vyspělých států činí pouze 1-3% ročně. Veřejné sociální výdaje je těžké redukovat, udržují si svůj růst až o 5% ročně. Kritikové označují welfare state za neúměrně nákladný. Zpomaluje hospodářský růst.

Složitým systémem redistribucí se mechanismus sociálního státu stává neprůhledným. Efektivnost mu může zajistit pouze trh. Poukazuje se také na obrovský počet zaměstnaných úředníků.

Sociální konsenzus stál u zrodu welfare state. Spočíval v akceptaci ideálu sociálního občanství, zásady úplné rovnosti občanů při uspokojování sociálních práv a sociální solidarity. Dochází však k růstu daní, výše sociálních dávek má vazbu na předchozí výdělek. Sociální stát začíná být postupně považován za nespravedlivý. Neupevňuje pocit jistoty.

Vliv demografických změn se projevuje postupně. Proces stárnutí populace nastává téměř ve všech evropských zemích. Roste napětí mezi komplementárními skupinami sociální solidarity - např. mladí x staří, zdraví x nemocní. Dochází k narušení mezigenerační sociální solidarity, na které je založeno zejména sociální pojištění.

Počet osob starších šedesáti let se neustále zvyšuje. Spolu s tím se zhoršuje nepoměr mezi lidmi ekonomicky aktivními a těmi, kdo jsou v postaktivním věku. Důsledkem toho je prohlubující se krize průběžného důchodového systému a zvýšení tlaku na posílení důchodového systému fondového.⁴¹

Všechny prvky režimu sociálního zabezpečení (trh práce, rodina, stát) se ocitají v krizi. Francouzský sociolog Pierre Rosanvallon požadoval pozměnit celé pojetí trhu práce. Dánský badatel Gosta Esping-Andersen považoval za nutné, vycházet z proměn,

⁴⁰ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 62-63

⁴¹ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 30-31

jimiž prochází rodina a změnit její vztah k trhu práce. Základem návrhu německého analytika Horsta Afheldta byla obnova státní moci v podmínkách sjednocené Evropy.⁴²

Hrozbou sociálního státu není jen technická revoluce nebo globalizace, ale její neoliberalní podoba a zneužívání. Hrozivá je mizivá regulace kapitálových toků, chybí přiměřená ochrana zahraničního obchodu nevyspělých zemí.⁴³

Ekonomická krize sociálního státu je nejcitelnější, protože způsobuje omezení aktivit sociálního státu. Politická krize se vztahuje k hledání nové politické identity řady politických hnutí a směrů. Koncept sociálního státu však sehrál a hraje významné místo v sociálnědemokratickém myšlení, chápání role státu a sociálního občanství.

Vedle ekonomické, politické a demografické krize sociálního státu se projevuje řada dalších jevů, které nepřispívají k naplnění podstaty sociálního státu. Nepodařilo se zničit chudobu, neklesá úroveň sociální nerovnosti.⁴⁴

Od svého počátku byl sociální stát založen na moderních hodnotách meziindividuální a meziskupinové solidarity. S jeho vývojem pozvolna zeslabovaly všechny formy solidarity, které v průběhu druhé poloviny 20. století vedly až k akutní krizi sociálního státu. Je ohrožena jednak solidarita mezi rodinami s dětmi a bezdětnými páry, ale také solidarita mezigenerační. Oblíbeným nástrojem útoků proti organizované solidaritě se staly demografické problémy.

Mezi problémy sociálního státu, které souvisí s velkými výdaji v oblasti sociálního zabezpečení, patří i oblast týkající se rodin. Stoupá rozvodovost, počet bezdětných manželství a neúplných rodin. Samoživitelky se ocitají ve složité sociální situaci. K nejchudším domácnostem patří právě matky s dětmi. Neúplné rodiny propadají do sociální sítě a poté dochází ke zvýšení výdajů ze sociálního systému.⁴⁵

Nárůst nezaměstnanosti a stárnutí populace je dalším problémem sociálního státu. Prohlubuje se krize důchodového systému. Dochází k nepoměru starších osob k osobám ekonomicky aktivním. Mladá generace si pro udržení základního standardu po odchodu do penze bude muset spořit do fondového důchodového systému. Díky

⁴² Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 132

⁴³ Srov. Pick, M. Stát blahobytu, nebo kapitalismus? 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2009, s. 112

⁴⁴ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 102

⁴⁵ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 29-30

pokrokům vědy a medicíny se prodlužuje život. Z hlediska ekonomického se ale jedná o obtížně řešitelný problém. Je tedy nutné, aby lidé odcházeli do penze co nejpозději.⁴⁶

V oblasti nezaměstnanosti se vyvíjí tlak na nezaměstnané, aby přijali jakoukoliv práci třeba i za nižší mzdu. Tím se snižují odvody do státní pokladny a na sociální pojištění. Zvýšení státních výdajů na tzv. předčasné důchodu nutí navýšit pojistné u zaměstnaných.⁴⁷

Minimalizuje se objem výdajů na nezaměstnanost. Snižuje se doba pobírání podpory a její výše přestává mít vazbu na výši příjmu pobíraného před ztrátou zaměstnání. Zdaleka již nejde o to, zajistit lidem bez práce důstojný příjem po dobu, než si najdou novou práci.

Sociální stát je v řadě svých aktivit a funkcí nenahraditelný. Je potřeba jej přizpůsobit novým podmínkám ekonomického a společenského vývoje. Jsou nutné úvahy o směru a smyslu jeho dalšího vývoje. Přesto sociální stát musí:

- respektovat řadu ekonomických, ekologických, politických, demografických a dalších mezních hodnot,
- hledat rozhodující východiska ze složitých vzájemných vztahů mezi ekonomickým a sociálním přístupem, trhem a státním intervencionismem, zaměstnaností a sociálními dávkami, výší daní a sociálních dávek, univerzalistickou a adresnou sociální politikou,
- přehodnotit své programy, cíle a instituce.⁴⁸

Současná politika není schopna účinněji řešit existující rizika. Není schopna řídit vývoj vědy a techniky, i když za důsledky tohoto vývoje před voliči zodpovídá. Obrisy nové společnosti dnes nevyrůstají z parlamentních diskusí ani z rozhodnutí vlády a státní správy.⁴⁹

K nejpříznačnějším vlastnostem moderních rizik patří jejich obtížná vnímatelnost a odhalitelnost našimi smysly.⁵⁰

Sociální stát, který je v současné době ohrožen globalizací ekonomiky, stárnutím populace, krizí rodiny, flexibilitou práce, snížením míry solidarity ve společnosti a nezaměstnaností, může snížit finanční náročnost na provoz sociálního státu změnou

⁴⁶ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 32-33

⁴⁷ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 91-94

⁴⁸ Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 102-103

⁴⁹ Srov. Keller, J. Sociologie a ekologie. 1. vyd. Praha: SLON, 1997, s. 184

⁵⁰ Srov. Keller, J. Sociologie a ekologie. 1. vyd. Praha: SLON, 1997, s. 172

parametrických veličin nebo odstranit základní příčiny problému zavedením systémových změn.

Omezují se sociální výhody. Zátěž financování systému je přesouvána ze zaměstnavatelů na zaměstnance. Dochází ke snižování přímých daní z podnikání a udělování daňových úlev pro nově zřízená pracovní místa. Tím se zvyšuje počet pracovních míst, snižují se náklady na vyplácené dávky v nezaměstnanosti a zvyšují se daňové příjmy od zaměstnanců.

Poklesu nákladů na provoz sociálního státu je možné dosáhnout snížením výše a doby při vyplácení podpory v nezaměstnanosti, omezováním dětských přídatků, spoluúčastí občanů v oblasti zdravotnictví a školství. Přesouvá se odpovědnost za sociální rizika ze státu a zaměstnavatele přímo na občana. Zavedením reformy však nedochází k odstranění příčin, ale k nalezení nejnižší možné hranice, kdy můžeme ještě hovořit o sociálním státu.⁵¹

K variantám, které jsou zaměřeny na prevenci vzniku nebo snížení příčin ohrožujících funkčnost sociálního státu, patří podpora mladých rodin z důvodu zvýšení porodnosti a snížení stárnutí populace, změny v daňové a celní politice se zaměřením na ochranu domácí ekonomiky před zahraniční konkurencí. Mezi hlavní nevýhody patří finanční zátěž spojená s jejich zavedením.

Sociální stát má udržet společensky přijatelný životní standard všech občanů, při sociálních událostech má zaručovat určitou minimální úroveň sociálního zabezpečení, zajistit kvalitní úroveň veřejných sociálních služeb, určitý standard sociálního občanství a napomáhat k vytváření sociálně-ekonomické rovnováhy společnosti.⁵²

Moderní společnost zmírnila celou řadu rizik (nakažlivé choroby, hladomor, bezradnost v případě přírodních katastrof) člověka, která hrozila v tradiční společnosti.⁵³

I když úloha státu při poskytování veřejných služeb je zpochybňována, nemůže stát tuto sféru úplně opustit. Stát by měl i nadále zastávat svou regulativní funkci a být hlavním financérem veřejných sociálních služeb. Měla by vzrůst role zprostředkujících institucí, které mají blíže k občanovi. Jedná se o neziskové organizace (svépomocná

⁵¹ Srov. Krebs, V. a kol. Sociální politika. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 82

⁵² Srov. Večeřa, M. Sociální stát východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, s. 104

⁵³ Srov. Keller, J. Soumrak sociálního státu. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 61

a dobrovolná sdružení), neformální sektor (rodina, sousedé, lokální společenství) a trh.⁵⁴

Sociální role státu v žádném případě není odmítána. Stále více se zdůrazňuje, že pro dynamický chod společnosti je rozhodující lidský faktor. Lidský faktor se v žebříčku celospolečenských hodnot posunuje na přední místa. Prosperita celé společnosti je úzce spojena i se sociálním klimatem ve společnosti, proto se vláda snaží také celou sociální oblast pozitivně ovlivňovat.

Úkolem státu je reagovat na požadavky společnosti a podílet se podstatnou měrou na uspokojování sociálních potřeb občanů. V této souvislosti má stát i nadále zajišťovat odpovídající zdroje pro zabezpečení občanů při základních sociálních událostech - v nemoci, při pracovních úrazech, nezaměstnanosti, invaliditě a ve stáří. Musí působit proti ekonomické nouzi každého okruhu občanů a přispívat ke spravedlivému vyrovnání mezi ekonomicky a sociálně slabšími a silnějšími.

⁵⁴ Srov. Potůček, M. Sociální politika. 1. vyd. Praha: SLON, 1995, s. 38

2. VÝVOJ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

2.1 Československé důchodové zabezpečení do roku 1990

Oblast sociálního zabezpečení, tak jak ji chápeme dnes, je produktem moderní společnosti. Ve svém vývoji prošla řadou období, od rodového soužití přes pomoc chudým až po ucelené soustavy institucí moderní společnosti. Jako ustálená organizace se začala zřizovat až na přelomu 19. a 20. století. Formu a úroveň řešení sociálních problémů určuje zejména ekonomická nutnost a možnost řešení těchto problémů, demografická struktura obyvatelstva, tradice řešení sociálních problémů, etické a morální názory převládající ve společnosti, stupeň rozvoje lékařské vědy a zájem občanů na řešení svých potřeb.⁵⁵

Problémem každé společnosti je zabezpečení občanů v nepříznivých sociálních situacích způsobených sociálními událostmi (úraz, nemoc, invalidita, mateřství, stáří, ztráta živitele). Společnost je musí nějakým způsobem řešit. Formy a úroveň řešení jsou značně rozdílné.⁵⁶ Každá koncepce důchodového zabezpečení je podmíněna národní tradicí, podmínkami a sociálním prostředím v daném zeměpisném prostoru a historické době. Je proto vhodné se zmínit o určitých právních úpravách důchodového pojištění.⁵⁷

V prvobytně pospolné společnosti se přestárlí nebo nemocní příslušníci ponechali v rodovém společenství. V otrokářské společnosti byl otrok majetkem svého pána a neměl žádná práva. V závěrečném období otrokářské společnosti si svobodné obyvatelstvo začalo vytvářet spolky (kolegia) za účelem zajištění podpory v nemoci nebo při úmrtí.

Ve středověku vznikaly svépomocné podpůrné spolky nejprve mezi horníky, tzv. hornická bratrstva. První doklady pocházejí z 15. století. Bratrstva zakládala podpůrné pokladny pro finanční příspěvky z mezd horníků. V roce 1854 bylo uzákoněno povinné zřizování bratrských pokladen v dolech. Tím byl položen základ po samostatné hornické sociální pojištění, které existovalo v Československu až do roku 1948. Z tradic cechovních svépomocných podpůrných spolků vycházely v 19. století podpůrné spolky zakládáné v průmyslových závodech.

⁵⁵ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 25

⁵⁶ Srov. Kejdová, M., Vaňková, Z. Právo a sociální politika. Brno: IMS, 2007, s. 114

⁵⁷ Srov. Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 4

K určitým úpravám v péči o staré a nemocné osoby dochází na našem území v roce 1661 přijetím patentu o tulácích a žebrácích. Obcím umožnil přiznávat právo žebrat jen práce neschopné chudině. Do roku 1765 o ně pečovala zejména církev. Nařízením Království českého byla tato povinnost uložena vrchnosti. Podíl církve v péči o chudé a nemocné byl významný i nadále, neboť vytvářela chudinské ústavy. Později byla tato povinnost přenesena na obce. V roce 1868 se uzákonilo, že péče se poskytuje pouze chudým s domovským právem (poskytování nejnutnější stravy a ubytování v obecních pastouškách a chudobincích).⁵⁸

Za vlády Marie Terezie a Josefa II. došlo ke státnímu zabezpečení byrokracie. Bylo uzákoněno penzijní zaopatření státních a následně i jiných veřejných zaměstnanců. V rakouské monarchii byly vydány dva významné penzijní normály - v roce 1771 pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří věrně sloužili a druhý v roce 1781 pro zaměstnance, kteří se stali neschopnými práce po alespoň deseti letech uspokojivé služby. Na našem území tak byly položeny základy sociálního zaopatření.

Československá republika převzala právní předpisy ze sociální oblasti Rakouska - Uherska. Postupně byly přijímány nové právní předpisy. Byl to např. zákon č. 199/1919 Sb. z. a n., o organizaci péče o válečné poškozence. Tento zákon zavedl nárok na podporu po válečných poškozencích. V roce 1920 bylo novelizováno penzijní pojištění soukromých zaměstnanců z roku 1907. O rok později bylo upraveno penzijní pojištění železničních zaměstnanců.⁵⁹

Na konci 19. století vznikaly první zákony zakotvující sociální zabezpečení. Prvním moderním zákonem, který upravoval veřejné důchodové pojištění byl *zákon č. 221/1924 Sb. z. a n.* z roku 1924, účinnosti nabyl teprve v roce 1926. Upravoval důchodového pojištění v době od 1.7.1926 do 30.9.1948. Byl několikrát měněn a doplňován. Na základě tohoto zákona byl již poskytován důchod starobní, invalidní, vdovský, vdovecký, sirotčí, výbavné a odbytné. Nemocenské pojištění prováděly nemocenské pojišťovny.

Zákonem č. 43/1929 Sb. bylo upraveno zabezpečení starších občanů. Byly zavedeny státní starobní podpory (náležela těm, kteří dovršili 65 let věku, byli nemajetní a neschopní výdělků). Sociální pojištění v období první republiky bylo diferencováno podle stavovské příslušnosti. Preferováni byli zejména státní

⁵⁸ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 27

⁵⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 30

zaměstnanci. Po organizační stránce bylo dosti roztříštěné. Nadále existovala veřejná chudinská péče organizovaná především domovskými obcemi, které budovaly chudobince, starobince, sirotčince, obecní kuchyně, útulky, apod. Obdobná zařízení budovaly i okresy a země. Do značné míry přetrvával charitativní charakter.⁶⁰

Po druhé světové válce byl přijat *zákon o národním pojištění č. 99/1948 Sb.* Zákon o národním pojištění byl účinný do konce roku 1956. Stal se vzorem úprav důchodového pojištění i v jiných evropských zemích. Umožnil vytvoření nové jednotné soustavy národního pojištění, do značné míry zrovnoprávnil nároky dělníků a ostatních zaměstnanců, zvýšil všechny dávky. Poprvé rozšířil důchodové zabezpečení i na samostatně hospodařící občany. Zavedl nové dávky, např. rodinné přídatky a důchod manželky.⁶¹

Jednou ze základních myšlenek národního pojištění bylo vybudovat soustavu dávek, které by pokryly mimořádné potřeby od “kolébky do hrobu“. Vznikly nové variace existujících dávek (vedle starobního, vdovského či invalidního důchodu se zavedl důchod sociální, manželek a družek), jednak dávky nové (výbavné při uzavření sňatku). Nejdůležitějším úkolem dávkových schémat bylo vystihnout a definovat všechny takové typické situace sociální potřeby tak, aby nebylo pracujícího občana bez nároku na existenční zabezpečení. Přispěl k odstranění roztříštěnosti sociálního pojištění a ke zmírnění rozdílů v sociálním zabezpečení jednotlivých kategorií osob.⁶²

Zákonem o přebudování národního pojištění, č. 102/1951 Sb., byla péče o vojenské a válečné poškozence a oběti války a fašistické perzekuce od ledna 1952 spojena s národním důchodovým pojištěním. Byl dán určitý základ k vytvoření komplexního důchodového zabezpečení. K jeho provádění byl zřízen Státní úřad důchodového zabezpečení (nový ústřední orgán státní správy) a Slovenský úřad důchodového zabezpečení jako jeho oblastní orgán. Vládní nařízení č. 46/1952 Sb. zavedlo novou dávku – částečný invalidní důchod. Do roku 1956 mohla být tato dávka přiznána pouze členům zemědělských družstev se společným hospodařením. Od důchodového pojištění bylo odděleno nemocenské pojištění, jehož vrcholným

⁶⁰ Srov. Tröster, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 30-32

⁶¹ Srov. Kejdová, M., Vaňková, Z. *Právo a sociální politika*. Brno: IMS, 2007, s. 115-116

⁶² Srov. *Národní pojištění*, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 4

orgánem se stala Ústřední rada odborů. Zdravotnická zařízení byla převedena do jednotného systému státní zdravotní péče.⁶³

Změnou pojetí v důchodových nárocích občanů znamenal *zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení* (účinnost od 1.1.1957 do 30.6.1964). Tento zákon mluví o důchodovém zabezpečení (nikoliv jen o důchodovém pojištění) a zdůrazňuje, že dávky poskytuje stát a že zaměstnanci neplatí na jejich úhradu zvláštní příspěvky.

Došlo k nahrazení dosavadního systému odškodňování pracovních úrazů v rámci důchodového zabezpečení úrazovými důchody novým způsobem. Z části došlo k přenosu povinnosti nahradit škody způsobené pracovními úrazy na zaměstnavatele. Účelem opatření bylo snížení pracovní úrazovosti.

Úprava zavedla jako zvláštní dávky invalidní a částečný invalidní důchod při pracovním úrazu. Nárok na ně vznikl bez ohledu na splnění podmínky potřebné doby pojištění, pokud invalidita nebo částečná invalidita vznikla následkem pracovního úrazu. Věková hranice na starobní důchod byla stanovena pro zaměstnance pracující v nejobtížnějších zaměstnáních a pro ženy na 55 let, pro ostatní zaměstnance na 60 let po dvacetiletém zaměstnání. Došlo k rozdělení zaměstnanců do tří pracovních kategorií podle obtížnosti jejich práce. Byl zaveden důchod za výsluhu let, vdovecký a osobní důchod. Ti, kteří nezískali nárok z vlastního pojištění, nemohli pro nemoc nebo stáří získat prací prostředky k obživě a byli potřební, měli nárok na sociální důchod.

Ve druhé polovině padesátých let se začaly prohlubovat hospodářské problémy, na které vláda reagovala mimo jiné opatřeními ve mzdové oblasti a v důchodovém zabezpečení. K omezení nejvyšší výměry starobního a invalidního důchodu pevnými částkami, a to odstupňovaně podle pracovních kategorií, došlo zákonem č. 17/1959 Sb. Zavedení absolutních hranic vedlo k hluboké nivelizaci.⁶⁴

Právní vztahy v období od 1.7.1964 do 31.12.1975 upravoval z. č. 101/1964 Sb., *o sociálním zabezpečení*. Rozšířil důchodové zabezpečení platné pro pracovníky na vojáky z povolání a příslušníky bezpečnostních sborů. Došlo k prodloužení nezbytné doby zaměstnání pro nárok na starobní důchod z dosavadních 20 na 25 let. Zákon stanovil zásadu, že se starobní důchod ani jeho část neposkytuje při zaměstnání. Byl zrušen důchod vdovecký a důchod za výsluhu let. Pokud jde o starobní důchod, je třeba se zmínit o úpravě věkového hranice u žen diferencovaně podle počtu dětí. Doba

⁶³ Srov. Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 5

⁶⁴ Srov. Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 7

zaměstnání se hodnotila až od dovršení 18. roku věku. Doba před tímto věkem je zpravidla dobou přípravy na povolání (učební poměr, studium). Důchod manželky se stal dávkou fakultativní s odůvodněním, že jako nároková dávka nesplnila svou sociální funkci (náležel i při vysokých příjmech v rodině). Jeho výše dosahovala částky od 100 do 300 Kč měsíčně.⁶⁵

Při dalších právních úpravách se zdůrazňovalo zejména sociální hledisko. V letech 1970 a 1971 došlo ke zvýšení důchodů, které byly jediným zdrojem příjmu, a ke zvýšení důchodů starodůchodců. Z dnešního pohledu přinesla reforma důchodového zabezpečení z roku 1964 zřejmě nejvíce deformací.

Pro období od 1.1.1976 do 30.9.1988 byl schválen nový *zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení*. Zákon byl plně založen na principu zabezpečovacím. Pojistné na tzv. částečnou úhradu nákladů důchodového pojištění hradili jednotlivě jen hospodařící rolníci a jiné osoby samostatně hospodařící. Byl zaveden jednotný systém sociálního zabezpečení pro všechny pracující. Překonalo se tak oddělení důchodového zabezpečení zaměstnanců a družstevních rolníků. Zákon převzal dosavadní způsob výpočtu, protože byl poměrně jednoduchý a v praxi vžitý. Byla zrušena zvláštní daň z důchodu. Ze současného pohledu zřejmě největší význam zákona č. 121/1975 Sb. spočíval v odstranění některých deformací z roku 1964 a následujících let. Došlo také k rozvoji zabezpečení rodin s dětmi, byla přijímána tzv. propopulační opatření. Cílem těchto opatření bylo zvýšit počet narozených dětí a tím ovlivnit populační vývoj.⁶⁶

Hlavní zásadou při přípravě nových právních předpisů byla skutečnost, že většina hlavních principů dosavadního systému v zásadě vyhovuje. Byla zachována zejména jednotnost a všeobecnost důchodového zabezpečení, dosavadní věkové hranice pro nárok na starobní důchod a pracovní kategorie. Od 1.10.1988 vešel v platnost *zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení*.

Byla zrušena podmínka, aby zaměstnání neskončilo dříve než dva roky před dosažením důchodového věku. Vyplácené důchody byly zvýšeny rozdílně podle roku přiznání důchodu. Z důchodového zabezpečení se poskytoval důchod starobní, invalidní, částečný invalidní, za výsluhu let, vdovský, sirotčí, manželky, sociální a osobní. Vyplácelo se zvýšení důchodu pro bezmocnost, výchovné k důchodu

⁶⁵ Srov. Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 9

⁶⁶ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 33

a příplatek k výchovnému. Do důchodového zabezpečení patřily i dávky poskytované důchodcům jako byla podpora při narození dítěte, pohřebné a lázeňská péče.⁶⁷

Nově se objevuje dávka mimořádný starobní důchod. Nárok na tento důchod měl občan, který byl zaměstnán nejméně 25 let, byl uvolněn z organizačních důvodů a do dovršení věku potřebného pro nárok na starobní důchod mu ke dni uvolnění chyběly nejvýše dva roky. Výše těchto důchodů nebyla snížena za dobu, o kterou občan nastoupil dříve do důchodu.⁶⁸

2.2 Důchodové pojištění po roce 1990

Systém důchodového zabezpečení v ČR byl do roku 1989 v zásadě velmi velkorysý. To se projevovalo zejména v podmínkách vzniku nároku na dávky. Zabezpečení byli prakticky všichni občané. Na druhé straně však některé skupiny obyvatel byly systémem diskriminovány, např. osoby samostatně výdělečně činné.

Důchodové zabezpečení bylo financováno ze státního rozpočtu a příspěvky do něj byly nedefinovanou součástí daní. Obsahovalo řadu omezovacích ustanovení. Pro akutní změny nebyla stanovena pravidla a tak systém nemohl pružně reagovat na vývoj mezd a životních nákladů. Na výši důchodu nebyly dostatečným způsobem zohledněny celoživotní příjmy. Systém nebyl připraven na změny ve věkové struktuře obyvatel, na výrazné snížení porodnosti, prodlužování průměrného věku dožití a z toho vyplývající stárnutí české populace. Neexistovaly možnosti pro individuální dobrovolné formy důchodového pojištění. Stávající důchodový systém byl neefektivní, nebyl tedy schopný reagovat na očekávaný demografický a ekonomický vývoj. Neodpovídal potřebám demokratické společnosti a tržního hospodářství. Cílem reformy důchodového zabezpečení bylo odstranit tyto nedostatky.⁶⁹

V průběhu sociální reformy v České republice lze rozlišit tři základní etapy:

1. etapa probíhala od konce roku 1989 do roku 1992. Byl vypracován koncept záchranné sociální sítě, který byl zajištěn právními instituty zejména minimální mzdou a životním minimem.

⁶⁷ Upraveno v § 7 a 8 zák. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

⁶⁸ Srov. Kolektiv autorů. Důchodové zabezpečení občanů, 1. vyd. Praha: MZSV ČSR, 1989, s. 127-129

⁶⁹ Srov. Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 12

2. etapa započala po vzniku samostatné ČR v roce 1993. V našem sociálním zabezpečení se začaly projevovat neoliberální tendence. Bylo zavedeno pojistné jako zvláštní platba mimo daňový systém. V roce 1995 byl schválen *zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění* (účinnost od 1.1.1996) a zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

3. etapa – o počátku této etapy lze hovořit od poloviny roku 1998 v souvislosti s nástupem sociálně demokratické vlády. Byly novelizovány významné právní předpisy, začala se připravovat reforma důchodového systému.⁷⁰

Byla odstraněna diskriminace osob samostatně výdělečně činných. Byl zaveden systém pravidelného zvyšování důchodů v souladu s růstem cen a s přihlédnutím k růstu mezd. Došlo k převedení nemocenského pojištění ze správy odborů a k jeho organizačnímu sjednocení s důchodovým pojištěním v rámci České správy sociálního zabezpečení. V roce 1993 bylo zavedeno pojistné jako zvláštní platba mimo daňový systém. Zásadní změnou, která měla dopad i na důchodové nároky občanů, bylo rozdělení naší republiky k 1. lednu 1993 na dva samostatné státy. Byla přijata Smlouva mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení č. 288/1993 Sb.⁷¹

V roce 1994 bylo zavedeno penzijní připojištění se státním příspěvkem jako doplňkový důchodový systém (zákon č. 42/1994 Sb.). Od 21.3.1994 došlo ke změně mimořádných starobních důchodů na důchody předčasné. Podmínkou byla evidence na úřadu práce po dobu 180 dní a o důchod bylo možné požádat nejdříve 2 roky před dovršením věku pro nárok na starobní důchod.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, upravuje důchodové pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele. Je založen převážně na pojišťovacím principu. Oblast důchodového pojištění není upravena v zákoně o důchodovém pojištění komplexně, nadále jsou otázky organizace a provádění upraveny zákonem ČNR č. 582/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a otázky pojistného na důchodovém pojištění najdeme v zákoně ČNR č. 589/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon zajistil soulad s pravidly EU a s dynamickým vývojem tržní ekonomiky. Byl několikrát novelizován a je platný dosud.⁷²

⁷⁰ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 35

⁷¹ Srov. Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 13

⁷² Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 35

Z předchozí právní úpravy tento zákon nepřevzal dlouho zpochybňovaný typ stavovské invalidity (vztah k preferovanému hornickému povolání). Jednalo se o plnou invaliditu, při níž byl občan s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem schopen výkonu soustavného zaměstnání, avšak zcela nepřiměřeného svým dřívějším schopnostem a společenskému významu dosavadního zaměstnání.

Dalším rozdílem mezi oběma úpravami je označení doby potřebné pro nárok na důchod. Stará úprava ji označovala jako dobu zaměstnání, nová potom jako potřebnou dobu pojištění. Doby zaměstnání a potřebné doby pojištění a jejich zjišťování se však v obou případech naprosto shodují.

Mění se koncepce předčasných starobních důchodů a invalidity. Došlo ke snížení výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu z 60 % na 50 % výměry důchodu, na který by měl zemřelý nárok v době smrti. Naopak došlo ke zvýšení procentní výměry sirotčího důchodu z 30 % na 40 %. Obnova nároku na pozůstalostní důchod je do pěti let po zániku na tento důchod (v předcházející úpravě do dvou let).

Postupně jsou realizovány některé významné reformní kroky. Vzhledem k demografickému vývoji, kdy s ohledem na zvyšující se průměrný dožívaný věk a snižující se porodnost, se zvyšuje počet osob v postproduktivním věku a klesá počet osob ve věku produktivním, je stále více zdůrazňována nutnost důchodové reformy.⁷³

Zákon č. 306/2008, kterým se mění stávající zákon č. 155/1995 Sb., přináší do oblasti důchodového pojištění v rámci první fáze důchodové reformy především tzv. parametrické změny. Změny spočívají zejména v postupném prodloužení potřebné doby pojištění pro nárok na důchod z 25 na 35 let, v pokračování navyšování důchodového věku, ve sjednocení věkové hranice pro trvalý nárok na vdovský a vdovecký důchod, ve zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění, ve změně koncepce invalidity. Tyto změny přicházejí zejména v návaznosti na nezbytnost zahájení první fáze důchodové reformy.

Přijetím zákona č. 220/2011 Sb. (malá důchodová reforma) dochází od 30.9.2011 ke změně ve výpočtu důchodů jako reakce na nález Ústavního soudu ČR ze dne 16.4.2010. V souvislosti s tím jsou schváleny i další úpravy zákona. Účelem změn je změnit důchodový systém tak, aby byl dlouhodobě udržitelný a byl schopen reagovat na měnící se demografickou strukturu ČR.

⁷³ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 35

2.3 Základní principy

System sociálního zabezpečení v naší republice se skládá ze tří podsystémů. Můžeme zde hovořit o sociálním pojištění, státní sociální podpoře a sociální pomoci. Do oblasti sociálního pojištění řadíme důchodové pojištění spolu s nemocenských a zdravotním pojištěním. Sociální pojištění řeší takové situace, na něž se lze dopředu připravit ve formě odkladu části finančních prostředků k řešení budoucí sociální situace. Zahrnuje pojištění pro případ ztráty zaměstnání, ztráty zdraví, krátkodobé a dlouhodobé ztráty pracovní schopnosti.⁷⁴

Důchodové pojištění tvoří největší součást sociálního pojištění a je také finančně nejnáročnější. Je systémem všeobecným. Zahrnuje veškeré obyvatelstvo, které je ekonomicky aktivní nebo se nachází ve věku ekonomické aktivity, ale tuto činnost nevykonává z důvodů, které jsou ve společnosti akceptovány. Lidem poskytuje jistotu v případě sociálních událostí.⁷⁵

Je založeno na těchto základních principech:⁷⁶

- **účast prakticky všech** ekonomicky aktivních osob na důchodovém pojištění,
- princip **jednotné úpravy** pro všechny skupiny obyvatelstva,
- **povinná účast** pro všechny ekonomicky aktivní osoby, osoba starší 18 let může podat přihlášku k dobrovolné účasti na pojištění,⁷⁷
- **obligatornost dávek** důchodového pojištění, dobrovolné dávky (jako byl například v dřívějším důchodovém zabezpečení sociální důchod) důchodové pojištění neupravuje,
- zásada **zásluhovosti** ve formě pojistného principu, povinnost finančně se podílet na vytváření zdrojů, ze kterých jsou poté vypláceny příslušné dávky,⁷⁸
- **zachování nabytých práv** souvisí s přestavbou důchodového systému u nás, ze státního důchodového zabezpečení na důchodové pojištění. Nelze připustit, aby oprávněná osoba v souvislosti s novou právní úpravou ztratila dříve splněné podmínky účasti v důchodovém systému. Tato zásada je doplňována dalšími zásluhami, které nejsou spojeny s placením pojistného nebo se zaměstnáním.

⁷⁴ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 38

⁷⁵ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 215

⁷⁶ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 195-196

⁷⁷ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 11

⁷⁸ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 216

Patří sem např. doba péče o dítě, výkon základní nebo náhradní vojenské služby.⁷⁹

- princip **mezigenerační sociální solidarity**, kdy důchodový systém je financován průběžně ze zdrojů vytvořených ekonomicky aktivním obyvatelstvem. Z těchto zdrojů jsou hrazeny dávky poskytované předchozí generaci, která už zdroje pro tyto dávky nevytváří. Ekonomicky aktivní obyvatelstvo přispívá na tvorbu zdrojů důchodového systému podle výše svých příjmů. Dávky vyplácené ze systému jsou však závislé na výši příjmů jen do určité míry.
- **dynamičnost** se projevuje v aktualizaci hodnoty příjmů pojištěnců při výpočtu důchodů prostřednictvím koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Omezující hranice výše důchodů není stanovena.⁸⁰
- **zajištění soudní ochrany** - přezkum rozhodnutí ČSSZ a ostatních plátců důchodů
- **garance státu** - výdaje na důchodové dávky jsou součástí státního rozpočtu. Pojistné na důchodové pojištění se odvádí na samostatný účet státního rozpočtu. Sazba pojistného činí 28% z vyměřovacího základu, kdy zaměstnavatel se podílí 21,5% a zaměstnanec 6,5%. Za zaměstnance odvádí pojistné zaměstnavatel. Osoba samostatně výdělečně činná platí toto pojistné sama. Důchodové pojištění provádějí státní orgány.⁸¹

Český systém důchodového pojištění je známý docela širokým okruhem náhradních dob pojištění, tj. dob, za které pojištěnec neplatí pojistné na důchodové pojištění, a přesto mu jsou tyto doby započítány pro účely důchodového pojištění. Jedná se o výrazný sociální aspekt našeho systému, který je výhodný pro pojištěnce, avšak negativně působí na finanční bilanci systému. Z tohoto důvodu byly provedeny úpravy ohledně zápočtu některých náhradních dob pojištění jen v rozsahu 80% (evidence na úřadu práce, doba studia).

Mimo základní důchodové pojištění má občan možnost se zapojit do dobrovolného doplňkového pojištění. Rozumíme tím důchodové připojištění. Je založeno na dobrovolné iniciativě jedince a je podporováno státem. Sociální úloha doplňkových systémů je dána tím, že si mohou jedinci zajistit nadstavbové dávky pro případ stáří, invalidity a smrti (pro své pozůstalé). Dochází tak ke snížení počtu

⁷⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 198

⁸⁰ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 13

⁸¹ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 12

občanů, kteří pro nedostatečné příjmy žádají sociální podporu formou sociálních dávek.⁸²

Mezi nejdůležitější kapitálové investory patří penzijní fondy. Penzijní připojištění se státním příspěvkem bylo v ČR zavedeno v roce 1994. Upraveno je zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Penzijní fondy shromažďují peněžní prostředky od účastníků penzijního připojištění a státu, nakládají s těmito prostředky a vyplácejí dávky penzijního připojištění.⁸³ Penzijní připojištění vzniká na základě smlouvy o penzijním připojištění. Je založeno na dlouhodobém placení příspěvků.⁸⁴

Důchodové pojištění provádějí orgány sociálního zabezpečení. Mají postavení organizačních složek státu. Každý orgán má zákonem stanovené rozhodovací pravomoci ve své působnosti. Instituce se liší v okruzích pojištěnců.⁸⁵

Orgány zabezpečující důchodové pojištění jsou:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- Česká správa sociálního zabezpečení,
- Okresní správy sociálního zabezpečení,
- Ministerstvo vnitra,
- Ministerstvo obrany,
- Ministerstvo spravedlnosti.

Ve stanoveném rozsahu vykonávají na úseku důchodové pojištění působnost také obce.⁸⁶

Ministerstvo práce a sociálních věcí jako ústředí orgán státní správy vykonává především legislativní působnost. Přípravuje návrhy zákonů a nařízení vlády, vydává vyhlášky v oblasti důchodového pojištění. Řídí Českou správu sociálního zabezpečení. Ministru práce a sociálních věcí je přiznáno zvláštní oprávnění - může odstraňovat tvrdosti při provádění sociálního zabezpečení.⁸⁷

Česká správa sociálního zabezpečení vykonává působnost v oblasti důchodového pojištění, nemocenského pojištění a lékařské posudkové služby.

⁸² Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 42

⁸³ Upraveno v § 1 z. č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem

⁸⁴ Srov. Národní pojištění, odborný měsíčník MPSV ČR, Praha: 2001, ročník 32, 8-9, s. 55

⁸⁵ Upraveno v § 3 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 250

⁸⁷ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 148

Rozhoduje o dávkách důchodového pojištění osob, které nejsou příslušníky ozbrojených sil a sborů. Zařizuje výplaty důchodů. Rozhoduje o povinnosti občana vrátit dávku důchodového pojištění poskytnutou neprávem nebo v nesprávné výši a o povinnosti zaměstnavatele nahradit neprávem vyplácené částky na dávce důchodového pojištění. Plní úkoly při výplatě dávek sociálního zabezpečení do ciziny.⁸⁸

Okresní správy sociálního zabezpečení se zřizují pro obvody, které jsou shodné s územními obvody okresů. Na území Prahy vykonává tuto působnost Pražská správa sociálního zabezpečení, na území města Brna je to Městská správa sociálního zabezpečení. Rozhodují o době a rozsahu péče o dítě, o osobu bezmocnou nebo závislou na péči jiné osoby. Sepisují žádosti o dávky důchodového pojištění. Předkládají ČSSZ na její žádost podklady pro rozhodnutí. Poskytují odbornou pomoc ve věcech sociálního zabezpečení občanů i zaměstnavatelů. Kontrolují plnění povinností občanů a zaměstnavatelů v oblasti důchodového pojištění. Posuzují zdravotní stav z důvodu invalidity, dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu dítěte a osoby vyžadující péči jiné osoby. Vybírají pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Vedou evidenci osob samostatně výdělečně činných a občanů dobrovolně účastných důchodového pojištění, kteří si platí pojistné na důchodové pojištění.⁸⁹

Ministerstvo vnitra rozhoduje o důchodech příslušníků Policie ČR, příslušníků Hasičského záchranného sboru ČR, příslušníků Bezpečnostní informační služby a příslušníků Úřadu pro zahraniční styky a informace.

Ministerstvo obrany provádí, řídí a kontroluje důchodové pojištění u vojáků z povolání a vojáků, kteří jsou po dobu činné služby hmotně zabezpečeni jako vojáci z povolání.

Ministerstvo spravedlnosti zajišťuje nároky na důchod příslušníkům Vězeňské služby ČR.

Obecní úřad rozhoduje o ustanovení zvláštního příjemce dávky důchodového pojištění. Dohlíží jakým způsobem zvláštní příjemce plní své stanové povinnosti. Při neplnění těchto povinností může obecní úřad rozhodnout o ustanovení nového příjemce.⁹⁰

⁸⁸ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 251

⁸⁹ Upraveno v § 6 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁰ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 252

Orgány sociálního zabezpečení jsou oprávněny v mezích své působnosti vyžadovat od státních orgánů, zdravotních pojišťoven, zdravotnických zařízení a zaměstnavatelů pomoc a sdělení potřebná pro provádění sociálního zabezpečení.

Příslušné úřady pověřené vedením matrik jsou povinny písemně sdělovat ČSSZ Praha údaje o úmrtí občanů starších 15 let.

Ministerstva poskytují České správě sociálního zabezpečení pro plnění úkolů v oblasti sociálního zabezpečení potřebné údaje o době vedení uchazeče o zaměstnání na úřadu práce, o období pobírání podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci.

Tyto orgány jsou oprávněny vzájemně si sdělovat údaje potřebné k plnění úkolů vyplývajících pro ně v sociálním zabezpečení.⁹¹

⁹¹ Upraveno v § 11 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

3. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

3.1 Povinná účast v důchodovém pojištění

Od 1. ledna 1996 je důchodové pojištění v ČR upraveno zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Od své účinnosti byl tento zákon několikrát novelizován a to zejména v roce 1997, 2003, 2009 a 2011. Na zákon navazují prováděcí předpisy (vyhlášky, nařízení vlády).

Výpočet důchodů ovlivňují dva prvky: získání doby pojištění a výpočtový základ. Doby pojištění mají význam jak pro splnění podmínek nároku na důchod, tak pro stanovení výše dávky. Nárok na dávku není vázán na trvání účasti na důchodovém pojištění ke dni vzniku stanovené sociální události (dosažení důchodového věku, vzniku plné invalidity).⁹²

Důchodový zákon rozlišuje *dobu pojištění a náhradní dobu pojištění*. Doba pojištění je plnohodnotná doba, která se vždy a v celém rozsahu započítává pro účely vzniku nároku na důchod a výši důchodu. Pro vznik nároku na důchod se náhradní doby hodnotí stejně jako doba pojištění, pokud není stanoveno jinak. Za dobu pojištění se platí pojistné na důchodové pojištění, zatímco za náhradní doby pojištění se toto pojistné neplatí.⁹³

Placení pojistného upravuje zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Za zaměstnance odvádí pojistné zaměstnavatel. Před účinností tohoto zákona se pojistné neplatilo zvlášť, protože odvod na důchodové zabezpečení byl zahrnut v dani ze mzdy. V případě, kdy pojistné zaměstnavatel neodvádí, ČSSZ dlužné pojistné vymáhá na zaměstnavateli. Osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) si pojistné hradí samy.

Osoba, která se účastní důchodového pojištění, je v zákoně označována jako pojištěnec. Účast na důchodovém pojištění může být *povinná* nebo *dobrovolná*. V § 5 odst. 1 zdp jsou vymezeny skupiny osob, které jsou povinně účastny důchodového pojištění (např. zaměstnanci v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, členové družstev, osoby samostatně výdělečně činné, prezident, poslanci, soudci, dobrovolní pracovníci pečovatelské služby, pěstouni, osoby ve výkonu trestu odnětí svobody

⁹² Srov. Biskup, J., Voříšek, V. Předpisy o sociálním pojištění III - Důchodové pojištění. Praha: JAN, 2001, s. 21

⁹³ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 18

zařazené do práce a další) za předpokladu, že výdělečná činnost svým rozsahem zakládá účast na nemocenském pojištění. Jedná se o nejrozsáhlejší skupinu pojištěnců, kteří jsou vyjmenováni v zákoně.⁹⁴

Doby pojištění týkající se výdělečné činnosti s výjimkou doby samostatné výdělečné činnosti, jsou prokazovány prostřednictvím evidenčních listů důchodového pojištění. Evidenční list vyplňuje zaměstnavatel a odesílá na příslušnou okresní správu sociálního zabezpečení.

Náhradní dobou rozumíme období, ve kterém se neodvádí žádné pojistné. Přesto se tyto doby započítávají do potřebných let pojištění na důchod. Zjednodušeně řečeno je to období života, kdy např. lidé studují, vychovávají děti, jsou nezaměstnaní či nemocní. Náhradní doby se hodnotí za podmínky, že byly získány na území ČR a doba pojištění trvala alespoň jeden rok (365 dnů). Pouze u náhradní doby péče o dítě do čtyř let věku se nevyžaduje péče o něj na území ČR. Pro výši důchodu se do doby pojištění získané do 18 let věku a po vzniku nároku na starobní důchod náhradní doby pojištění nezahrnují.

Náhradních dob je devět typů:⁹⁵

- péče o dítě ve věku do čtyř let,
- péče o osobu mladší 10 let závislou na péči jiné osoby ve stupni I nebo o osobu, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II, III nebo IV,
- výkon vojenské služby,
- studium na střední škole, vyšší odborné nebo vysoké škole (po dobu prvních šesti let tohoto studia po dosažení věku 18 let v období před rokem 2010),
- příprava osob se zdravotním postižením pro zaměstnání,
- výkon civilní služby,
- doba evidence na úřadu práce,
- pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně (do 31.12.2009 plného invalidního důchodu),
- pobírání nemocenských dávek v období po skončení výdělečné činnosti.

Některé doby se započítávají plně, u některých dochází ke krácení. V celém rozsahu se započítává výkon vojenské služby, péče o dítě do 4 let věku a doba osobní

⁹⁴ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 200

⁹⁵ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 30-32

péče o osobu bezmocnou (do 31.12.2006), od roku 2007 o osobu závislou na péči jiné osoby ve stupni II, III nebo IV nebo o osobu mladší 10 let závislou na péči jiné osoby ve stupni I.

Zbývajících šest typů se pro *nárok* na důchod rovněž započítává plně, pokud byly získány před 1.1.2010. Pro *výši procentní výměry* důchodu se započítávají pouze v rozsahu 80 %. Ty, které byly získány po 31.12.2009 se pro účely nároku na důchod rovněž redukuje na 80%.⁹⁶

Studium od skončení povinné školní docházky do dovršení 18 let absolvované do 31.12.1995 se do důchodu hodnotí plně. Po dosažení věku 18 let se studium započítává pro *nárok* na důchod plně, maximálně však po dobu prvních 6 let. Pro *výši procentní výměry* se redukuje 80%. Za studium se považuje i neúspěšně dokončené studium nebo opakované ročníky. Doba prázdnin po ukončení povinné školní docházky do zahájení studia se nezapočítává.

Doba studia od 1.1.2010 se nepovažuje za náhradní dobu pojištění. Studium absolvované před rokem 2010 je i nadále náhradní dobou pojištění. Osoba starší 18 let soustavně připravující se na budoucí povolání má možnost podat přihlášku k účasti na důchodovém pojištění.

Doba evidence na úřadu práce se hodnotí vždy při pobírání podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci. Poté se dlouhodobá evidence na úřadu práce počítá maximálně v rozsahu tří let. Tato doba tří let se zjišťuje zpětně ode dne vzniku nároku na důchod. Pokud občan nemá nárok na hmotné zabezpečení uchazečů nebo při rekvalifikaci, a jedná se o dobu před dosažením věku 55 let, započítá se tato doba nejvýše v rozsahu 1 roku.⁹⁷

Dojde-li ke vzájemnému krytí doby pojištění, započte se do celkové doby pojištění pro nárok na důchod a *výši procentní výměry* důchodu je ta doba, kdy zápočet je pro občana výhodnější. Stejně to platí pro náhradní doby pojištění.⁹⁸

⁹⁶ Upraveno zákonem 306/2008 Sb., tzv. parametrické změny

⁹⁷ Příručka budoucího důchodce v roce 2010, ČSSZ Praha: 2010, s. 7

⁹⁸ Srov. Biskup, J., Voříšek, V. Předpisy o sociálním pojištění III - Důchodové pojištění. Praha: JAN, 2001, s. 18

3.2 Dobrovolné důchodové pojištění

Právní úprava připouští, aby účast na důchodovém pojištění mohla vzniknout nejen osobám vymezených v zákoně, ale i dalším osobám na základě jejich dobrovolného rozhodnutí. Institut dobrovolného důchodového pojištění je součástí systému důchodového pojištění od 1.1.1996.

V současné době se každoročně zvyšuje nutná doba pojištění pro získání nároku na starobní důchod. Do 31.12.2009 potřebná doba pojištění činila 25 let. V letošním roce je nutné získat 28 let pojištění. V roce 2019 bude potřebná doba pojištění 35 let. Dobrovolné pojištění je pro některé občany řešením, jak získat potřebný počet let pojištění.

Nejhorší situací je, kdy občanovi nevznikne nárok na důchod, protože nebyl potřebnou dobu pojištění účasten pojištění. V lepším případě může být důchod nižší, než jaký by mohl být, kdyby byl účasten celý svůj pracovní život důchodového pojištění. Obecně platí, že čím delší dobu se pojistné platí, tím je zpravidla i vyšší důchod.⁹⁹

Chybí-li nám potřebná doba pojištění pro přiznání důchodu, můžeme ji tedy v některých případech řešit dobrovolným důchodovým pojištěním. Doplnění je však podmíněno druhem doby účasti na pojištění.

Dobrovolná účast na důchodovém pojištění přichází v úvahu u osob starších 18 let, na základě projevu vůle. Pro takovou účast je třeba podat přihlášku k pojištění, a to na okresní správě sociálního zabezpečení příslušné dle místa trvalého pobytu nebo u cizince dle místa hlášeného pobytu v ČR. Kterákoliv OSSZ je povinna převzít přihlášku osob, které nemají trvalý ani hlášený pobyt na území ČR.¹⁰⁰

Důvodem podání přihlášky může být:¹⁰¹

a) soustavná příprava na budoucí povolání studiem na střední nebo vysoké škole v ČR; lze se přihlásit kdykoliv, nutno doložit potvrzení o době trvání studia (vysvědčení, index, potvrzení školy),

⁹⁹ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 225

¹⁰⁰ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 201

¹⁰¹ Upraveno v § 6 zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

- b) evidence na úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání, pokud po dobu této evidence nenáleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci; lze se přihlásit kdykoliv, k přihlášce se doloží potvrzení z úřadu práce,
- c) výkon dlouhodobé dobrovolnické služby; zpětně nejvýše v rozsahu dvou let,
- d) výdělečná činnost v cizině po 31.12.1995; nejvýše v rozsahu dvou let před podáním přihlášky, doloží se potvrzení o trvání výdělečné činnosti v cizině,
- e) činnost v ČR ve prospěch zahraničního zaměstnavatele; účast je možná nejdříve od 1.1.2009, zpětně nejvýše v rozsahu dvou let, předloží se pracovní smlouva,
- f) výkon funkce poslance Evropského parlamentu, zvoleného na území ČR; účinnost od 19.9.2009,
- g) pobyt osoby v cizině, po kterou následovala svého manžela působícího v cizině v diplomatických službách; nejdříve od účinnosti 1.1.2010, z dokladů je nutný oddací list a potvrzení Ministerstva zahraničí ČR.

Účast na důchodovém pojištění je na principu dobrovolnosti umožněna i ostatním osobám, aniž by se nacházely v nějaké výše uvedené kvalifikované sociální události. Podmínkou je minimální věk 18 let a podání přihlášky k důchodovému pojištění. Lze se přihlásit nejvýše jeden rok před podáním přihlášky, maximálně na dobu 10 let. Pokud uplyne desetileté období a občan se neodhlásí z pojištění, končí jeho účast na pojištění uplynutím posledního dne tohoto období.¹⁰²

Dobrovolně se může přihlásit i osoba, která je pojištěna z pracovního poměru, ve snaze zvýšit si výpočtový základ na důchod.

Dobrovolného důchodového pojištění je osoba účastna vždy celé kalendářní měsíce. Při platbě pojistného je rozhodující rok, ve kterém se dobrovolné důchodové pojištění hradí, nikoli rok, za který se pojistné platí.

Např. jestliže se občan přihlašuje k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění zpětně od března 2011 a platbu provádí v lednu 2012, tak měsíční pojistné činí 1 760 Kč nikoli 1 732 Kč (minimální pojistné v roce 2011).

Výše pojistného na dobrovolné pojištění se stanoví procentní sazbou (28 %) z vyměřovacího základu (do 31.12.2003 činila 26 %). Vyměřovacím základem je částka, kterou si občan sám určí, nejméně však částka ve výši jedné čtvrtiny průměrné mzdy platné v roce, kdy se pojistné platí. Horní hranice vyměřovacího základu není

¹⁰² Srov. Přib, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 32-33

stanovena. S účinností od 1.1.2009 došlo k výraznému snížení minimálního měsíčního pojistného na dobrovolné pojištění na částku 1 649 Kč (v roce 2008 činilo 2 800 Kč měsíčně). V roce 2012 je stanovena minimální výše měsíčního pojistného 1 760 Kč, to odpovídá vyměřovacímu základu 6 285 Kč, tj. $[0,25 \times (24\,526 \times 1,0249)]$.¹⁰³

Zemře-li osoba dobrovolně účastná důchodového pojištění, může dlužné pojistné zaplatit pozůstalá osoba. To však pouze za předpokladu, že zemřelá osoba ještě za svého života podala přihlášku k dobrovolnému pojištění.

Při ukončení účasti na dobrovolném pojištění je občan povinen podat odhlášku z účasti na pojištění, a to do 8 dnů.

Nezaměstnaní lidé si musí uvědomit, že při dlouhodobé ztrátě pracovního zařazení, se jim započte doba pobírání podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci. Ten komu již podpora není vyplácena a je dlouhodobě v evidenci úřadu práce, se započítávají nejvýše tři roky jako náhradní doba pojištění. Tato doba se zjišťuje zpětně ode dne vzniku nároku na důchod. Nezaměstnaní musí mít i na zřeteli, že pobírání sociálních dávek se nezahrnuje do vyměřovacího základu pro výpočet důchodu. Proto tito lidé, kteří dlouhodobě nepracují, při dosažení důchodového věku nemusejí splnit potřebnou dobu pojištění a nárok na důchod jim tak nevznikne.

Ve své praxi jsem se nejvíce setkala s doplácením pojistného v případech uchazečství na úřadu práce v souvislosti s podanou žádostí o invalidní důchod. Jedná se o případy, kdy je zřejmé, že podmínka potřebné doby pojištění není v daném případě splněna. Platí, že potřebná doba pojištění u osoby starší 28 let se zjišťuje z období deseti roků před vznikem invalidity a je nutné získat alespoň 5 let pojištění nebo u osoby starší 38 let i z období posledních 20 let a musí získat 10 let pojištění.

Nárok na důchod vzniká až dnem doplacení pojistného. Je nutné nejprve stanovit den, kterým k doplacení pojistného dojde. Poté se určí rozhodné období, podle toho, co je pro pojištěnce výhodnější. Podrobněji se takovým situacím věnuji v závěrečné kapitole. Jedná se o vybrané vzorky pojištěnců z okresu Břeclav, kterým nebyl důchod přiznán pro nesplnění podmínky potřebné doby pojištění.

Dobrovolné pojištění se vyplatí zvažít i ženám, které jsou na mateřské dovolené nebo v domácnosti a na důchod si neplatí. Od roku 2010 se potřebná doba pojištění na starobní důchod z dřívějších dvaceti pěti povinných let postupně prodlužuje

¹⁰³ Vyhláška MPSV č. 286/2011 Sb. ze dne 21.9.2011

až na třicet pět (v roce 2019) a může se stát, že některým občanům rovněž nemusí vzniknout nárok na důchod.

Do obdobných situací se mohou v budoucnu dostat i studenti, kterým se od roku 2010 od plnoletosti nezapočítává na důchod doba studia na střední a vysoké škole. (např. ročníky narozené po roce 1992, které absolvují vysokou školu ve 26 letech, získají 35 let pojištění nejdříve v 61 letech) nebo budou mít možnost chybějící dobu odpracovat, což znamená pracovat i po dosažení důchodového věku.

Možnosti využití institutu dobrovolného pojištění jsem zařadila do kapitoly páté, kde se věnuji problematice zamítnutých nároků na důchodovou dávku z důvodu nesplnění základní podmínky získání potřebné doby pojištění.

V příloze č. 1 uvádím statistické údaje OSSZ Břeclav o evidenci dobrovolného pojištění v období od roku 2000 do roku 2011. Údaje jsem zpracovala z výkazů vybraných činností OSSZ Břeclav za jednotlivá období. Ke dni 31.12.2011 bylo evidováno 237 osob, které podaly přihlášku k důchodovému pojištění. K tomuto datu OSSZ Břeclav zaznamenala celkem 39 aktivních pojištěnců.¹⁰⁴

K informativním účelům může sloužit tabulka v příloze č. 2 obsahující údaje o nejnižší výši pojistného a vyměřovacího základu osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění v období od roku 1996 do roku 2012.

¹⁰⁴ Výkazy vybraných pracovních činností OSSZ Břeclav za období 2000-2011

3.3 Prvky pro výpočet důchodu

Důchodový systém lze charakterizovat univerzálností (jednotnost při výpočtu důchodu ovlivněnou pouze celkovou dobou pojištění a výpočtovým základem), dvousložkovostí a dynamičností, která se projeví tím, že se hodnota některých prvků pravidelně mění v závislosti na vývoji určitých parametrů.

Výši důchodu tvoří dvě složky; *základní a procentní výměra*. *Základní výměra* je stanovena pevnou částkou danou vyhláškou MPSV. Je pro všechny druhy důchodů stejná. Plní sociální úlohu důchodů, protože je zaručená všem poživatelům důchodu. Neprojevuje se zde předchozí doba pojištění osoby ani výše dosažených příjmů za výdělečnou činnost.¹⁰⁵ V roce 2012 činí 2 270 Kč měsíčně.

V procentní výměře se realizuje také univerzálnost pojištění, ale promítá se zde i individuální přínos každého jednotlivce (zásluhový princip). Úsekem solidarity lze označit solidaritu skupin pojištěnců s vysokými příjmy se skupinami s nízkými příjmy. Obsahuje v sobě další sociální akcent důchodové systému.¹⁰⁶

Procentní výměra se stanovuje individuálně procentní sazbou z výpočtového základu podle získaných dob pojištění. Pro jeho stanovení je třeba vypočítat *osobní vyměřovací základ*. Získáme jej jako měsíční průměr ročních příjmů dosažených v *rozhodném období* (zpravidla od roku 1986 do kalendářního roku, který předchází roku, v němž se důchod přiznává).¹⁰⁷ V roce 2012 je rozhodným obdobím rok 1986 - 2011.

Do důchodu se započítávají příjmy, z nichž je odváděno pojistné na sociální zabezpečení. Příjmy za každý jednotlivý kalendářní rok se navyšují pomocí koeficientu. Tyto příjmy se tak přizpůsobují hladině odměňování existující v roce přiznání důchodu. Takto vypočtený průměrný měsíční výdělek se ovšem určitým způsobem upravuje (redukuje).

V dalších odstavcích textu se snažím o vystižení podstaty jednotlivých prvků nezbytných pro výpočet důchodové dávky.

¹⁰⁵ Srov. Halířová, G., Melotíková, P. Praktikum z práva sociálního zabezpečení. 2. aktual. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 56

¹⁰⁶ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 205

¹⁰⁷ Srov. Sociální politika, MPSV ČR. Praha: BMSS-Start, 1999, ročník 25, s. 4

Vyměřovací základ

Vyměřovacím základem (VZ) rozhodným pro výpočet důchodové dávky se rozumí vyměřovací základ pro stanovení pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Vyměřovacím základem za dobu před 1. lednem 1996 je hrubý výdělek stanovený pro účely důchodového zabezpečení podle předpisů platných do 31. prosince 1995. Vyměřovací základ tvoří i náhrada za ztrátu výdělku po skončení pracovní neschopnosti náležející za pracovní úraz nebo nemoc z povolání.

Roční vyměřovací základ

Ročním vyměřovacím základem (RVZ) je součin úhrnu vyměřovacích základů pojištěnce za kalendářní rok a koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Zaokrouhluje se na celé koruny nahoru. V příloze č. 3 najdeme koeficienty pro důchody přiznané v roce 2012.¹⁰⁸

Rozhodné období

Rozhodné období (RO) pro stanovení osobního vyměřovacího základu nebude již omezeno na 30 kalendářních roků, postupně se prodlužuje. Tato změna se projeví u důchodů přiznaných po roce 2016. Nadále bude začínat kalendářním rokem následujícím po roce, v němž pojištěn dosáhl 18 let věku, končit však bude vždy až kalendářním rokem, který předchází roku přiznání důchodu. Do rozhodného období se nezahrnují roky před rokem 1986. V příp., že v rozhodném období není alespoň pět roků s vyměřovacím základem, prodlužuje se rozhodné období i před rok 1986.¹⁰⁹

Př. Pojištěnec bude žádat o přiznání důchodu v roce 2012. Rozhodným obdobím budou roky 1986 - 2011 (26 let).

Vyloučené doby

Vyloučenými dobami (VD) se rozumí časové úseky, které se při stanovení vyměřovacího základu vylučují z rozhodného období. Jde o doby, v nichž pojištěnec nedosáhl příjmy. Nejčastější z nich je doba pobírání nemocenských dávek. K vyloučeným dobám řadíme i dobu pobírání starobního nebo invalidního důchodu třetího stupně, péče o dítě ve věku do čtyř let, studium, evidence na úřadu práce a další.

¹⁰⁸ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 88

¹⁰⁹ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 41

Smyslem vyloučených dob je, aby osobní vyměřovací základ nebyl rozmělněn úseky, v kterých zpravidla nejsou dosaženy příjmy.¹¹⁰

Všeobecný vyměřovací základ

Všeobecný vyměřovací základ (VVZ) představuje výši průměrné měsíční mzdy za kalendářní rok. Rozhodující pro stanovení všeobecného vyměřovacího základu jsou údaje zjištěné Českým statistickým úřadem. Výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 2010 je částka 24 526 Kč.¹¹¹ Má sloužit k přizpůsobení skutečných započitatelných příjmů pojištěnce vzhledem k růstu mezd. Pro přehlednost jsou všeobecné vyměřovací základy od roku 1986 do roku 2010 uvedeny v příloze č. 4.

Přepočítací koeficient

Přepočítací koeficient (PK) pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází přiznání důchodu, stanoví MPSV vyhláškou.¹¹²

Je to podíl průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu a průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu. Rozhodující jsou přitom údaje o průměrné měsíční mzdě zjištěné Českým statistickým úřadem. Výše přepočítacího koeficientu pro úpravu VVZ za rok 2010 činí 1,0249.¹¹³ Tabulka s přepočítacími koeficienty je vyhotovena v příloze č. 5.

Osobní vyměřovací základ

Osobní vyměřovací základ (OVZ), z něhož se určuje výpočtový základ (VPZ), se stanoví jako měsíční průměr součtu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Rozhodné období obecně začíná rokem 1986 a končí kalendářním rokem, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu.¹¹⁴

Tento průměr se vypočte jako součin koeficientu 30,4167 a podílu úhrnu ročních vyměřovacích základů za rozhodné období a počtu kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Jsou-li v rozhodném období vyloučené doby, snižuje se o ně počet

¹¹⁰ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 207

¹¹¹ Stanoveno vyhláškou MPSV č. 286/2011 Sb.

¹¹² Srov. Přib, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG 1996, s. 98

¹¹³ Stanoveno vyhláškou MPSV č. 286/2011 Sb.

¹¹⁴ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 246

kalendářních dnů. Osobní vyměřovací základ se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.¹¹⁵ Koeficient 30,4167 představuje průměrný počet dnů v kalendářním měsíci stanovený takto: 365 dní : 12 měsíců = 30,4167. Výpočet osobního vyměřovacího základu můžeme znázornit tímto vzorcem:¹¹⁶

$$OVZ = 30,4167 \times \frac{\text{úhrn RVZ}}{KD - VD}$$

KD = počet kalendářních dnů rozhodného období

VD = počet vyloučených kalendářních dnů v rozhodném období

V přecházejícím zákoně o sociálním zabezpečení se průměrný měsíční výdělek stanovil z období posledních deseti let před nárokem na důchod, kde se vybralo pět výdělkově nejlepších kalendářních roků.

Výpočtový základ

„Výpočtový základ je jedním ze základních stavebních kamenů konstrukce výpočtu důchodu.“¹¹⁷ Výpočtovým základem je osobní vyměřovací základ (§ 16 zdp). Redukce se neprovádí, pokud výše osobního vyměřovacího základu nepřesahuje tzv. první redukční hranici.

Pokud tuto hranici převyšuje, stanoví se výpočtový základ *pro důchody přiznané v roce 2012* tak, že se částka osobního vyměřovacího základu do první redukční hranice počítá plně (11 061 Kč), z částky osobního vyměřovacího základu v rozmezí první a druhé redukční hranice (do 29 159 Kč) se počítá 28 %, z částky osobního vyměřovacího základu nad druhou redukční hranici do třetí (100 548 Kč) se počítá 13 % a z částky nad třetí redukční hranici se v roce 2012 započítá 8 %.¹¹⁸

Pro stanovení výpočtového základu je třeba znát aktuální hodnoty redukčních hranic. Oproti zákonu o sociálním zabezpečení z roku 1988 vláda redukční hranice upravuje. Pro výpočty důchodů přiznaných v roce 2010 poprvé od roku 1996 vláda redukční hranice neupravila. V důsledku přijetí zákona č. 220/2011 Sb., tzv. malé důchodové reformy, se mění redukční hranice v závislosti na datu přiznání důchodu před a po 29.9.2011. V příloze č. 6 je vypracována tabulka redukčních hranic pro důchody přiznané v období od 1996 - 2012.

¹¹⁵ Upraveno v § 16 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁶ Šrov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 39

¹¹⁷ Cit. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 87

¹¹⁸ Stanoveno vyhláškou MPSV č. 286/2011 Sb. ze dne 21.9.2011

Pro srovnání uvádím postup při stanovení výpočtového základu pro důchody přiznané v roce 2011 a 2012. Na příkladech vidíme, že změnami redukčních hranic dochází ke snižování výpočtového základu, z kterého se pak stanoví i nižší výše důchodu.¹¹⁹

V období od 1.1.2011 do 29.9.2011:

Osobní vyměřovací základ občana za roky 1986-2010 činí 24 833 Kč. Pro stanovení výpočtového základu se částka do 11 000 Kč započítá plně. Z částky nad 11 000 Kč do 28 200 Kč se započte **30 %**, tj. 30 % ze 13 833 Kč = 4 150 Kč. Výpočtový základ, z něhož bude stanovena procentní výměra důchodu, bude celkem **15 150 Kč** (11 000 + 4 150).

V období od 30.9.2011 do 31.12.2011:

Osobní vyměřovací základ občana za roky 1986-2010 činí 24 833 Kč. Pro stanovení výpočtového základu se částka do 10 886 Kč započítá plně. Z částky nad 10 886 Kč do 28 699 Kč se započte **29 %**, tj. 29 % ze 13 947 Kč = 4 045 Kč. Výpočtový základ, z něhož bude stanovena procentní výměra důchodu, bude celkem **14 931 Kč** (10 886 + 4 045).

V roce 2012:

Osobní vyměřovací základ občana za roky 1986-2011 činí 24 833 Kč. Pro stanovení výpočtového základu se částka do 11 061 Kč započítá plně. Z částky nad 11 061 Kč do 29 159 Kč se započte **28 %**, tj. 28 % ze 13 772 Kč = 3 856 Kč. Výpočtový základ, z něhož bude stanovena procentní výměra důchodu, bude celkem **14 917 Kč** (11 061 + 3 856).

Statistické údaje: ke konci roku 2011 ČSSZ evidovala **2 873 004** penzistů. Vyplácela **2 340 147** starobních důchodů, invalidních **445 033**, pozůstalostních **716 222**. Do zahraničí zasílala ještě **69 736** důchodů. Průměrná výše starobního důchodu činila **10 552** Kč (z toho u mužů 11 700 Kč, u žen 9 584 Kč). Průměrný věk penzistů pobírajících starobní důchod je 68 let - muži 69 let, ženy 67 let.¹²⁰

V příloze č. 7 - 9 je uvedena konstrukce výpočtu starobního důchodu přiznaného v období od 1.1.2011 do 29.9.2011, od 30.9.2011 do 31.12.2011 a od 1.1.2012, včetně určení výpočtového základu.

¹¹⁹ Vypracováno autorem

¹²⁰ Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2012, ročník 43, č. 3, s. 40

3.4 Podmínky nároku na důchody

Důchody nahrazují v zásadě ztrátu příjmu z předchozí výdělečné činnosti v důsledku stáří, invalidity a úmrtí živitele.

Z důchodového pojištění se poskytují důchody:

- starobní,
- invalidní,
- vdovské,
- vdovecké,
- sirotčí.

Podle toho, zda jsou důchody vyměřeny přímo z příjmu z výdělečné činnosti, jde o tzv. přímé důchody (starobní a invalidní) nebo z důchodu zemřelého, pak hovoříme o tzv. odvozených důchodech - vdovské, vdovecké a sirotčí).¹²¹

Starobní důchody

Starobní důchod lze charakterizovat jako dávku příjmu a základní. Lze jej pokládat za nejčtenější druh. Délka jeho pobírání z hlediska poživatelů důchodů je nejdelší. Systémové změny se prvotně provádějí u tohoto druhu důchodu a pro jiné druhy důchodů se pak odvozují.¹²² Jde o důchody, které mají nahradit ztrátu nebo omezení pracovního příjmu, které jsou způsobeny věkem jako sociální událostí.¹²³

Odchod do důchodu je v mnoha případech traumatizující záležitostí. Člověk opouští určité společenské postavení, snižuje se jeho možnost být potřebný. Na staré lidi se pohlíží jako na slabé, neužitečné. Projevuje se určitá tendence vylučovat je ze společenského života.¹²⁴ Odchodem do důchodu dochází ke ztrátě profesní role. Nová role důchodce je méně specifická a má nižší status.¹²⁵

Jednou z podmínek nároku na starobní důchod je stáří. Je ovlivněno subjektivním náhledem každého jednotlivce. Při objektivizaci tohoto pojmu hrají roli

¹²¹ Srov. Přib, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 123

¹²² Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 211

¹²³ Srov. Brejcha, A., Šantrůček, V. Právo důchodového pojištění. Praha: Linde, 1998, s. 139

¹²⁴ Srov. Gregorová, Z., Galvas, M. Sociální zabezpečení. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 133

¹²⁵ Srov. Vágnerová, M. Vývojová psychologie. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 490

aspekty medicínské, sociální, ekonomické i politické. Pojem stáří bývá předmětem politických jednání při schvalování zásadních změn sociálních zákonů.¹²⁶

Občan má nárok na starobní důchod, pokud dosáhl důchodového věku a získal potřebnou dobu pojištění. Věk pro odchod do důchodu je rozdílný pro muže a ženy. U žen závisí i na počtu vychovaných dětí.

Stanovení důchodového věku pro muže a ženy bylo v ČR až do počátku druhé poloviny 20. století shodné. Poprvé rozdíly zavedl zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení. U mužů byl důchodový věk stanoven na 60 let, u žen na 55 let při získání aspoň 20 let zaměstnání. Při získání doby zaměstnání kratší než 20 let, avšak nejméně 5 let, byl stanoven jednotný věk 65 let.¹²⁷

Podle počtu vychovaných dětí ženy odcházely do důchodu od účinnosti zákona č.101/1964 Sb., a to v rozmezí od 53 do 57 let. Při získání alespoň 10 let zaměstnání, byl stanoven důchodový věk na 65 let shodně pro muže i ženy. U žen, které získaly dobu zaměstnání aspoň 20 let, byl navíc stanoven důchodový věk na 60 let při výchově jednoho dítěte a na 62 let pro bezdětné ženy.

Nížší hranice důchodového věku u žen, které vychovaly děti, je projevem sociální solidarity vůči bezdětným ženám. V souvislosti s výchovou dětí ženy mají větší povinnosti. V nároku na důchod je jim pak zohledněna péče, kterou věnovaly svým potomkům.¹²⁸

Zákonem č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, byla upravena věková podmínka u žen, které získaly dobu zaměstnání aspoň 20 let, na stejnou věkovou hranici jako muži - 60 let. Tyto další diference znamenaly ve světě ojedinělou právní úpravu.

Plynulé zvyšování důchodového věku přináší zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Cílem opatření je především přispět k lepší finanční udržitelnosti základního důchodového pojištění.¹²⁹

Postupné zvyšování důchodového věku je výsledkem kompromisu mezi snahou osob neodcházet do důchodu později než předchozí generace starobních důchodců a na druhé straně pak nutností zajistit určitou rovnováhu v důchodovém systému. Tato rovnováha je narušována zejména demografickými faktory, menším počtem

¹²⁶ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 211

¹²⁷ Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, s. 5-6

¹²⁸ Srov. Halířová, G., Melotíková, P. Praktikum z práva sociálního zabezpečení. 2. aktual. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 53

¹²⁹ Srov. Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ. Praha: 2009, ročník 40, č. 3, s. 24

ekonomicky aktivních osob a zvyšováním věku dožití osob. Trend zvyšování důchodového věku pozorujeme v celé Evropě.¹³⁰

Rozdílný důchodový věk mužů a žen existuje i v jiných zemích EU. Tyto rozdíly jsou odůvodněny různým historickým vývojem důchodových systémů v jednotlivých zemích. Postupně se však důchodový věk mužů a žen sblížuje, zásadně směrem k vyššímu věku (pro srovnání: v Polsku činí 65 let pro muže a 60 let pro ženy, v Maďarsku 62 let pro muže i ženy, ve Francii je důchodový věk flexibilní, pohybuje se mezi 60 a 65 lety, v Německu 65 let pro muže i ženy, narození v roce 1964 budou odcházet do důchodu v 67 let, v Rakousku 65 let pro muže a 60 let pro ženy, ale v období let 2024 - 2033 se i pro ženy postupně zvýší rovněž na 65 let, ve Švýcarsku činí 65 let pro muže, pro ženy 64 let, v USA se postupně zvyšuje na 67 let).¹³¹

Od 1.1.2010 došlo k některým změnám zdp. Nově byl stanoven důchodový věk a potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod. Ke zvyšování důchodového věku došlo dále s účinností od 30.9.2011.

Právní úprava rozlišuje vedle nároku na starobní důchod před dosažením důchodového věku nároky na starobní důchod stanovené podle:

- ust. § 29 odst. 1 zdp (starobní důchod při dosažení důchodového věku),
- ust. § 29 odst. 2 zdp (tzv. poměrný starobní důchod),
- ust. § 29 odst. 3 zdp (starobní důchod při získání 30 let pojištění),
- ust. § 29 odst. 4 zdp (při splnění podmínek nároku na invalidní důchod).

Důchodový věk můžeme rozdělit podle data narození pojištěnců, pohlaví a počtu vychovaných dětí. Za důchodový věk se považuje věk dosažený v takto určeném kalendářním měsíci v den, který se číslem shoduje se dnem narození pojištěnce. Pokud měsíc neobsahuje tento den, připadá na poslední den v kalendářním měsíci.¹³²

Stanovení důchodového věku:

- **u pojištěnců narozených před rokem 1936** (u žen podle počtu vychovaných dětí, důchodový věk zůstává beze změny):¹³³
 - u mužů 60 let,
 - u žen 53 let, pokud vychovaly aspoň pět dětí,

¹³⁰ Srov. Halířová, G., Melotíková, P. Praktikum z práva sociálního zabezpečení. 2. aktual. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 52

¹³¹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 213

¹³² Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vydání. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 51

¹³³ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 126, upraveno § 32 zdp

- 54 let, pokud vchovaly tři nebo čtyři děti,
 - 55 let, pokud vchovaly dvě děti,
 - 56 let, pokud vchovaly jedno dítě,
 - 57 let.
- **u pojištěnců narozených v období let 1936 až 1977** se stanoví důchodový věk podle níže uvedené tabulky, rozdíly oproti původní právní úpravě jsou zvýrazněny,
 - **u pojištěnců narozených po roce 1977** se důchodový věk stanoví tak, že se k věku 67 let přičte takový počet kalendářních měsíců, který odpovídá dvojnásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977. Znamená to, že u pojištěnců narozených pro roce 1977 pokračuje zvyšování důchodového věku uvedeného v tabulce o 2 měsíce za každý rok.

Uvádím příklad výpočtu důchodového věku pojištěnec narozeného v roce 1981:
 Výpočet: $1981 - 1977 = 4 \times 2$ (měsíce), tj: 8 měsíců => důchodový věk je 67 let a 8 měsíců.¹³⁴

Důvody prodlužování důchodového věku jsou především demografické, stárnutí populace a ekonomické důsledky na počátku 21. století. Průměrná střední délka života při narození se v ČR zvýšila k 31.12.2010 u mužů na 74,4 let a u žen na 80,6 let. Změny v důchodovém pojištění řeší urychlené sjednocení důchodové věku pro muže a ženy.¹³⁵

Beze změny zůstává stanovení věkové hranice pro odchod do starobního důchodu pojištěnců, kteří odpracovali stanovenou dobu v zaměstnání zařazeném do I. pracovní kategorie. Pro tyto skupiny i nadále platí věkové hranice stanovené předpisy platnými před 1. lednem 1996.

¹³⁴ Vypracováno autorem

¹³⁵ <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/1409-11>, 5.1.2012, 19 h

Tabulka důchodového věku:¹³⁶

Rok narození	Muži	Ženy				
		bezdětná	1 dítě	2 děti	3 a 4 děti	5 a více dětí
1936	60r+ 2m	57r	56r	55r	54r	53r
1937	60r + 4m	57r	56r	55r	54r	53r
1938	60r + 6m	57r	56r	55r	54r	53r
1939	60r + 8m	57r + 4m	56r	55r	54r	53r
1940	60r + 10m	57r + 8m	56r + 4m	55r	54r	53r
1941	61r	58r	56r + 8m	55r + 4m	54r	53r
1942	61r + 2m	58r + 4m	57r	55r + 8m	54r + 4m	53r
1943	61r + 4m	58r + 8m	57r + 4m	56r	54r + 8m	53r + 4m
1944	61r + 6m	59r	57r + 8m	56r + 4m	55r	53r + 8m
1945	61r + 8m	59r + 4m	58r	56r + 8m	55r + 4m	54r
1946	61r+10m	59r + 8m	58r + 4m	57r	55r + 8m	54r + 4m
1947	62r	60r	58r + 8m	57r + 4m	56r	54r + 8m
1948	62r + 2m	60r + 4m	59r	57r + 8m	56r + 4m	55r
1949	62r + 4m	60r + 8m	59r + 4m	58r	56r + 8m	55r + 4m
1950	62r + 6m	61r	59r + 8m	58r + 4m	57r	55r + 8m
1951	62r + 8m	61r + 4m	60r	58r + 8m	57r + 4m	56r
1952	62r + 10m	61r + 8m	60r + 4m	59r	57r + 8m	56r + 4m
1953	63r	62r	60r + 8m	59r + 4m	58r	56r + 8m
1954	63r + 2m	62r + 4m	61r	59r + 8m	58r + 4m	57r
1955	63r + 4m	62r + 8m	61r + 4m	60r	58r + 8m	57r + 4m
1956	63r + 6m	63r + 2m	61r + 8m	60r + 4m	59r	57r + 8m
1957	63r + 8m	63r + 8m	62r + 2m	60r + 8m	59r + 4m	58r
1958	63r + 10m	63r + 10m	62r + 8m	61r + 2m	59r + 8m	58r + 4m
1959	64r	64r	63r + 2m	61r + 8m	60r + 2m	58r + 8m
1960	64r + 2m	64r + 2m	63r + 8m	62r + 2m	60r + 8m	59r + 2m
1961	64r + 4m	64r + 4m	64r + 2m	62r + 8m	61r + 2m	59r + 8m
1962	64r + 6m	64r + 6m	64r + 6m	63r + 2m	61r + 8m	60r + 2m
1963	64r + 8m	64r + 8m	64r + 8m	63r + 8m	62r + 2m	60r + 8m
1964	64r + 10m	64r+10m	64r+10m	64r + 2m	62r + 8m	61r + 2m
1965	65r	65r	65r	64r + 8m	63r + 2m	61r + 8m
1966	65r + 2m	65r + 2m	65r + 2m	65r + 2m	63r + 8m	62r + 2m
1967	65r + 4m	65r + 4m	65r + 4m	65r + 4m	64r + 2m	62r + 8m
1968	65r + 6m	65r + 6m	65r + 6m	65r + 6m	64r + 8m	63r + 2m
1969	65r + 8m	65r + 8m	65r + 8m	65r + 8m	65r + 2m	63r + 8m
1970	65r + 10m	65r + 10m	65r+10m	65r+10m	65r + 8m	64r + 2m
1971	66r	66r	66r	66r	66r	64r + 8m
1972	66r + 2m	66r + 2m	66r + 2m	66r + 2m	66r + 2m	65r + 2m
1973	66r + 4m	66r + 4m	66r + 4m	66r + 4m	66r + 4m	65r + 8m
1974	66r + 6m	66r + 6m	66r + 6m	66r + 6m	66r + 6m	66r + 2m
1975	66r + 8m	66r + 8m	66r + 8m	66r + 8m	66r + 8m	66r + 8m
1976	66r + 10m	66r + 10m	66r+10m	66r + 10m	66r + 10m	66r + 10m
1977	67r	67r	67r	67r	67r	67r

¹³⁶ Příručka budoucího důchodce v roce 2012, ČSSZ Praha: 2012, s. 1-2, upraveno autorem

Podmínky nároku na starobní důchod při dosažení důchodového věku jsou upraveny v § 29 zdp. Podle úpravy platné do 31.12.2009 měl občan nárok na starobní důchod, jestliže získal dobu pojištění nejméně:

- 25 let a dosáhl důchodového věku (zavedeno už v roce 1964),
- 15 let a dosáhl aspoň 65 let věku.

Od roku 2010 však dochází k postupnému zvyšování potřebné doby pojištění, z 25 let na 35 let včetně náhradních dob pojištění nebo na 30 let bez náhradních dob pojištění, a to v závislosti na důchodovém věku, event. věku pojištěnce. Tzn., že v roce 2012 činí potřebná doba pojištění 28 let. Stanovených 35 let bude dosaženo v roce 2019.

Pro zjištění, kolik činí potřebná doba pojištění, je rozhodující výhradně rok dosažení důchodového věku. Starobní důchod nemůže být přiznán, pokud občan nezískal ke dni dosažení důchodového věku potřebnou dobu pojištění. K přiznání důchodu může dojít až následně od pozdějšího data, ke kterému potřebnou dobu pojištění získal (byl výdělečně činný, účasten dobrovolného důchodového pojištění).

Tabulka důchodového věku a potřebné doby pojištění:¹³⁷

dosažení důchodového věku	potřebná doba pojištění
před rokem 2010	25 let
2010	26 let
2011	27 let
2012	28 let
2013	29 let
2014	30 let
2015	31 let
2016	32 let
2017	33 let
2018	34 let
po roce 2018	35 let

¹³⁷ Sociální zabezpečení 2011, ČSSZ Praha: 2011, s. 9

Podle nové úpravy se zpřísňují podmínky nároku na poměrný starobní důchod. Do 31.12.2009 na starobní důchod měl nárok pojištěnec, získal-li alespoň 15 let doby pojištění a dosáhl věku 65 let (stejný věk pro muže i ženy). Nově dochází k postupnému navýšení věku i doby pojištění v závislosti na kalendářním roce dosažení potřebného věku. Věk se odvozuje od *důchodového věku muže* stejného data narození, který se navýší o 5 let.¹³⁸

potřebný věk v roce	potřebná doba pojištění
65 let před rokem 2010	15 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let v roce 2010	16 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let v roce 2011	17 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let v roce 2012	18 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let v roce 2013	19 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let po roce 2013	20 let

Pokud občan dovrší důchodového věku po roce 2014 a nemá potřebnou dobou pojištění (31 až 35 let), na starobní důchod má nárok, jestliže získal aspoň 30 let čisté doby pojištění. Tzn. výdělečná činnost bez náhradních dob pojištění.¹³⁹

Občan, který dosáhl věku 65 let a nezískal potřebnou dobu pojištění pro nárok na starobní důchod dle § 29 odst. 1, 2 nebo 3 zdp, má nárok na starobní důchod, jestliže se stal invalidním a to bez ohledu na stupeň invalidity a získal potřebnou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod, nebo se stal invalidním následkem pracovního úrazu.

Výše důchodu se skládá ze základní výměry a procentní výměry. Základní výměra důchodu je pro všechny druhy důchodů stejná. Stanoví se pevnou částkou. V roce 2011 činí 2 230 Kč, v roce 2012 dosahuje částky 2 270 Kč měsíčně. Nemá žádný vztah k výpočtovému základu jedince a odráží tedy sociální hledisko zásady sociální potřebnosti.

Pro výši procentní výměry důchodu je třeba znát osobní vyměřovací základ, který se musí upravit, tzv. redukovat. Tím získáme výpočtový základ pro stanovení procentní výměry důchodu. Výše procentní výměry starobního důchodu činí za každý

¹³⁸ § 29 odst. 2 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁹ § 29 odst. 3 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod 1,5 % výpočtového základu. Rokem rozumíme 365 kalendářních dní. Minimální výše procentní výměry je 770 Kč měsíčně, maximální výše není stanovena.¹⁴⁰ Průměrná výše starobního důchodu k 31.12.2010 činila částku 10 531 Kč.¹⁴¹

Při výdělečné činnosti *po vzniku nároku* na důchod se starobní důchod zvyšuje o 1,5% výpočtového základu za 90 kalendářních dnů této činnosti po 30. červnu 2001. Před 1. červencem 2001 činilo toto zvýšení 1 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů. Tzn., že pojištěnec vykonává výdělečnou činnost a *nepobírá starobní důchod*. Dobu dočasné pracovní neschopnosti nebo pobírání dávek nemocenského pojištění, dobu pracovního volna bez náhrady příjmu a dobu neomluvené absence pro tento účel vylučujeme.¹⁴²

Od 1.1.2010 může pojištěnec *po přiznání* starobního důchodu podle ust. § 29 zdp pracovat a pobírat důchod v plné výši bez ohledu na to, jakou výdělečnou činnost vykonává.¹⁴³

Od roku 2010 si tak může občan navýšit starobní důchod o 1,5 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů výdělečné činnosti a to při pobírání starobního důchodu ve výši poloviny nebo o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů výdělečné činnosti, pokud je starobní důchod vyplácen v plné výši.

Starobní důchod před dosažením důchodového věku

Od 1.1.2010 zákon o důchodovém pojištění upravuje již jen jeden druh starobního důchodu před dosažením důchodu věku – tzv. předčasný starobní důchod. Jedná se o trvale snížený starobní důchod, který je upraven v § 31 zdp. Nárok na důchod vzniká opět v závislosti na dosaženém důchodovém věku pojištěnce a na získání potřebné doby pojištění.

Před dosažením důchodového věku může občan požádat o důchod, jestliže mu do dosažení důchodově věku chybí nejvýše:

- 3 roky a důchodový věk je nižší než 63 let,
- 5 roků a důchodový věk činí alespoň 63 let a dosáhl věku alespoň 60 let.

¹⁴⁰ Upraveno v § 33 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴¹ Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2010. ČSSZ Praha: 2011, s. 17

¹⁴² Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 74

¹⁴³ Upraveno § 37 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Platí, že tento důchod lze přiznat nejdříve ode dne podání žádosti. Nárok na výplatu důchodu zaniká při vykonávání výdělečné činnosti v rozsahu, která zakládá účast na důchodovém pojištění, nebo při poskytování podpory v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci, a to v době do dosažení důchodového věku. U osoby vykonávající samostatnou výdělečnou činnost náleží výplata důchodu, pokud rozdíl mezi příjmy a výdaji na rok 2012 nedosáhl částky 60 329 Kč. Výdělečná činnost v cizině nemá vliv na výplatu tohoto důchodu.

Důchod je trvale krácen. Přepočtený takto stanovený důchod je možný jen z důvodu dalšího zaměstnání bez pobírání důchodu.

Základní výměra se stanoví pevnou částkou, která v roce 2012 je 2 270 Kč měsíčně.¹⁴⁴

Výše procentní výměry důchodu činí za celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod 1,5 % výpočtového základu. Stanovená výše se s účinností od 1.1.2012 sníží za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává důchod do dosažení důchodového věku o:

- 0,9 % výpočtového základu (VZ) za období prvních 360 dnů,
- 1,2 % VZ za období od 361. kalendářního dne do 720. kalendářního dne,
- 1,5 % VZ za období od 721. kalendářního dne.¹⁴⁵

Minimální výše procentní výměry činí 770 Kč měsíčně.¹⁴⁶ Průměrná výše předčasného starobního důchodu k 31.12.2010 byla 8 989 Kč.¹⁴⁷

Uvádím příklad výpočtu předčasného starobního důchodu v roce 2012:

Př. Muž nar. 26.4.1951 požádal o starobní důchod před dosažením důchodového věku od 1.2.2012. Byl účasten důchodového pojištění 45 let (v období od 1.9.1966-31.1.2012). Jeho osobní vyměřovací základ činí 30 610 Kč (tomu odpovídá výpočtový základ 16 361 Kč). Do dosažení důchodového věku mu chybí 694 kalendářních dnů. Jak to ovlivní výši jeho starobního důchodu?

¹⁴⁴ Vyhláška MPSV č. 286/2011 Sb.

¹⁴⁵ Upraveno v § 36 odst. 1 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁶ Upraveno v § 33 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁷ Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2010. ČSSZ Praha: 2011, s. 17

Stanovení výpočtového základu:

- částka 11 061 náleží v plné výši, tj.: 11 061 Kč
 - z částky od 11 062 do 29 159 náleží 28 %, tj.: 5 067,44 Kč
 - z částky od 29 160 do 30 610 náleží 16 %, tj.: 232,16 Kč
- celkem VPZ činí: **16 361 Kč.**

Snížení procentní výměry znamená za prvních 360 dnů o 3,6 % a za dalších 334 dnů snížení o 4,8 %, celkem 8,4 %.

Výpočet důchodu: základní výměra dosahuje výše 2 270 Kč (stejná pro všechny druhy důchodů). Procentní výměra důchodu se stanoví tak, že za každý rok pojištění náleží 1,5 % výpočtového základu, za 45 let pojištění bude procentní výměra činit 67,5 % výpočtového základu - tj. 11 044 Kč. Výsledná částka se snižuje o 0,9 % za každých i započatých 90 kalendářních dnů v období prvních 360 kalendářních dnů a v období od 361. dne o 1,2 % za každých i započatých 90 kalendářních dnů před dosažením důchodového věku. Tj. o 8,4 % x 16 361 Kč, tj. 1 373 Kč. Částka 11 044 Kč se snižuje o 1 373 Kč, procentní výměra starobního důchodu je 9 671 Kč. Se základní výměrou předčasný důchod tohoto občana bude **11 941 Kč** (9 671 + 2 270). Pojištěnec má důchod snížený celkem o 1 373 Kč měsíčně.¹⁴⁸

Souběh nároků na dva důchody

K mnohaleté tradici tuzemského právního řádu patří nárok na více druhů důchodů. V některých případech se tedy připouští, aby občan pobíral více než jeden druh důchodu. Zpravidla jde o dva důchody.

Zákon o důchodovém pojištění upravuje:

a) souběh nároků na starobní a pozůstalostní důchod

Tento typ souběhů je nejčastější. Z hlediska pozůstalých důchodu se jedná pouze o vdovské a vdovecké důchody.

Při splnění podmínky nároku na výplatu starobního důchodu a vdovského nebo vdoveckého důchodu, vyplácí se vyšší důchod v plné výši (základní výměra a procentní výměra) a z druhého důchodu se vyplácí polovina procentní výměry.

Je-li výše důchodů stejná, krátí se tímto způsobem vdovský nebo vdovecký důchod. Zvláštní postup platí v případě starobního důchodu, který byl zvýšen za další

¹⁴⁸ vypracováno autorem

práci konanou po vzniku nároku na důchod. Toto zvýšení nepodléhá krácení, ani kdyby procentní výměra starobního důchodu byla nižší než procentní výměra vdovského nebo vdoveckého důchodu.¹⁴⁹

b) souběh nároků na starobní důchod a invalidní důchod

Pokud jsou současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního důchodu a invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod, a to vyšší. Pokud by byly současně splněny podmínky nároku na tyto důchody ve stejné výši, vyplácí se ten důchod, který si občan zvolí.¹⁵⁰

Invalidní důchody

Jde o dávku, která má svému poživateli kompenzovat újmu zapříčiněnou jeho invaliditou. Tzn., že v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu došlo ke snížení nebo ztrátě schopnosti vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.

Zákon č. 306/2008 Sb., který novelizuje současný zákon o důchodovém pojištění, zavádí od 1.1.2010 jen jednu dávku - invalidní důchod. Koncepce invalidních důchodů se mění. Jedná se především o nové vymezení definice invalidity, která spočívá v zavedení tří stupňů invalidity místo invalidity plné a částečné invalidity. Výše důchodu je ovšem rozdílná podle toho, který ze tří stupňů invalidity nastal.¹⁵¹

Dochází k transformaci plných invalidních a částečných důchodů, které byly přiznány do konce roku 2009. Jejich výše se nemění. Dosavadní plný invalidní důchod se považuje za invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně a dosavadní částečný invalidní důchod se považuje za invalidní důchod pro invaliditu prvního nebo druhého stupně ve stejné výši.

Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles pracovní schopnosti nejméně o 35 %. Jestliže pracovní schopnost poklesla:

- nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %, jedná se o invaliditu prvního stupně,
- nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %, jedná se o invaliditu druhého stupně,

¹⁴⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 240

¹⁵⁰ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 90

¹⁵¹ Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2010. ČSSZ Praha: 2011, s. 3

- nejméně o 70 %, jedná se o invaliditu třetího stupně.¹⁵²

Potřebná doba pojištění činí:¹⁵³

- u pojištěnce do 20 let méně než 1 rok,
- u pojištěnce od 20 let do 22 let 1 rok,
- u pojištěnce od 22 let do 24 let 2 roky,
- u pojištěnce od 24 let do 26 let 3 roky,
- u pojištěnce od 26 let do 28 let 4 roky,
- u pojištěnců nad 28 let 5 roků.

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zjišťuje z období před vznikem invalidity. U pojištěnce ve věku nad 28 let se tato doba zjišťuje z posledních deseti roků. S účinností od 1.1.2010 platí, že u občana, který se stal invalidním v době, kdy byl starší 38 let, se podmínka potřebné doby považuje za splněnou také, pokud byla získána doba pojištění alespoň 10 roků a to v období posledních 20 let před vznikem invalidity.

Nárok na invalidní důchod mají i osoby, které z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nemohly být účastny důchodového pojištění.¹⁵⁴ Invalidita musí vzniknout před 18. rokem věku. Podmínkou pro přiznání důchodu je dovršení 18 let věku a trvalý pobyt na území ČR. Tato invalidita byla původně označována jako invalidita „z mládí,“ nově se jedná o invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně.¹⁵⁵

Nárok na invalidní důchod zaniká již ze zákona a to v případě, kdy pojištěnec dosáhne věku 65 let nebo důchodového věku, je-li důchodový věk vyšší než 65 let.¹⁵⁶ Invalidní důchod se mění na starobní důchod, výše důchodu zůstává stejná.

Zdravotní stav posuzují lékaři Lékařské posudkové služby ČSSZ. Pro posouzení zdravotního stavu je příslušná OSSZ podle místa trvalého bydliště žadatele. Při posouzení zdravotního stavu vychází OSSZ zejména z nálezu ošetřujícího lékaře a výsledků funkčních vyšetření. V souvislosti s třístupňovou invaliditou vešla v platnost

¹⁵² Upraveno v § 39 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵³ Upraveno v § 40 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁴ Srov. Motějl, O., Hrubý, J. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv-důchody. Praha: ASPI, 2008, s. 12

¹⁵⁵ Upraveno v § 42 zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁶ Upraveno v § 61 zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

vyhláška č. 359/2009 Sb., která nově stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti.¹⁵⁷

Výše základní výměry v roce 2012 činí 2 270 Kč měsíčně. Výše procentní výměry důchodu je závislá na stupni invalidity. Jedná-li se o invaliditu prvního stupně, náleží za každý rok doby pojištění a dopočtené doby získané do dosažení důchodového věku ženy stejného data narození, která nevychovala žádné dítě 0,5 % výpočtového základu; při druhém stupni invalidity náleží 0,75 % a ve třetím 1,5 % výpočtového základu. Nejnižší procentní výměra invalidního důchodu je 770 Kč měsíčně.¹⁵⁸

Příklad výpočtu invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně v roce 2012:

Pojištěnec v roce 2012 požádal o přiznání invalidního důchodu. Invalidním pro invaliditu třetího stupně se stal 13.1.2012. Pro výši důchodu má celkem započtených 41 let pojištění. Osobní vyměřovací základ za rozhodné období, tj. od roku 1986 do roku 2011 je 30 610 Kč. Z něj stanovíme výpočtový základ tímto způsobem:

- částka 11 061 náleží v plné výši, tj.: 11 061 Kč
- z částky od 11 062 do 29 159 náleží 28 %, tj.: 5 067,44 Kč
- z částky od 29 160 do 30 610 náleží 16 %, tj.: 232,16 Kč

celkem VPZ činí: 16 361 Kč.

Výpočtový základ činí celkem 16 361 Kč. Za každý rok pojištění náleží 1,5 % výpočtového základu - tzn., že za 41 let pojištění dosahuje procentní výměra 61,5 % (41 x 1,5) výpočtového základu, tj. 10 062 Kč. Výše invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně bude 12 332 Kč, spolu se základní výměrou ve výši 2 270 Kč¹⁵⁹

Pozůstalostní důchody

Pozůstalostní důchody patří mezi odvozené důchody. Jedná se o peněžitou, nárokovou dávku důchodového pojištění, poskytovanou při úmrtí manžela nebo manželky. Z důchodového pojištění se poskytují důchody:

- vdovské,
- vdovecké,
- sirotčí.

¹⁵⁷ Nahrazuje vyhlášku č. 284/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁸ Upraveno v § 41 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁹ Vypracováno autorem

Tyto důchody se odvozují z přímého důchodu zemřelého, na který zemřelý měl nebo by měl nárok.¹⁶⁰

Poskytování této dávky má v našem právním řádě dlouholetou tradici. Důchody pro pozůstalé zavedl již rakouský penzijní normál z roku 1771. Úmrtí znamená v životě pozůstalého partnera zpravidla změnu dosavadní ekonomické situace v rodině. Vedle funkce vyživovací má význam i funkce vyrovnávací. Tzn. snahu o vyrovnání rozdílu v životní úrovni rodiny, který vznikl ze ztráty příjmu jednoho z partnerů v důsledku úmrtí.¹⁶¹

Vdovecký důchod byl zaveden až v roce 1991. Před tímto datem se poskytoval dle zákona o sociálním zabezpečení vdovecký příspěvek. Ten byl nárokovou dávkou sociální péče. Byl poskytován pouze vdovci, který pečoval o nezaopatřené dítě.¹⁶²

Vdovský a vdovecký důchod

Vdovský důchod náleží v případě úmrtí manžela a vdovecký důchod náleží, zemřela-li manželka. Je vyplácen po dobu 1 roku od úmrtí jestliže, zemřelý:

- pobíral starobní důchod nebo invalidní důchod,
- ke dni smrti splnil podmínku potřebné doby pojištění na invalidní důchod,
- ke dni smrti splnil podmínky nároku na starobní důchod,
- zemřel následkem pracovního úrazu.

Pokud jde o podmínky nároku na vdovský nebo vdovecký důchod, mění se věk, kterého musí vdova nebo vdovec dosáhnout, aby náležel pozůstalostní důchod i po uplynutí jednoho roku od smrti druhého z manželů. Na rozdíl od právní úpravy před 1.1.2010 již pro nárok na vdovský nebo vdovecký důchod po uplynutí jednoho roku od smrti manžela není rozhodující dosažení věku 55 let u žen nebo 58 let u muže, ale dosažení věku o 4 roky nižšího než činí důchodový věk stanovený podle § 32 zdp pro muže stejného data narození, pokud skutečný důchodový věk není nižší. Platí stejně pro muže i ženy. Po tomto období je nárok na výplatu důchodu, pokud pozůstalá osoba:

- pečuje o nezaopatřené dítě,
- pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),

¹⁶⁰ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 237

¹⁶¹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 234

¹⁶² Srov. Příb, J., Vofíšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 165

- pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II, III anebo stupni IV,
- je invalidní ve třetím stupni,
- dosáhla věku alespoň o 4 roky nižšího než je důchodový věk muže stejného data narození (dle § 32 zdp), pokud skutečný důchodový věk není nižší.

V praxi to znamená, že jestliže nárok na vdovský nebo vdovecký důchod vznikl před 1.1.2010, zůstává nárok na tento důchod zachován i po 31.12.2009, pokud vdova dosáhla věku 55 let, nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší, a vdovec dosáhl věku 58 let nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

Nárok vznikne znovu, pokud se splní některá z výše uvedených podmínek do *pěti let* po zániku na pozůstalostní důchod.

V příp. úmrtí po 1.1.2012 se zkracuje doba stanovená pro opětovný vznik nároku na vdovský a vdovecký důchod z původních pěti let na dva roky. Ochranná lhůta v délce dvou roků byla do právních předpisů zavedena již zákonem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, a byla účinná od 1.1.1957 do 31.12.1995.

Dítětem se rozumí dítě, které má po zemřelém nárok na sirotčí důchod, a dítě, které bylo v rodině zemřelého(ho) vychováno, jde-li o vlastní (osvojené) dítě vdovy nebo vdovce nebo bylo-li alespoň jedním z nich do dne úmrtí převzato do trvalé péče nahrazující péči rodičů.¹⁶³

Nárok na vdovský nebo vdovecký důchod zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu, o tom, že pozůstalá osoba úmyslně způsobila smrt druhého z manželů jako pachatel, spolupachatel nebo účastnice trestného činu.

Došlo ke zrušení ustanovení o jednorázové výplatě 12 měsíčních splátek důchodu, tzv. odbytného, na který byl původně nárok při uzavření nového manželství

Žena (muž) žijící v registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství) ani družka (druh) nemá nárok na pozůstalostní důchod.

Vdovský i vdovecký důchod se skládá ze základní a procentní výměry. Výše základní výměry činí 2 270 Kč měsíčně a je pro všechny důchody stejná.

¹⁶³ Upraveno v § 49 odst. 3 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Výše procentní výměry činí 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měla nebo by měla nárok zemřelá osoba v době smrti.¹⁶⁴

Pokud občan pobírá starobní nebo invalidní důchod a ovdoví, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši, včetně základní výměry a z pozůstalostního důchodu se vyplácí polovina procentní výměry.¹⁶⁵ Při výdělečné činnosti náleží pozůstalostní důchod v plné výši.

Příklad výpočtu vdovského důchodu v roce 2012:

Žena pobírá starobní důchod ve výši 8 123 Kč (5 853 + 2 270). Dne 15.1.2012 ovdověla. Zemřelý pobíral starobní důchod ve výši 12 524 Kč (10 254 + 2 270). Vdova má nárok na vdovský důchod, který činí 50 % procentní výměry důchodu zemřelého manžela (5 127 Kč). Základní výměra náleží jen jednou ve výši 2 270 Kč. Dojde k souběhu starobního a vdovského důchodu. Procentní výměra se upraví tak, že vyšší procentní výměra (starobního důchodu) bude náležet plně a z nižší procentní výměry polovina. Tzn., že vdova má nárok na vdovský důchod ve výši 2 564 Kč (pro souběh s vyšší procentní výměrou starobního důchodu se procentní výměra vdovského důchodu krátí na polovinu). *Vdově bude vyplácen starobní důchod ve výši 8 123 Kč a vdovský důchod ve výši 2 564 Kč, celkem bude pobírat 10 687 Kč.*¹⁶⁶

Sirotčí důchod

Tento druh důchodu zajišťuje částečnou kompenzaci ztráty příjmu rodiče pro dítě, které bylo na příjmu rodiče závislé. V příp. úmrtí obou rodičů má dítě nárok na dva samostatné sirotčí důchody. Předcházející zákon o důchodovém zabezpečení z roku 1988 poskytoval jeden sirotčí důchod.¹⁶⁷

Sirotčí důchod náleží nezaopatřenému dítěti, zemřel-li jeho rodič (osvojitel), nebo osoba, která dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěření dítěte do výchovy jiné osoby nebo do společné výchovy manželů. Nárok na sirotčí důchod nevzniká po pěstounovi nebo jeho manželovi.¹⁶⁸

Pro nárok na sirotčí důchod je nutné, aby zemřelý byl ke dni smrti poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo aby splňoval ke dni smrti podmínku

¹⁶⁴ Sociální zabezpečení 2011. ČSSZ Praha: 2011, s. 16

¹⁶⁵ Upraveno v § 59 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁶ Vypracováno autorem

¹⁶⁷ Srov. Přib, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 174

¹⁶⁸ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody.htm>, 16.1.2012, 22 h

potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu. Počínaje 1. lednem 2012 pro nárok na sirotčí důchod postačuje, jestliže zemřelý získal ke dni smrti alespoň polovinu doby pojištění potřebné pro vznik nároku na invalidní důchod.¹⁶⁹

Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Při zrušení osvojení vznikne znovu nárok na sirotčí důchod ve výši v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení.

Za nezaopatřené dítě se pro nárok na sirotčí důchod považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté nejdéle do 26. roku věku, jestliže

- se soustavně připravuje na budoucí povolání (učební obory, střední, vyšší odborné a vysoké školy),
- nemůže se soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz,
- z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost (jde o stav, který trvá déle než jeden rok).

Dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci, po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje také jako nezaopatřené.¹⁷⁰

Výše procentní výměry činí 40 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl zemřelý nárok v době smrti. Výše základní výměry činí 2 270 Kč měsíčně.¹⁷¹

Příklad výpočtu sirotčího důchodu v roce 2012:

Sirotek požádal o přiznání sirotčího důchodu po otci, který zemřel v roce 2012. Zemřelý byl poživitelem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně ve výši 10 856 Kč. Z toho procentní výměra činí 8 586 Kč (10 856 - 2 270). *Sirotčí důchod stanovíme jako 40 % z procentní výměry vypláceného důchodu, tj. 3 435 Kč. K tomu se připočítá základní výměra 2 270 Kč. **Sirotčí důchod bude vyplácen ve výši 5 705 Kč.***¹⁷²

¹⁶⁹ Upraveno zákonem č. 470/2011 Sb., který novelizoval § 52 zákona o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁰ <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/nejcastejsi-dotazy/nejcastejsi-dotazy-duchodove-pojisteni>, 16.1.2012, 22.30 h

¹⁷¹ Upraveno § 53 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷² Vypracováno autorem

3.5 Řízení o přiznání důchodové dávky

Všechny žádosti o důchod (s výjimkou žádostí o důchod v působnosti příslušného orgánu Ministerstva vnitra ČR, Ministerstva obrany ČR nebo Ministerstva spravedlnosti ČR) sepisují na předepsaných tiskopisech okresní (v Praze Pražská, v Brně Městská) správy sociálního zabezpečení (OSSZ/PSSZ/MSSZ) podle místa trvalého bydliště žadatele.

Pro hladký průběh samotného důchodové řízení je velmi důležité, aby veškeré potřebné podklady byly správné a kompletní. Je vhodné, aby se pojištěnci obrátili na příslušnou správu a získali základní potřebné informace o podávání žádostí o přiznání důchodu.

Obstarání informativního osobního listu důchodového pojištění představuje přípravnou fázi. O jeho zaslání mohou občané jednou ročně požádat ČSSZ. List obsahuje přehled dob důchodového pojištění a náhradních dob pojištění, které jsou založeny v evidenci na ČSSZ pod rodným číslem žadatele. Od roku 1986 jsou uvedeny i dosažené příjmy a vyloučené doby, které slouží pro stanovení osobního vyměřovacího základu při výpočtu důchodu. ČSSZ zašle klientovi sdělení do 90 dnů od doručení jeho žádosti. Lze ji podat písemně na ČSSZ Praha nebo v elektronické podobě podepsané zaručeným elektronickým podpisem. Žádost musí obsahovat rodné číslo občana a jeho adresu. Na základě výpisu si tak občan může v předstihu zajistit doklady o době, která není uvedena ve výpisu.¹⁷³

Žádost o důchod uplatní každý občan osobně nebo prostřednictvím zákonného zástupce. Je možné zastoupení zmocněncem (na základě plné moci předložené v písemné podobě). Z jejího obsahu musí být zřejmé, že byla udělena k podání žádosti o důchod. Je vhodné, aby se žadatelé o důchod při sepisování žádostí nechali zastupovat pouze ve výjimečných případech. Při sepisování žádosti musí zmocněnec uvést a podepsat některá prohlášení a sdělení zásadního charakteru (o výchově nezletilých dětí, pobírání dávek nemocenského pojištění, dobách odpracovaných od ukončení povinné školní docházky), s nimiž nemusí být vždy dokonale seznámen.¹⁷⁴

Žádost o důchod lze podat nejdříve čtyři měsíce před datem, od kterého občan žádá přiznání důchodu. Později je to možné kdykoliv. Zpětně lze důchod vyplatit až pět

¹⁷³ Sociální zabezpečení 2011. ČSSZ Praha: 2011, s. 18

¹⁷⁴ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 100

roků od data uplatnění za podmínky, že byly v uplynulém období splněny podmínky pro výplatu důchodu.

Způsob výplaty si žadatel volí při sepisování žádosti o důchod. Důchodovou dávku je možné zasílat bezhotovostním převodem na účet u bankovního ústavu nebo v hotovosti prostřednictvím držitele poštovní licence (Česká pošta) na adresu trvalého nebo přechodného bydliště.

Pokud je důchod vyplácen důchodci v hotovosti prostřednictvím pošty, důchodce hradí ČSSZ náklady za poukazy splátek důchodu ve výši 21 Kč (zpoplatněno od roku 2010). Od této povinnosti jsou osvobozeni důchodci, kterým trval nárok na důchod před 31.12.2009. Kdykoliv je možné požádat ČSSZ o provedení změny způsobu výplaty. Důchod se vyplácí oprávněné osobě, jejímu zákonnému zástupci nebo zvláštnímu příjemci důchodu.

V každém kalendářním měsíci je celkem třináct výplatních termínů důchodů; od 2. do 24. dne v měsíci vždy v sudé dny, a také 15. den v měsíci, kdy je důchod zasílán pojištěncům do ústavu sociální péče. ČSSZ vyplácí důchody dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách. Př.: splatnost důchodu je stanovena na 8. den v měsíci. Poživateli důchodu je důchod vyplácen 8. března, tzn., že výplata důchodu byla realizována za období od 8. března do 7. dubna.

Žádost se sepisuje na předepsaném tiskopise a předepsaným způsobem. Občan k žádosti předkládá potřebné doklady:¹⁷⁵

- občanský průkaz, cizinci se prokazují pasem nebo povolením k pobytu,
- doklady o studiu nebo učení; týká se i nedokončeného studia,
- ženy předkládají doklady prokazující výchovu dětí (originály rodných listů),
- muži doloží potvrzení o výkonu vojenské služby nebo vojenskou knížku,
- potvrzení zaměstnavatele o vyplácených náhradách za ztrátu na výděleku po skončení pracovní neschopnosti náležející za pracovní úraz (nemoc z povolání),
- pokud občan požaduje výplatu důchodu na účet u peněžního ústavu, přikládá k žádosti bankou potvrzenou žádost o převod výplaty důchodu na účet,
- doklady prokazující zaměstnání v cizině,

¹⁷⁵ Příručka budoucího důchodce v roce 2012. ČSSZ Praha: 2012, s.14-15

- chybí-li některé doby pojištění, předkládá se potvrzení zaměstnavatele, pracovní smlouvy, svědecké prohlášení aj.

Při podání žádosti o pozůstalostní dávku se předkládá:¹⁷⁶

- občanský průkaz, u cizinců pas či povolení k pobytu,
- úmrtní list zesnulého,
- oddací list - při žádosti o vdovský/vdovecký důchod,
- rodné listy dětí - za předpokladu, že vdova nejpozději do 12 měsíců od úmrtí manžela dosáhne vlastního důchodového věku a přitom nedosáhne alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk muže stejného data narození,
- event. doklady prokazující výdělečnou činnost zesnulé/ho.

Délka vyřízení žádosti závisí na tom, zda jsou v evidenci ČSSZ všechny podklady. Může se stát, že chybí, protože organizace dříve nesplnily svou zákonnou povinnost a neposlaly potřebné dokumenty ČSSZ. V takovém případě se chybějící doba pojištění došetřuje. Po sepsání jsou všechny žádosti odeslány na ČSSZ, která o nich rozhoduje. Průměrná délka vyřízení žádostí se pohybuje kolem 3 měsíců.

Adresát obdrží písemné rozhodnutí z ČSSZ do vlastních rukou. Důchod se vyplácí oprávněnému, jeho zákonnému zástupci nebo zvláštnímu příjemci. V rozhodnutí se uvádí, od kterého data byl důchod přiznán a v jaké výši. Součástí rozhodnutí je osobní list důchodového pojištění, kde je uveden přehled jednotlivých dob pojištění, vyměřovací základy, počet vyloučených dob a postup při stanovení výpočtového základu. Občan se tak může přesvědčit, zda byly při výpočtu jeho důchodu vzaty do úvahy všechny údaje (zejména doba pojištění a výdělky) a zda je výpočet správný.

Proti rozhodnutí lze podat jako řádný opravný prostředek písemné námitky, a to do 30 dnů ode dne jeho doručení. Podávají se u ČSSZ nebo u kterékoliv OSSZ. O námitkách rozhoduje ČSSZ. Proti rozhodnutí o námitkách lze podat žalobu ke krajskému soudu v rámci soudního přezkumu.¹⁷⁷

Důchody vyplácí ČSSZ Praha podle vnitrostátních předpisů o důchodovém pojištění, podle mezistátních smluv o sociálním zabezpečení a od 1. května 2004 také podle práva sociálního zabezpečení Evropské unie.

¹⁷⁶ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/podani-zadosti-o-duchod.htm>, 20.11.2011, 16.30 h

¹⁷⁷ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 102

Na webových stránkách MPSV, v sekci důchodové pojištění, je umístěna věková kalkulačka a kalkulačka pro orientační představu o výši důchodu.¹⁷⁸

Vyplácené důchody se zvyšují v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen a na růstu mezd. Pravidla pro zvyšování důchodů mají zamezit snižování hodnoty přiznaných důchodů a velký rozdíl mezi vývojem mezd a důchodů.¹⁷⁹ Pravidelným termínem se stává splátka důchodu splatná v lednu.

Pokud růst cen dosáhne 5 %, zvýší se důchody mimo pravidelný termín, v tzv. mimořádném termínu. Zvýšení nastane od splátky důchodu splatné v pátém kalendářním měsíci následujícím po kalendářním měsíci, v němž růst cen dosáhl aspoň 5 %. Takové mimořádné zvýšení nastalo v roce 2008, kdy od srpnové splátky byla zvýšena základní výměra z 1 700 Kč o 470 Kč, tzn. výše základní výměry činila 2 170 Kč. Tato částka zůstala platná i pro důchody přiznané v roce 2009 a 2010.

Od ledna 2010 nedošlo k žádné valorizaci důchodů. V roce 2011 se základní výměra upravila o 60 Kč na 2 230 Kč, procentní výměra o 3,9 %. V roce 2012 se základní výměra důchodu zvyšuje o 40 Kč na 2 270 Kč měsíčně, procentní výměry všech důchodů o 1,6 % jejich procentní výše. Od roku 2012 bude zvýšení důchodu upravováno vyhláškou MPSV. Všechny vyplácené důchody se zvyšují bez žádosti. O zvýšení důchodu se nevydává rozhodnutí, ale pouze písemné oznámení. Přehled zvyšování základní a procentní výměry jsem zachytila v příloze č. 10.¹⁸⁰

Procentní výměra vypláceného důchodu se zvyšuje o 2000 Kč měsíčně ode dne, kdy poživatel dosáhl 100 let. Jedná se o finanční příspěvek, který slouží k pokrytí zvýšených životních nákladů souvisejících se stářím. Důchody stoletých se zvyšují pravidelně od roku 1969. Původně se upravovaly o 1 000 Kč. Od roku 2006 se zvyšují o 2 000 Kč. Tato částka se automaticky přiznává k procentní výměře důchodu.

Počet stoletých mírně stoupá. ČSSZ v březnu 2012 eviduje 469 důchodců narozených v roce 1912. Z toho 391 žen a 78 mužů. Nejstarší žena, které ČSSZ vyplácí důchod, je žena narozená v roce 1904 a žije v Moravskoslezském kraji. Muž narozený v roce 1905 žije v Královéhradeckém kraji. Nejvíce sto a víceletých lidí žije v Praze (172) a na Jižní Moravě (133, z toho 115 žen), nejméně v Karlovarském kraji (18).¹⁸¹

¹⁷⁸ <http://www.mpsv.cz/cs/2435>, 14.1.2012, 14.05 h

¹⁷⁹ Srov. Přib, J. Kdy do důchodu a za kolik. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 94

¹⁸⁰ Vyhláška MPSV č. 286/2011 Sb.

¹⁸¹ <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy//2012-03-14-sto-let-slavi-letos-469-lidi.htm>, 19.3.2012, 9.30 h

4. DŮCHODOVÁ REFORMA

4.1 Důchodová reforma

Českou republiku s počtem 10,5 milionu obyvatel a rozlohou 78 866 km² lze zařadit k menším středoevropským státům. Po roce 1989, v souvislosti s ekonomickou a sociální transformací, nastaly některé změny v demografické charakteristice populace. Dochází k odsouvání založení rodin a narození dětí do pozdějšího věku. Počet narozených dětí klesal. Od roku 1993 byl počet narozených nižší než počet zemřelých. Populační vývoj od roku 2006 lze charakterizovat převahou živě narozených nad zemřelými. V roce 2010 se narodilo 117,2 tisíc dětí, počet zemřelých činil 106,8 tisíc. V důsledku imigrace cizinců se postupně zvyšuje celkový počet obyvatel v ČR.¹⁸²

Ekonomický vývoj v ČR v roce 2010 znamenal přechod od hospodářské recese k ekonomickému oživení. V souvislosti s meziročním poklesem spotřeby domácností se koncem roku ekonomický růst zpomalil. Vliv globální ekonomické krize byl na trhu práce patrný. Situace na trhu práce zaznamenala nárůst nezaměstnanosti.

Současný český důchodový systém je založen na dvou základních pilířích. Stávající povinný průběžný státní systém nazýváme I. pilířem. Pracující do něho přispívají na důchodové pojištění a současní penzisté z něho dostávají důchod. Je označen jako PAYG – pay as you go. Hlavní úlohou I. pilíře je solidárně zajistit přiměřenou výši důchodu také pro občany s nižšími příjmy, aby se mohli ve stáří vyhnout chudobě. Jedná se o univerzální systém zabezpečující všechny ekonomicky aktivní osoby. V důsledku narůstajícího počtu důchodců budou peníze z prvního pilíře za 20 až 30 let nižší než dnes.

Vedle tohoto povinného pojištění existuje dobrovolné penzijní připojištění se státním příspěvkem, které lze považovat momentálně za II., po zavedení reformy za III. pilíř důchodového systému. Je pojato jako individuální spoření založené na kapitálovém financování a bylo založeno v roce 1994. Je upraveno zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Důchody přiznávané z tohoto pilíře se na příjmech důchodců zatím podílejí zanedbatelnou měrou. Zdrojem

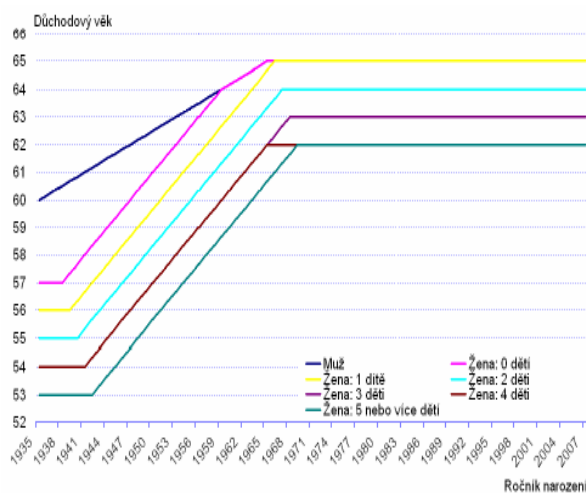
¹⁸² Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech 2010, MPSV Praha: 2011, s. 6

doplňkových důchodových příjmů jsou i vybrané produkty soukromého životního pojištění.¹⁸³

Zákon o důchodovém pojištění schválený v roce 1995 zavedl taková zásadní opatření, jako je např. postupné zvyšování věkových hranic pro nárok na starobní důchod a zohlednění obecného mzdového nárůstu při výpočtu důchodu. Přesto se však v krátké době od jeho účinnosti začaly projevovat v zákoně nedostatky, které vyplývaly ze změn ekonomického, sociálního a demografického vývoje. Na to bylo postupně reagováno řadou úprav.

Z hlediska nejvýznamnějších legislativních změn po schválení zákona o důchodovém pojištění (1995), lze poukázat na úpravy účinné od roku 2004. Pokračovalo se ve zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod (až na 63 let pro muže a ženy 59-62 let dle počtu vychovaných dětí). Došlo ke zrušení dočasně kráceného starobního důchodu. Rozhodlo se o zavedení redukce hodnocení doby studia. Pojistná sazba na důchodové pojištění se zvýšila z 26 % na 28 %. Tato opatření však nebyla z pohledu dlouhodobé stability základního důchodového pojištění dostatečná.

Proces zvyšování důchodového věku¹⁸⁴

Na základě politické dohody z jara 2004 vznikl Tým expertů (tzv. Bezděková komise). Úkolem komise bylo analyzovat nejen současný stav důchodového pojištění a jeho možné parametrické úpravy, ale i návrhy na reformu tohoto systému předložené jednotlivými politickými stranami. Výsledkem byla Závěrečná zpráva v roce 2005. Obsahovala i doporučení směrem k dalšímu pokračování důchodové reformy.

¹⁸³ Závěrečná zpráva PES, MPSV, červen 2010, s. 4

¹⁸⁴ http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf, 31.1.2012, 17 h

Navrhovaná opatření vyžadují především novelu zákona o důchodovém pojištění a změny dalších zákonů, které pak navazují na změny v tomto zákoně.¹⁸⁵

V roce 2006 byla zrušena podmínka kontroly tzv. ekonomického poklesu příjmu z výdělečné činnosti u poživatelů částečného invalidního důchodu. Od července 2006 byly upraveny vdovské důchody, které byly přiznány před 1.1.1996 a jejich výše byla omezena pro stanovenou maximální hranici úhrnu důchodů.

V souvislosti s přijetím zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který zavedl novou dávku příspěvek na péči, bylo od roku 2007 zrušeno vyplácení zvýšení důchodu pro bezmocnost.

Na činnost Bezděkovy komise navázal Poradní expertní sbor (PES) ministra financí, ministra práce a sociálních věcí, který vznikl v lednu 2010. V závěrečné zprávě této komise je kladně hodnocen přínos tzv. parametrických změn. Novými změnami budou zasaženi zejména dnešní čtyřicátníci a mladší generace. Cílem bylo aktualizovat projekci státního důchodového pilíře a doporučit změny v důchodovém systému, které by jej učinily středně a dlouhodobě odolnějším různým rizikům. Zpráva hodnotí současný stav důchodového systému a poukazuje na nutnost připravit budoucí generaci na význam spoření i nad rámec povinného reformovaného důchodového systému. Důchody od státu totiž budou dostávat později a budou nižší než dnes.¹⁸⁶

Předpokladem úspěšné důchodové reformy je zejména sladění zájmů všech zainteresovaných subjektů (pojištěnec, stát, provozovatelé důchodového systému, zaměstnavatelé) a dosažení společenské shody o výsledné podobě důchodového systému a druzích finančních zdrojů, jež zabezpečují jeho dlouhodobou finanční udržitelnost.¹⁸⁷

Byly předloženy dvě varianty návrhů:

1. varianta navrhuje tři důchodové pilíře:

- I. pilíř zahrnuje současný PAYG, do kterého pojištěnec odvádí 20 % sazby pojistného,
- II. pilíř označuje nově zřízený fond, do kterého by lidé mladší 40 let povinně posílali 3 % ze svých odvodů. Výběr pojistného by zajišťovala ČSSZ Praha,
- III. pilíř tvoří dobrovolné spoření ve stávajících soukromých penzijních fondech.

¹⁸⁵ http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf, 31.1.2012, 17 h

¹⁸⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/8895>, 5.2.2012, 21.40 h

¹⁸⁷ Závěrečná zpráva PES, MPSV, červen 2010, s. 9

2. varianta uvádí dva důchodové pilíře:

- I. pilíř – průběžné financování celých 23 % odvodů pojistného. Muselo by dojít ke změně průběžného financování, např. k posunutí odchodu do důchodu,
- II. pilíř – dobrovolné spoření v reformovaných penzijních fondech. Přímá podpora státu by dosahovala 3 % pojistného za předpokladu, že účastník by spořil minimálně stejnou částku.¹⁸⁸

Podle Ústavy ČR má každý právo na důstojné a přiměřené zabezpečení ve stáří. Základním úkolem demokratického státu je pak zajistit prosperitu budoucím generacím. Prognózy budoucího vývoje však ukazují na provedení řady reforem, které vedou ke stabilizaci sociálního systému a nezvyšování mandatorních výdajů, na které nejsou zdroje.

Dnešní systém byl nastaven před více než sto lety, kdy se doba pobírání důchodu počítala na roky. V současnosti se prodlužuje délka pobírání důchodu na 20 i více let a z tohoto důvodu není možné systém průběžného modelu udržet. Ubývá ekonomicky aktivních, kteří mohou na penze stávajícím důchodcům přispívat. Dnes připadá na jednoho důchodce 1,75 ekonomicky aktivních lidí. Bez provedených úprav to bude v roce 2050 asi 1,2. Schodek důchodového účtu v současnosti činí asi 30 miliard korun ročně.¹⁸⁹

ČSSZ evidovala k 31.12.2011 celkem **3 501 402** vyplácených důchodů, z toho vyplácela 2 340 147 starobních důchodů. Počet poplatníků pojistného na důchodové pojištění byl 5 039 978. Tabulky v příloze č. 11-13 podávají přehled o počtu a průměrné výši vyplácených důchodů.

Tabulka počtu důchodců a poplatníků pojistného ke dni 31.12.2011.¹⁹⁰

Rok	2009	2010	2011
Počet důchodců celkem	2 790 391	2 819 093	2 873 004
Počet starobních důchodců	2 108 368	2 260 032	2 340 147
Počet poplatníků pojistného	4 905 021	5 011 797	5 039 978
Počet poplatníků na jednoho důchodce	1,76	1,78	1,75
Počet poplatníků na jednoho starobního důchodce	2,33	2,22	2,15

¹⁸⁸ Závěrečná zpráva PES, MPSV, červen 2010, s. 15-16

¹⁸⁹ <http://socialniporadce.mpsv.cz/cs/164>, 27.5.2011, 16.10 h

¹⁹⁰ Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ, Praha: 2012, ročník 43, č. 3, s. 40

Lidé se dožívají čím dál vyššího věku, což je na jedné straně pozitivní. Prodlužuje se i doba vyplácení důchodu a počet seniorů se zvyšuje. Celkem je v Česku téměř 2,3 milionu starobních důchodců. V současnosti je jim starobní důchod vyplácen z průběžného systému a důchodová reforma jejich nárok na stávající penze neohrozí.

Vzhledem k poklesu porodnosti ubývá těch, kteří na důchody přispívají. Střední délka života se prodloužila o čtyři roky. V současné době je každý pátý občan starší 60 let, v roce 2020 se očekává, že to bude každý čtvrtý. Na jednoho důchodce dříve přispívali čtyři pracující, dnes jsou to cca dva. Za 30 let se počet důchodců a pracujících vyrovná.¹⁹¹

V důsledku demografického vývoje je důchodový systém finančně neudržitelný a je třeba jej dále reformovat. Důchodovou reformu nelze již odkládat. Její realizace musí být rozložena do delšího časového období. Je nezbytné zajistit, aby reforma byla úspěšná. Hlavním zdrojem pro výplatu penzí zůstane státní průběžně financované základní důchodové pojištění. V příloze č. 14 najdeme přehled základních demografických a socio-ekonomických ukazatelů ČR v období od roku 2001 do roku 2010.

Současný důchodový systém je nediverzifikovaný (asi 95 % příjmů důchodců pochází ze základního důchodového pojištění) a velmi solidární. Můžeme říci, že slibuje cca o jednu čtvrtinu až třetinu více než je v budoucnu schopen zafinancovat. Systém by měl být samofinancovatelný a neměl by vytvářet další dluhy.¹⁹²

Počátek důchodové reformy byl realizován zákonem č. 306/2008 Sb., zavedením **parametrických změn** od 1.1.2010. Záměrem této právní úpravy bylo přispět k lepší finanční udržitelnosti a dlouhodobé stabilitě základního důchodového pojištění.

Změny spočívají zejména v postupném prodloužení potřebné doby pojištění pro nárok na důchod z 25 na 35 let, v pokračování postupného zvyšování důchodového věku, ve sjednocení věkové hranice pro „trvalý“ nárok na vdovský a vdovecký důchod, v přehodnocení definice invalidity, ve sjednocení věkové hranice, ke které se zjišťuje dopočtená doba pro stanovení celkové doby pojištění pro výši invalidního důchodu pro muže a ženy a v krácení této dopočtené doby, ve zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění, v redukci zápočtu náhradních dob zahrnovaných do doby pojištění a ve zvyšování procentní výměry starobního důchodu za dobu výdělečné činnosti

¹⁹¹ Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2007, ročník 38, č. 8-9, s. 5

¹⁹² Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2011, ročník 42, č. 6, s. 3

při současném pobírání tohoto důchodu. Tato významná opatření spolu s úpravami z předcházejících let přispějí k finanční udržitelnosti důchodového systému v období následujících 20 let. Přehled změn uvádím podrobněji v podkapitole 4.2.

Ústavní soud České republiky nálezem ze dne 16. dubna 2010 vyhlášeným pod č. 135/2010 Sb., shledal ustanovení § 15 zdp, který obsahuje způsob stanovení výpočtového základu a výši redukčních hranic, za protiústavní. Ve svých důsledcích a v kombinaci s ostatními parametry negarantuje dostatečně ústavně zaručené právo na přiměřené hmotné zabezpečení dle čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Tím vede k neakceptovatelné nerovnosti mezi různými skupinami pojištěnců.¹⁹³

Soud však nezpochybnil existenci redukčních hranic jako takových. Vykonatelnost rozhodnutí odložil do 30. září 2011. Uložil zákonodárci, aby upravil zásady platné pro výpočet důchodu tak, aby došlo k posílení poměru mezi zaplaceným pojistným na důchodové pojištění a výši přiznávaného důchodu. Pracovníci MPSV provedli analýzu rozhodnutí a vypracovali varianty výpočtu důchodu. Vycházeli z požadavku, aby nově přiznávané důchody u skupiny lidí s příjmy do první redukční hranice (44 % z průměrné mzdy) nebyly nižší než důchody přiznané podle dosavadní právní úpravy. Cílem navrhované změny je zvýšení náhradového poměru pro jedince s příjmem na úrovni 84 000 Kč na 25 %.¹⁹⁴

Kromě změn právní úpravy, které přímo souvisejí se zrušením § 15 zdp, byly navrženy i další změny z důvodu zlepšení finanční udržitelnosti základního důchodového pojištění (zrychlení tempa zvyšování důchodového věku a jeho sjednocení, změna pravidla pro valorizaci důchodů, podmínek nároků na vdovský a vdovecký důchod a podmínky pro hodnocení náhradní doby pojištění).

K novele zákona o důchodovém pojištění došlo zákonem č. 220/2011 Sb., který byl dne 22. července 2011 uveřejněn ve Sbírce zákonů. Je označován jako **malá důchodová reforma**. Některá opatření nabyla účinnosti od 30.9.2011 a jiná od 1.1.2012. Blíže se touto problematikou zabývám v kapitole 4.3 a 4.4.

Pro zajištění finanční rovnováhy průběžně financovaného základního důchodového pojištění je nezbytné pokračovat v jeho postupných parametrických úpravách a jeho doplnění o tzv. kapitalizační pilíř. Další část změn se bude týkat možnosti zavedení II. pilíře. Tzn. převedení části současné pojistné sazby mimo státní

¹⁹³ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/duchodova-reforma-2011.htm>, 30.12.2011, 19 h

¹⁹⁴ Návrh na řešení dopadů nálezů Ústavního soudu, MPSV, 10.12.2010, s. 5

rozpočet (**velká důchodová reforma**). Se startem nového způsobu spoření se počítá k 1. lednu 2013.

V prosinci 2011 byly ve Sbírce zákonů publikovány zákony týkající se důchodové reformy:

- zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření,
- zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.

Zavedení II. pilíře opt - out znamená přesměrování části pojistné sazby na individuální účty. Vstup do II. pilíře (důchodové spoření) je dobrovolný. Osoby mladší 35 let se mohou rozhodnout do konce kalendářního roku, ve kterém dosáhnou 35 let. Ze systému již nelze vystoupit. Osoby starší 35 let se mohou zapojit do II. pilíře do konce roku 2012. Je možné si vybrat mezi čtyřmi důchodovými fondy - dynamickým, vyváženým, konzervativním a státních dluhopisů ČR. Druhý pilíř se zavádí proto, aby si občané mohli doplnit státní důchod dalšími příjmy z výhodného způsobu spoření.¹⁹⁵

Na důchody t. č. odvádíme 28 % hrubé mzdy, pak budeme mít možnost do státního systému odvádět jen 25 % a dalších 3 % můžeme přesměrovat do penzijního fondu, který si dobrovolně zvolíme. K tomu máme povinnost přidat 2 % ze svých prostředků. Na osobním účtu se tak bude po dobu naší pracovní kariéry shromažďovat 5 % ze mzdy a výnosy ze zhodnocení těchto úspor.¹⁹⁶

Povinnost platit do II. fondové pilíře je spojena s povinností platit do prvního průběžného pilíře. Vstup do II. pilíře se pravděpodobně vyplatí už lidem s průměrným příjmem a také lidem mladším, kterým se prostředky budou zhodnocovat déle.

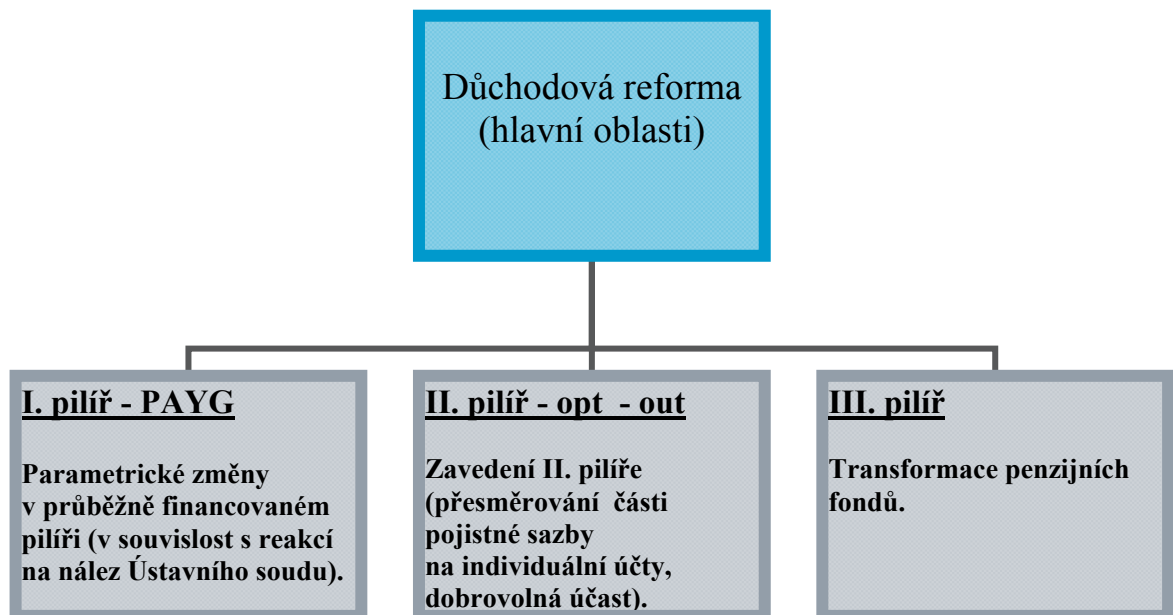
III. pilíř - od roku 2013 bude stávající penzijní připojištění nahrazeno novým produktem doplňkovým penzijním spořením. Transformace současných penzijních fondů posílí ochranu prostředků účastníků, protože majetek účastníků penzijního připojištění se oddělí od majetku penzijního fondu. Lidé spoří dobrovolně nad rámec své mzdy. Bude podporováno navýšení státního příspěvku. Maximální státní příspěvek se zvýší ze 150 Kč na 230 Kč měsíčně.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2009, ročník 40, č. 1, s. 3

¹⁹⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/10461>, 3.1.2012, 15.30 h

¹⁹⁷ <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/duchodova-reforma-66979.html>, 4.2.2012, 15.20 h

Schéma hlavních oblastí důchodové reformy.¹⁹⁸

Vláda ve svém programovém prohlášení za prvotní považuje reformu veřejných financí. Cílem je zastavit rostoucí veřejný dluh a v roce 2016 dosáhnout vyrovnaných veřejných rozpočtů, změnit důchodový systém a reagovat na měnící se demografickou strukturu české společnosti. V dubnu 2011 byl schválen Národní program reform. Ke změnám by mělo dojít od začátku roku 2013.

¹⁹⁸ Vypracováno autorem

4.2 Parametrické změny

Od začátku roku 2010 vstoupil v platnost zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění stávající zákon č. 155/1995 Sb. Přináší především tzv. *parametrické změny*. Jedná se o navyšování důchodového věku, potřebné doby pojištění i o změnu koncepce invalidity. Mění se parametry pro výpočet důchodové dávky.

Studium na střední, vyšší odborné škole nebo vysoké škole přestává být od roku 2010 náhradní dobou pojištění. Studenti mají možnost být dobrovolně účastní důchodového pojištění. Pro studium absolvované do 31.12.2009 zůstává dosavadní právní úprava beze změny. Pro účely nároku na invalidní důchod se však doba studia získaná v roce 2010 a později považuje za dobu pojištění.

Mění se ustanovení § 29 zdp upravující podmínky nároku na přiznání *starobního důchodu*. Dosavadní právní úprava stanovila, že pojištěnec musí dosáhnout důchodového věku a získat 25 let doby pojištění. Nově se potřebná doba pojištění postupně prodlužuje až na 35 let. Je zde rozhodující, ve kterém kalendářním roce občan dosahuje důchodového věku. Pokud nezíská potřebnou dobu pojištění ke dni dosažení důchodového věku, nemůže mu být starobní důchod k tomuto dni přiznán. Důchodová dávka se mu přizná až od data, kdy potřebnou dobu pojištění získá.

Občan, který dovrší důchodového věku po roce 2014 a nezíská potřebnou dobu pojištění (31 až 35 let), má nárok na starobní důchod za předpokladu, že má aspoň 30 let *čisté doby pojištění*. Tzn. výdělečná činnost bez náhradních dob pojištění.¹⁹⁹

Zpřísnují se podmínky pro nárok na *poměrný starobní důchod*. Podle dosavadní úpravy byl potřebný věk 65 let a doba pojištění minimálně 15 let. Nově dochází k postupnému navýšení věku i doby pojištění v závislosti na kalendářním roce dosažení potřebného věku. Potřebný věk už není jednotný, jeho výše se odvozuje od důchodového věku muže stejného data narození, ke kterému se vždy přičítá 5 let.²⁰⁰

Občané i nadále mají možnost odejít do *předčasného starobního důchodu* až o 3 roky před dovršením důchodového věku, pokud je důchodový věk nižší než 63 let. Novinkou je, že u osob, jejichž důchodový věk však bude činit 63 let a více, se délka odchodu do předčasného důchodu postupně *prodlužuje*, a to až na 5 let.

¹⁹⁹ § 29 odst. 3 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

²⁰⁰ § 29 odst. 2 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Tzn., že osoby, jejichž důchodový věk činí 65 let (muži, bezdětné ženy a ženy s jedním dítětem), mohou odejít do důchodu již v 60 letech.

Snížení procentní výměry je závislé na počtu dnech předčasnosti důchodu. Nepřekročí-li předčasnost 720 dnů, činí snížení procentní výměry i nadále 0,9 % výpočtového základu za každých i započatých 90 kalendářních dnů. Pokud přesáhne 720 dnů, snižuje se procentní výměra *od 721. dne* za každých i započatých 90 dnů předčasnosti o 1,5 % výpočtového základu (maximální krácení ve výši 14,7 % VZ).²⁰¹

Poživatel starobního důchodu *nemusí mít sjednaný pracovní poměr na dobu určitou*, maximálně na 1 rok. Toto nelze aplikovat na předčasné starobní důchody.²⁰²

V souladu s pokrokem lékařské vědy je nově vymezena invalidita. Bylo zrušeno současné dělení na plně invalidní a částečné invalidní důchody. Je zavedena třístupňová invalidita. Stupně invalidity se liší mírou poklesu pracovní schopnosti pojištěnce vyjádřenou v procentech a tím i výší procentní výměry invalidních důchodů. Je zdůrazněn princip všeobecné invalidity a řeší se dlouhodobější negativně vnímaný nárůst počtu invalidních důchodů.²⁰³

Rozlišuje se invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně, druhého stupně a třetího stupně. Do těchto důchodů se transformovaly částečné invalidní a plně invalidní důchody přiznané do konce roku 2009. Plný invalidní důchod se přeměnil na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně. Dosavadní částečný invalidní důchod se považuje za invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně ve stejné výši, pokud byl důvodem částečné invalidity pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti nejméně o 50 % a za invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně ve stejné výši v ostatních případech.

U pojištěnců starších 38 let jsou zmírněny podmínky pro získání potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod. Musí splnit podmínku potřebné doby pojištění 10 let v posledních 20 letech před vznikem invalidity.

V rámci přechodného ustanovení je umožněno osobám, které byly uznány plně invalidní, ale pro nesplnění potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod pobíraly do 31.12.2009 pouze částečný invalidní důchod, požádat o přezkoumání

²⁰¹ § 36 odst. 1 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

²⁰² Novelizace ust. § 37 odst. 1 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

²⁰³ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 226

zdravotního stavu dle nové úpravy. Pokud zdravotní stav odpovídá invaliditě třetího stupně, je jim tento důchod přiznán od 1.1.2010.

Při změně stupně invalidity se nezkoumá, zda je splněna podmínka potřebné doby pojištění, jak tomu bylo za účinnosti dosavadní právní úpravy.

Nárok na invalidní důchod zaniká již ze zákona a to v příp., kdy pojištěnec dosáhne věku 65 let. Invalidní důchod se mění na starobní důchod, výše důchodu zůstává stejná.²⁰⁴

Pro nárok na vdovský nebo vdovecký důchod po uplynutí jednoho roku od úmrtí manžela již nebude rozhodující dosažení věkové hranice 55 let u žen a 58 let u mužů. Dochází ke sjednocení věkové hranice u *vdovského a vdoveckého důchodu* pro další nárok na výplatu po uplynutí jednoho roku od úmrtí. U muže i ženy je rozhodující dosažení věku o 4 roky nižšího než činí důchodový věk muže stejného data narození, za předpokladu, že důchodový věk není nižší. Ochranná lhůta pro obnovu výplaty důchodu je *nadále pětiletá*.²⁰⁵

Pokud zemřelý byl poživitelem invalidního důchodu pro invaliditu prvního nebo druhého stupně, je třeba nejprve provést změnu na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně a pak stanovit výši pozůstalostního důchodu.

Dále pro všechny pozůstalostní důchody platí, že dojde-li po zániku na důchod k jeho obnově, *nesmí být výše nové dávky nižší*, než výše původní dávky, která náležela před zánikem důchodu.²⁰⁶ To je výrazné zvýhodnění oproti dosavadnímu stavu, kdy byl obnovený nárok nově vypočítáván a došlo ke ztrátě všech valorizačních navýšení, která náležela k původní dávce.

Příjemci důchodu přiznaného *po 1.1.2010* a vypláceného v hotovosti prostřednictvím pošty, vzniká povinnost hradit náklady za poukazy splátek důchodu ve výši 21 Kč za každou splátku důchodu. Poštovné nehradí zvlášť, ale předem se mu srazí z celkové vyplácené částky.²⁰⁷

Nově se mohou přihlásit k dobrovolnému pojištění i studenti. Dále osoby, které doprovázejí svého manžela/manželku při jeho službě v diplomacii po dobu pobytu v cizině a europoslanci. V roce 2010 je minimální dobrovolné pojistné 1 660 Kč.

²⁰⁴ § 61 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

²⁰⁵ § 50 odst. 2 písm. e) z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

²⁰⁶ § 51 odst. 3 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

²⁰⁷ § 64 odst. 4 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Poprvé se zavádí možnost navýšit starobní důchod za výdělečnou činnost vykonávanou po 1.1.2010 při současném pobírání důchodu o 0,4 % výpočtového základu za 360 kalendářních dnů výdělečné činnosti. Nárok na toto zvýšení vznikne až po dvou letech nepřetržitého výkonu výdělečné činnosti nebo po jejím skončení. Taková úprava důchodu dosud nebyla možná.²⁰⁸

4.3 Malá důchodová reforma

Než přistoupím k hlavní charakteristice tzv. malé důchodové reformy, uvádím základní změny v důchodovém pojištění platné od ledna 2011.

Základní výměra všech důchodů se zvýšila z 2 170 Kč na 2 230 Kč měsíčně. Procentní výměra důchodu, která je individuální a zjednodušeně řečeno závisí na příjmu a délce dob pojištění, vzrostla o 3,9 %. Zvýšení procentní výměry se týká důchodů přiznaných do 31.12.2010.²⁰⁹

Pro účely důchodového pojištění byla nově stanovena výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 2009: 24 091 Kč a výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu 1,0269. První redukční hranice pro výpočet důchodu se zvýšila z částky 10 500 Kč na 11 000 Kč, druhá z částky 27 000 Kč na 28 200 Kč. Minimální měsíční pojistné na dobrovolné důchodové pojištění je 1 732 Kč.²¹⁰

S účinností od 30.9.2011 byla přijata tzv. **malá důchodová reforma** (zákon č. 220/2011 Sb.). Je reakcí na nález Ústavního soudu ČR vyhlášeného ve Sbírce zákonů pod č. 135/2010 ze dne 16.4.2010. Ústavní soud konstatoval, že způsob redukce osobního vyměřovacího základu je protiústavní. Bylo zrušeno ustanovení § 15 zdp. V souvislosti s řešením dopadu nálezu Ústavního soudu byly přijaty i některé *další dílčí parametrické změny*.

Mění se *redukční hranice a zároveň i procentní částky*, které se v rámci redukčních hranic započítávají. Zápočet jednotlivých redukčních hranic do osobního vyměřovacího základu bude probíhat postupně v období 5 let. Jedná se o nejdůležitější

²⁰⁸ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/duchodove-pojisteni>, 30.12.2011, 17 h

²⁰⁹ Nařízení vlády č. 281/2010 Sb.

²¹⁰ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/zmeny-v-duchodovem-pojisteni>, 4.2.2012, 16.15 h

změnové ustanovení reagující na nález Ústavního soudu. Výši redukčních hranic bude MPSV stanovovat *vyhláškou* (původně nařízením vlády).

Změnu výše redukčních hranic znázorňuje níže uvedená tabulka.²¹¹

do 29.11.2011	od 30.9.2011 do 31.12.2014	od 1.1.2015
cca 45 % PM	1. RH na úrovni 44 % PM	44 % PM
cca 116 % PM	2. RH na úrovni 116 % PM	400 % PM
není	3. RH na úrovni 400 % PM	0

RH- redukční hranice, PM – průměrná mzda

Princip zásluhovosti má být posílen tak, že se výše částky odpovídající druhé redukční hranici posune z dosavadních 28 200 Kč (tj. cca 116% průměrné mzdy) až na čtyřnásobek průměrné mzdy. Tato pravidla se v plném rozsahu uplatní až v cílovém období po roce 2014. Aby nedocházelo k výrazným rozdílům ve výši dávek vypočtených dle nové úpravy oproti dávkám vypočteným podle dosavadní úpravy, byla zvolena koncepce rozložení reformy za využití přechodného období od 30.9.2011- 31.12.2014. Výpočtové parametry se budou každoročně postupně měnit a přibližovat k právní úpravě platné od roku 2015.²¹²

V důsledku těchto opatření dojde k mírnému navýšení výpočtového základu u osob s vyššími příjmy a naopak ke snížení u osob se středními příjmy (v rozmezí cca od 1 Kč do 170 Kč). Výpočtu důchodu osob, jejichž osobní vyměřovací základ nedosahuje částky odpovídající výši první redukční hranice, se malá důchodová reforma vůbec nedotkne. Hraničním OVZ bude v roce 2011 částka cca 34 000 Kč.²¹³

Jaká redukční hranice bude použita, je rozhodující rok přiznání důchodu. Požádá-li občan o přiznání důchodu od data před 30.9.2011, provede se redukce postaru, pokud požádá o důchod od 29.9.2011, provede se redukce podle nové úpravy.

²¹¹ Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2011, ročník 42, č. 7, s. 8

²¹² Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2011, ročník 42, č. 7, s. 5-7

²¹³ Informační leták. Malá důchodová reforma v otázkách a odpovědích. ČSSZ Praha: 2011

Přehled výpočtových parametrů je patrný z následujících tabulek.²¹⁴

Období do 29.9.2011

rok přiznání důchodu	do I. redukční hranice (cca 45 % průměrné mzdy)	mezi I. a II. redukční hranicí (cca 116 % průměrné mzdy)	nad II. redukční hranicí
od 1.1.2011 do 29.9.2011	100 % (11 000 Kč) ²¹⁵	30 % (28 200 Kč)	10 % (nad 28 200 Kč)

Přechodné období:

rok přiznání důchodu	do I. redukční hranice (do 44 % průměrného výdělku)	mezi I. a II. redukční hranicí (přes 44 % do 116 % průměrného výdělku)	mezi II. a III. redukční hranicí (přes 116 % do 400 % průměrného výdělku)	nad III. redukční hranicí (nad 400 % průměrného výdělku)
po 29. 9. 2011	100 % (10 886 Kč) ²¹⁶	29 % (28 699 Kč)	13 % (98 960 Kč)	10 % (nad 98 960 Kč)
2012	100 % (11 061 Kč) ²¹⁷	28 % (29 159 Kč)	16 % (100 548 Kč)	8 % (nad 100 548 Kč)
2013	100 %	27 %	19 %	6 %
2014	100 %	26 %	22 %	3 %

Cílové období:

rok přiznání důchodu	do I. redukční hranice (do 44 % průměrného výdělku)	mezi I. a II. redukční hranicí (přes 44 % do 400 % průměrného výdělku)	nad II. redukční hranicí (nad 400 % průměrného výdělku)
2015 a později	100 %	26 %	0

Další změnou je *prodloužení rozhodného období*. Rozhodné období nebude omezeno na 30 kalendářních roků. Bude začínat kalendářním rokem následujícím po roce, v němž pojištěnec dosáhl 18 let věku. Končit bude tak jako dosud kalendářním rokem, který předchází roku přiznání důchodu. Do rozhodného období se nezahrnují roky před rokem 1986. Tato změna se projeví až u důchodů přizvávaných po roce 2016.

Dochází ke *zvyšování důchodového věku*. Přehled důchodového věku uvádím v tabulce na straně 49. U pojištěnců narozených po roce 1977 bude pokračovat zvyšování důchodového věku o dva měsíce za každý další rok. Např. u osoby narozené v roce 2012 bude důchodový věk bude činit 72 let a 10 měsíců pro muže i ženy.

²¹⁴ Vypracováno autorem dle právní úpravy z. č. 220/2011 Sb.

²¹⁵ Výše redukčních hranic stanovena nařízením vlády č. 283/2010 Sb.

²¹⁶ Výše redukčních hranic stanovena vyhláškou MPSV č. 226/2011 Sb.

²¹⁷ Výše redukčních hranic stanovena vyhláškou MPSV č. 286/2011 Sb.

Dle odborníků by měl být systém nastaven tak, že lidé budou důchod pobírat přibližně dvacet let.

Mění se věk potřebný pro odchod do předčasného starobního důchodu. Potřebný věk pro nárok na tento důchod je o 3 roky nižší, pokud důchodový věk pojištěnce nedosahuje 63 let, nebo o 5 roků nižší, pokud důchodový věk pojištěnce činí alespoň 63 let. Do předčasného starobního důchodu však nelze v tomto případě odejít dříve než v 60 letech.

Věk 65 let bude pro automatickou transformaci invalidního důchodu do starobního důchodu platit pouze tehdy, pokud důchodový věk nebude vyšší. Jinak k transformaci dojde až dnem dosažení důchodového věku (po roce 2030).²¹⁸

4.4 Změny v roce 2012

Výše základní výměry činí 9 % průměrné mzdy. Konkrétní částka bude veřejnosti oznamována vždy vyhláškou MPSV. Účelem tohoto opatření je zajištění zvyšování základní výměry úměrně k růstu průměrné mzdy. V roce 2012 činí základní výměra 2 270 Kč. V příloze č. 15 a 16 je znázorněn vývoj průměrného vypláceného starobního důchodu k průměrné mzdě.

V lednu 2012 proběhla valorizace důchodů přiznaných před 1. lednem 2012. Vyhláškou MPSV č. 286/2011 Sb. byla zvýšena procentní výměra o 1,6 % procentní výměry důchodu.

Pro účely důchodového pojištění byla nově stanovena výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 2010: 24 526 Kč a výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu 1,0249. První redukční hranice pro výpočet důchodu je 11 061 Kč, druhá 29 159 Kč, třetí 100 548 Kč. Minimální měsíční pojistné na dobrovolné důchodové pojištění je 1 760 Kč, který odpovídá vyměřovacímu základu 6 285 Kč.²¹⁹

V souvislosti s malou důchodovou reformou byly přijaty i další parametrické změny v důchodovém zákoně, které se staly účinnými od ledna 2012. U předčasných starobních důchodů, na které vznikne nárok po 31.12.2011 dochází k vyššímu krácení.

²¹⁸ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/zmeny-v-duchodovem-pojisteni>, 10.2.2012, 20 h

²¹⁹ Vyhláška MPSV č. 286/2011 Sb.

Za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává důchod do dosažení důchodového věku, se sníží o:

- 0,9 % výpočtového základu (VZ) za období prvních 360 dnů,
- 1,2 % VZ za období od 361. kalendářního dne do 720. kalendářního dne,
- 1,5 % VZ za období od 721. kalendářního dne.

Pro srovnání uvádím příklad výpočtu předčasného starobního důchodu:²²⁰

a) přiznaného do 31.12.2011 – občan požádal o přiznání starobního důchodu o 1020 dnů dříve než dosáhne důchodového věku. Za prvních 720 dnů se důchod sníží 8 x 0,9 % výpočtového základu (tj. 7,2 %). Za zbývajících 300 dnů je snížení 4 x 1,5 %, tj. o 6 % výpočtového základu, takže celkové snížení výměry bude činit 13,2 % VZ.

b) přiznaného od 1.1.2012 – občan požádal o přiznání starobního důchodu o 1020 dnů dříve než dosáhne důchodového věku. Za prvních 360 dnů se důchod sníží 4 x 0,9 % výpočtového základu (tj. 3,6 %), za 361. den až 720. den se procentní výměra sníží o 4 x 1,2 % VZ (tj. 4,8 %) a za zbývajících dnů 300 dnů je snížení 4 x 1,5 % výpočtového základu (6 %), celkové snížení výměry bude činit 14,4 % VZ.

Na příkladech vidíme rozdíl v právní úpravě platné od 1.1.2012. Pro názornost v příloze č. 17 jsem uvedla snižování procentní výměry u starobních důchodů před dosažením důchodového věku.

Dále dochází ke *zrušení* jednorázové výplaty 12 měsíčních splátek důchodů, na které dosud měl poživatel vdovského nebo vdoveckého důchodu nárok při uzavření nového manželství. Tzv. odbytné se jeví jako neefektivní. *Zkracuje se doba* stanovená pro opětovný vznik nároku na vdovský a vdovecký důchod, a to z nynějších pěti let na *dva roky*. Tato podmínka se vztahuje na osoby, které ovdověly po 31.12.2011.²²¹

Pro nárok na sirotčí důchod je nutné, aby zemřelý byl ke dni smrti poživatelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo aby splňoval ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu. Počínaje 1. lednem 2012 pro nárok na sirotčí důchod postačuje, jestliže zemřelý získal ke dni smrti alespoň *polovinu doby pojištění* potřebné pro vznik nároku na invalidní důchod.²²²

²²⁰ Vypracováno autorem

²²¹ Článek II bod 2. přechodných ustanovení zákona č. 220/2011 Sb.

²²² Zákon č. 470/2011 Sb., kterým novelizován § 52 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

5. EMPIRICKÝ VÝZKUM

5.1 Výzkum, cíle, výzkumný vzorek a metoda výzkumu

Mezi nejvýznamnější otázky každého důchodového systému patří problematika dob pojištění. Účast na pojištění a doby pojištění se projevují nejen na výši důchodu, ale i v nároku na důchod. Přibývá občanů, kteří nemají nárok na důchodovou dávku z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění pro její nárok. Týká se to zejména občanů žádajících invalidní důchod, v neposlední řadě i žadatelů o starobní důchod a pozůstalých vdov, vdovců a sirotků.

Empirickou část diplomové práce jsem orientovala na sociální jev nezískání doby pojištění pro účely přiznání dávek důchodového pojištění. Cílem byl popis případů, u kterých došlo k uvedenému sociálnímu jevu, a snaha najít odpověď na otázky, které jsem si stanovila již při zahájení sociálního výzkumu.

1) Jak změny v důchodovém systému ovlivňují institut doby pojištění potřebné pro nárok na důchod?

2) Bylo přijetí parametrických změn pozitivní pro občany, kterým byla žádost o invalidní (částečný) důchod do 31.12.2009 zamítnuta pro nesplnění podmínky potřebné doby pojištění pro nárok na důchod?

3) Existují možnosti řešení vzniklých sociálních situací, kdy není nárok na důchodovou dávku?

4) Jaké faktory způsobují neúčast na důchodovém pojištění?

Zkoumám, jaké následky má neúčast občana na důchodovém pojištění a jaké faktory ovlivňují skutečnost, že člověk nezíská potřebnou dobu pojištění, a proto mu nevznikne nárok na výplatu dávky. Sleduji, zda existují varianty, jak získat chybějící dobu pojištění pro nárok na důchod.

Pomocí techniky kazuistického charakteru se snažím vysvětlit vliv potřebné doby pojištění na přiznání dávky. Uvádím příklady z mé praxe. Jedná se o vybrané vzorky pojištěnců z okresu Břeclav, kterým byla žádost o důchodovou dávku zamítnuta z důvodu nesplnění podmínky potřebné doby pojištění. Jsou vybrány různé druhy

případů a to tak, aby byly zastoupeny všechny druhy dávek důchodového pojištění. Pokouším se uvést možné způsoby řešení této sociální situace.

Pro vypracování závěrečné kapitoly jsem použila výzkumnou metodu obsahové analýzy dokumentů kvalitativního charakteru. Zpracováním jednotlivých případů, se kterými jsem se setkala při své práci na oddělení důchodového pojištění, nastíním sociální situaci klientů. Ve své podstatě každý případ má své zvláštnosti. Pro někoho je tato situace řešitelná, pro někoho bohužel ne.

Zabývám se komparací právní úpravy platné do 31.12.2009 a nové právní úpravy účinné od ledna 2010 na základě přijatých parametrických změn. Neopomněla jsem ani na změny od 1.1.2012, které byly přijaty zákonem č. 220/2011 Sb.

Výzkumnou práci lze charakterizovat jako systematický způsob řešení problémů, který potvrzuje nebo vyvrací dosavadní poznatky, anebo získává nové poznatky. Jedná se o systematicky naplánovanou činnost, pomocí které hledáme odpověď na stanovené výzkumné otázky.²²³

Má několik etap, které na sebe navazují. Začínáme výběrem problému, který je základem výzkumu. Stanovíme si koho chceme zkoumat, kdy a v jakých situacích. Další etapou výzkumu je jeho informační příprava (studium informačních zdrojů, umožní výzkumníkovi orientovat se v problematice), příprava výzkumných metod (vybrání vhodné výzkumné metody a nástroje), sběr, zpracování a interpretace údajů. Výzkum končí písemným informováním o jeho průběhu a výsledcích.²²⁴

Výzkum je možné dělit na kvantitativní a kvalitativní. Liší se svým cílem, způsobem realizace výzkumu, vztahu výzkumníka a zkoumaných osob a výsledky. Při využití výhod obou přístupů dochází k použití smíšené výzkumné strategie. Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní výzkumnou orientaci.

Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji. Zjišťuje množství, rozsah nebo frekvenci výskytu jevů. Číselné údaje výzkumník matematicky zpracuje.

Při kvalitativním výzkumu výzkumník uvádí zjištění jako slovní popis (nečíselná podoba). Snaží se o proniknutí do situací, ve kterých vystupují zkoumané osoby,

²²³ Srov. Hendl, J. Kvalitativní výzkum. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 28

²²⁴ Srov. Gavora, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, s. 13-15

protože jen tak jim může porozumět a může je popsat. Vyhledává a analyzuje informace, které přispívají k osvětlení výzkumné otázky.²²⁵

Jedná se o výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistik. Může se jednat o výzkum týkající se např. života lidí, příběhů, chování a vzájemných vztahů. Výsledkem jsou poznatky odvozené z údajů shromážděných pozorováním, rozhovorem, ale i analýzou dokumentů.²²⁶

Cílem kvalitativního výzkumu jsou explorace a popis zvláštností případů. Zabývá se především texty, slovy a obrazy.²²⁷

Hlavním rysem tohoto výzkumu je dlouhodobost, intenzivnost a konkrétní, výstižný a přesný popis. Nejde jen o povrchní postřehy. Tím je zabezpečena silná stránka výzkumu - validita. Výhodou kvalitativního výzkumu je, že můžeme pracovat s menším počtem lidí. Každý případ sledujeme více do hloubky. Soustředíme se na méně případů.²²⁸

Vzorek pro obsahovou analýzu vybíráme vždy účelově. Při analýze textu zkoumáme především jeho obsah. Uplatňuje se zde i naše přesvědčení a znalosti získané z jiných materiálů. Výzkumník přináší výklad textu s ohledem na to, komu je text určen. Metodou postupu v bádání je indukce.²²⁹

Vzhledem k narůstajícímu počtu zamítnutých žádostí o důchodovou dávku z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění, jsem se rozhodla tyto případy zmapovat. Výzkum jsem zaměřila na případy, se kterými jsem se setkala při své praxi, zejména v období 2009-2012. Jedná se o osoby žijící na okrese Břeclav, kde se počet obyvatel pohybuje kolem 113 000. Na území okresu je bohatá tradice zemědělství. Převládá výroba obilovin, pěstování teplomilné zeleniny, ovoce a révy vinné.

Využila jsem metodu záměrného výběru zkoumaného vzorku dle stanovených kritérií. Hlavním kritériem byly zamítnuté žádosti o důchod z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění. Ve svém výzkumu jsem sledovala, zda se těmto osobám sociální situaci podařilo vyřešit nebo ne, event. zda nová právní úprava přináší pro tyto osoby určité možnosti splnění podmínky pro výplatu důchodu. Ve výzkumu

²²⁵ Srov. Gavora, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, s. 31

²²⁶ Srov. Strauss, A., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice: Albert, 199, s. 10

²²⁷ Srov. Hendl, J. Kvalitativní výzkum. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 59

²²⁸ Srov. Gavora, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, s. 142-146

²²⁹ Srov. Radvan, E., Vavřík, M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS, 2009, s. 51

je zachována ochrana osobních údajů, neuvádím proto žádná jména osob, na kterých jsem demonstrovala vzniklou situaci.

Od roku 2010 prochází oblast důchodového pojištění řadou právních úprav, kterými se zpříšňují podmínky pro přiznání důchodu. Ve výjimečných případech je zákon doplněn o ustanovení, díky kterým určitým občanům vznikne nárok na důchod, na který dle přecházející právní úpravy neměli nárok.

S účastníky výzkumu jsem se setkávala při své práci na oddělení důchodového pojištění, kam se dostavili za účelem sepsání žádosti o důchod. Údaje, jako základní osobní anamnézu, dosažené vzdělání a průběh výdělečné činnosti, uvede pojištěnec do žádosti o důchod. Pokud se jedná o invalidní důchod, vypracuje posudkový lékař na základě doložené zdravotnické dokumentace posudek o invaliditě. Poté se žádost odesílá na ČSSZ Praha k vydání rozhodnutí.

Osoby, kterým byla žádost zamítnuta pro nesplnění potřebné doby pojištění, se většinou obrátily na OSSZ o poskytnutí dalších informací za účelem vyřešení stávající sociální situace. V přecházejících kapitolách jsem zdůraznila, že náš důchodový systém je založen především na principu získání určité doby pojištění. Jednou z možností vyřešení této situace je doplacení chybějící doby pojištění z důvodu dobrovolné účasti na důchodovém pojištění nebo potřebnou dobu pojištění ještě odpracovat, event. dodatečně doložit doklad o chybějící výdělečné činnosti.

Požádala jsem pracovníci, která se dobře orientuje v agendě dobrovolného důchodového pojištění, aby mi vysvětlila postupy při placení tohoto pojištění.

Zaznamenávala jsem si poznámky o případech, kdy byla žádost zamítnuta z důvodu nezískání potřebné doby pojištění. Získaný materiál jsem roztřídila a zařadila do kategorií podle druhů důchodů. K podrobnějšímu popisu jsem vybrala 12 rozličných případů. Informace jsem pečlivě zpracovala. Nejprve charakterizují zkoumané osoby, a to prostřednictvím pohlaví, věku, rodinného stavu, vzdělání, místa bydliště a druhu podané žádosti. Uvádím průběh řízení o důchodovou dávku a možnosti řešení situace, kdy rozhodnutím ČSSZ Praha byla žádost zamítnuta pro nesplnění doby pojištění.

5.2 Analýza a interpretace získaných údajů

Ze všech zmapovaných případů na okrese Břeclav, u kterých došlo k zamítnutí žádosti o důchodovou dávku z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění, jsem vybrala celkem dvanáct případů. Snažila jsem se o to, aby byly zastoupeny všechny druhy důchodů, aby každý případ byl svým průběhem jiný a měl různé varianty způsobu řešení dané sociální situace.

Kategorie starobních důchodů

Případ č. 1

Osobní anamnéza: žena, nar. v roce 1953, 2 děti, vdaná.

Vzdělání: střední oděvní škola.

Bydliště: město.

Žádost o **starobní důchod před dosažením důchodového věku** sepsaná 19.7.2010 s datem přiznání od 1.9.2010.

Jmenovaná dne 19.7.2010 uplatnila žádost o starobní důchod před dosažením důchodového věku k datu 1.9.2010. Vychovala dvě děti. Po studiích byla zaměstnaná do 15.11.1975. Poté se věnovala výchově svých dvou dětí, do 15.11.1975 byla ženou v domácnosti. Od 15.3.1995 do 31.10.1999 byla zaměstnána jako dělnice, od roku byla střídavě v pracovním poměru a v evidenci úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání. Ke dni sepsání žádosti byla v evidenci úřadu práce od 23.1.2010.

Rozhodnutím ze dne 23.9.2010 byla žádost o starobní důchod zamítnuta. Získala pouze **27 roků a 246 dnů** pojištění.

Podmínky nároku: důchodový věk účastnice řízení činí 59 let a 4 měsíce. Při jeho stanovení bylo přihlédnuto k výchově 2 dětí. Tohoto věku dosáhne jmenovaná v roce 2012, takže potřebná doba pojištění činí 28 let. Vzhledem k tomu, že získala ke dni 1.9.2010, od něhož žádá o přiznání starobního důchodu, pouze **27 roků a 246 dnů pojištění**, nesplňuje podmínku potřebné doby pojištění.

Jmenovaná se dostavila na OSSZ Břeclav, aby se informovala o možnostech získání nároku na důchod. Rozhodla se, že zůstane nadále v evidenci úřadu práce a uplatní žádost v roce 2011.

Dne 7.2.2011 jmenovaná podala novou žádost o důchod, přiložila aktuální potvrzení z úřadu práce (evidence od 23.1.2010 dosud). Žádost byla odeslána na ČSSZ Praha k dalšímu řízení.

Výsledek: rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 2.3.2011 byl přiznán od 1.4.2011 předčasný starobní důchod ve výši 3 565 Kč za celkovou dobu pojištění 28 let.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: žadatelka byla dlouhodobě ženou v domácnosti v období od 1975 - 1995.

Případ č. 2

Osobní anamnéza: žena, vdova, nar. 1950, vychovala 1 dítě.

Vzdělání: dvouletý učební obor - šička.

Bydliště: město.

Žádost o **starobní důchod před dosažením důchodového věku** sepsaná 5.6.2007 s datem přiznání od 1.7.2007.

Dne 5.6.2007 byla sepsána žádost o starobní důchod před dosažením důchodového věku s datem přiznání od 1.7.2007. V období od 1.9.1966 do 30.6.1968 absolvovala učební obor, pak byla výdělečně činná do 31.12.1993. V období od 1.1.1994 do 15.6.1997 nepracovala, nebyla vedena ani jako uchazečka o zaměstnání. Od 16.6.1997 do 31.3.1999 byla na úřadu práce, od 1.4.1999 do 31.8.2002 byla zaměstnána jako uklízečka. Poté se stala uchazečkou o zaměstnání na úřadu práce až ke dni sepsání žádosti o důchod.

Rozhodnutím ze dne 30.8.2007 byla žádost zamítnuta, protože jmenovaná získala pouze **22 roků a 120 dnů** potřebné doby pojištění.

Podmínky nároku: Důchodový věk účastníka řízení činí 59 let a 8 měsíců. Při jeho stanovení bylo přihlédnuto k výchově 1 dítěte. Tohoto věku dosáhne jmenovaná v roce 2009, takže potřebná doba pojištění činí 25 let. Vzhledem k tomu, že ke dni 1.7.2007 získala jen **22 roků a 120 dnů pojištění**, nesplňuje podmínku potřebné doby pojištění.

Jmenovaná žádala po OSSZ vysvětlení důvodu nepřiznání důchodu. Byla jí doporučena možnost doplacení dobrovolného důchodového pojištění. Z finančních důvodů však pojistné nemohla uhradit. Žadatelka zvážila svou situaci a rozhodla se, že se pokusí najít vhodné zaměstnání a chybějící dobu odpracovat.

V roce 2010 kontaktovala OSSZ, jestli by mohla uplatnit novou žádost o starobní důchod, necítí se schopna vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Dne 30.9.2010 byla sepsána žádost o starobní důchod s datem přiznání od 3.1.2011 za předpokladu, že do 2.1.2011 bude výdělečně činná a že si doplatí dobrovolné pojištění z titulu uchazečky o zaměstnání v období od 1.5.2005 do 31.10.2005. Téhož dne podala přihlášku k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění. Pojistné doplatila dne 6.10.2010.

Výsledek rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 9.12.2010 jmenované byl od 3.1.2011 přiznán starobní důchod ve výši 5 106 Kč. Získala celkem 25 let doby pojištění pro nárok na starobní důchod.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce.

Případ č. 3

Osobní anamnéza: žena, nar. v roce 1952, rozvedená, vychovala 1 dítě.

Vzdělání: základní.

Bydliště: vesnice.

Žádost o **starobní důchod před dosažením důchodového věku** sepsána 15.12.2010 s datem přiznání od 26.12.2010.

Jmenovaná od 3.2.2007 pobírá invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně ve výši 5 203 Kč. Dne 15.12.2010 požádala o starobní důchod před dosažením důchodového věku k datu 26.12.2010. Od 31.5.2006 do 31.12.2009 byla vedena jako uchazečka o zaměstnání na úřadu práce. Od ledna 2010 nikde nepracovala ani nebyla v evidenci úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání.

Rozhodnutím ze dne 15.2.2011 byla žádost zamítnuta pro nesplnění základní podmínky doby pojištění. Získala pouze **27 let a 312 dnů doby pojištění**. Invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně bude i nadále vyplácen.

Podmínky nároku: Důchodový věk účastníka řízení činí 60 let a 4 měsíce. Při jeho stanovení bylo přihlédnuto k výchově 1 dítěte. Tohoto věku dosáhne jmenovaná v roce 2012, takže potřebná doba pojištění činí 28 let. Vzhledem k tomu, že získala ke dni 26.12.2010, od kterého žádá o přiznání starobního důchodu, pouze **27 roků a 312 dnů** pojištění, nesplňuje podmínku potřebné doby pojištění.

Jmenovaná se dostavila na OSSZ s rozhodnutím o nepřiznání důchodové dávky. Požadovala vysvětlení důvodu zamítnutí její žádosti. Vzhledem k dlouhodobé evidenci na úřadu je možnost tyto dva měsíce doplatit. Na období od 1.7.2006 do 31.8.2006 podala dne 2.3.2011 přihlášku k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění. Pojistné bylo doplaceno 26.3.2011 (2 x 1 732,- Kč, tj. 3 464 Kč).

Výsledek: rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 18.4.2011 byl přiznán starobní důchod ode dne doplacení pojistného, tj. od 26.3.2011, ve výši 6 654 Kč.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání (evidence na úřadu práce se hodnotí vždy při pobírání podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci. Poté se počítá maximálně v rozsahu tří let zpětně ode dne vzniku nároku na důchod. Před věkem 55 let se započítává pouze 1 rok).

Případ č. 4

Osobní anamnéza: muž, nar. v roce 1947, rozvedený.

Vzdělání: nedokončený učební obor - zedník.

Bydliště: vesnice.

Žádost o **starobní důchod sepsána 27.7.2011** s datem přiznání od 4.5.2009.

Jmenovaný se dostavil na OSSZ Břeclav a požádal o starobní důchod ke dni 4.5.2009, kdy dosáhl svého důchodového věku. V žádosti uvedl, že absolvoval 1. ročník učebního poměru v oboru zedník, poté nastoupil na 5 let do hornictví. Byl i ve výkonu trestu odnětí svobody. Dle jeho výpovědi o dobách pojištění vyplývá, že svou výdělečnou činnost ukončil v roce 1993. Od té doby nebyl nikde zaměstnán, nebyl ani v evidenci úřadu práce. Žije jako bezdomovec.

Rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 30.9.2011 byla žádost o starobní důchod zamítnuta. Jmenovaný získal pouze **19 roků a 227 dnů doby pojištění**.

Podmínky nároku: vzhledem k tomu, že jmenovaný dle data narození splnil důchodový věk v roce 2009, je nutné získat minimální dobu pojištění 25 let. Tuto podmínku nesplnil. Při získané době pojištění kratší než 25 let, ale nejméně 20 let, vznikne nárok na starobní důchod v květnu 2014 (dle ustanovení § 29 odst. 2 zdp).

Žadatel se dostavil v měsíci říjnu 2011 na OSSZ a žádal o informace, jakým způsobem může získat dobu pojištění.

Výsledek: jmenovaný by mohl doplatit dobrovolné pojištění, ale maximálně jen 1 rok zpětně a další období do budoucna. Problém je však, z čeho by si bezdomovec mohl platit důchodové pojištění (v roce 2012 je minimální pojistné 1 760 Kč měsíčně). Bylo mu doporučeno chybějící dobu odpracovat. Další možností v této sociální situaci je evidence na úřadu práce, což ale znamená plnit povinnosti uchazeče o zaměstnání. Jmenovaný se tedy rozhodl, že se zaeviduje na úřadu práce, kde získá dobu pojištění a v roce 2014 si přijde uplatnit žádost o starobní důchod. Bude se jednat o starobní důchod za získaných 20 let doby pojištění.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: způsob života, nezájem o práci, nezaevidování se na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

Kategorie invalidních důchodů

Případ č. 5

Osobní anamnéza: žena, nar. v roce 1959, vychovala 2 děti, rozvedená.

Vzdělání: obchodní akademie.

Bydliště: město.

Žádost o **plný invalidní důchod sepsaná 14.7.2007.**

S žadatelkou byla dne 14.7.2007 sepsána žádost o plný invalidní důchod. Od roku 1974-1978 studovala na obchodní akademii, od 12.7.1978 do 30.9.1998 byla zaměstnána u Agrostavu. Od 1.10.1998 byla v evidenci ÚP.

Podle posudku o zdravotním stavu ze dne 15.10.2007 se stala částečně invalidní od 13.6.2007. Rozhodnutím ze dne 11.12.2007 byla žádost zamítnuta. **V rozhodném období od 13.6.1997 do 12.6.2007 získala 4 roky a 110 dnů pojištění.**

Podmínky nároku: *potřebná doba pojištění* pro nárok na invalidní důchod u pojištěnce ve věku nad 28 let činí 5 roků. Doba pojištění se zjišťuje z posledních 10 roků před vznikem invalidity. *Doba evidence na ÚP* po 31.12.1995, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti, lze hodnotit nejvýše v rozsahu 3 roků před vznikem nároku na důchod.

Jmenovaná se dotazovala na OSSZ Břeclav o možných variantách získání doby pojištění. Doplatit dobrovolné pojištění z finančních důvodů nemohla, práci ze zdravotních důvodů nenašla, zůstala nadále v evidenci úřadu práce.

V březnu 2010 se obrátila na oddělení důchodového pojištění za účelem zjištění změn v zákoně o důchodovém pojištění. Jmenované bylo sděleno, že má možnost podat novou žádost a musí se provést kontrola zdravotního stavu. Dne 25.3.2010 byla sepsána nová žádost o důchod.

Podmínky nároku od 1.1.2010: podle ust. § 40 odst. se *potřebná doba pojištění* pro nárok na invalidní důchod zjišťuje z období před vznikem invalidity. Jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity, činí *potřebná doba pojištění* 5 roků. Od 1.1.2010 u pojištěnce staršího 38 let se podmínka *potřebné doby pojištění* považuje za splněnou také, byla-li tato doba získána v období posledních 20 let před vznikem invalidity. *Potřebná doba pojištění* činí přitom 10 roků.

Dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995 jako uchazeče o zaměstnání, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod.

Podle posudku ze dne 30.4.2010 byla i nadále uznána částečně invalidní od 13.6.2007 a od 1.1.2010 invalidní pro invaliditu prvního stupně.

Výsledek: rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 19.8.2010 byl jmenované od 1.1.2010 přiznán invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně ve výši 4 340 Kč. V rozhodném období od 13.6.1987 do 12.6.2007 získala 13 roků a 156 dnů pojištění.

V době vzniku invalidity byla jmenovaná starší 38 let, z tohoto důvodu bylo stanoveno nové rozhodné období od 13.6.1987-12.6.2007. Lze aplikovat od 1.1.2010 z důvodu přijatých parametrických změn zákonem č. 306/2008 Sb.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání. (*Dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995 jako uchazeče o zaměstnání, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod.*)

Případ č. 6

Osobní anamnéza: muž, nar. v roce 1967, rozvedený.

Vzdělání: vyučený prodavač.

Bydliště: město.

Žádost o **plný invalidní důchod sepsaná 10.9.2007.**

Jmenovaný podal žádost o plný invalidní důchod dne 10.9.2007. V té době byl již od roku 2000 poživitelem částečného invalidního důchodu ve výši 3 818 Kč. Výdělečně činný byl od skončení učebního poměru (1982-1985) nepřetržitě do 30.11.1998. Od 1.12.1998 se stal uchazečem o zaměstnání. Hmotné zabezpečení jmenovanému náleželo do 31.5.1999.

Žádost byla postoupena k vypracování posudku o invaliditě. Posudkem o invaliditě ze dne 5.11.2007 se stal plně invalidním od 24.10.2007.

ČSSZ vydala dne 8.1.2008 rozhodnutí, kterým žádost zamítla. V rozhodném období před vznikem invalidity, tj. **v době od 24.10.1997- 23.10.2007, získal 4 roky a 220 dnů.**

Podmínky nároku: *potřebná doba pojištění* pro nárok na invalidní důchod u pojištěnce ve věku nad 28 let činí 5 roků. Doba pojištění se zjišťuje z posledních 10 roků před vznikem invalidity. *Doba evidence na ÚP* po 31.12.1995, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti, lze hodnotit nejvýše v rozsahu 3 roků před vznikem nároku na důchod.

Jmenovaný se dostavil na OSSZ Břeclav, kde mu bylo sděleno, že je možné chybějící dobu doplatit. Pro nedostatek financí jmenovaný dobrovolné důchodové pojištění nedoplatil. Nadále mu byl vyplácen částečný invalidní důchod.

Dne 15.10.2011 OSSZ kontaktovala sociální pracovnice městského úřadu dle místa bydliště jmenovaného a chtěla zjistit, zda se u tohoto klienta v souvislosti s parametrickými změnami nezměnily podmínky pro přiznání invalidního důchodu.

Podmínky nároku od 1.1.2010: v rámci přijetí tzv. parametrických změn v části přechodných ustanovení bylo zavedeno, že pokud osoba pobírala částečný invalidní důchod ke dni 31.12.2009 a k tomuto datu byla uznána plně invalidní, má nárok na invalidní důchod *bez zjišťování doby pojištění* za předpokladu, že zdravotní stav

ke dni 31.12.2009 odpovídal plně invaliditě a poté dle nové vyhl. 359/2009 Sb. odpovídá invaliditě třetího stupně.

Pracovnice městského úřadu vyslala na OSSZ jmenovaného k sepsání žádosti o změnu výše důchodu. Jmenovaný se dne 29.10.2011 dostavil na OSSZ Břeclav, kde s ním byla žádost sepsána. Dne 3.12.2011 byla provedena kontrola zdravotního stavu lékařem OSSZ Břeclav se závěrem, že jmenovaný byl plně invalidní ke dni 31.12.2009 a od 1.1.2010 je invalidní pro invaliditu třetího stupně.

Výsledek: na základě posudku o zdravotním stavu a žádosti vydala ČSSZ Praha dne 5.1.2012 rozhodnutí, kterým jmenovanému náleží invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně od 1.1.2010 ve výši 10 016 Kč. Od tohoto data obdržel i doplatek na důchodu ve výši 96 381 Kč.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání (*dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod*).

Případ č. 7

Osobní anamnéza: muž, nar. v roce 1949, vdovec.

Vzdělání: základní vzdělání.

Bydliště: vesnice.

Žádost o **plný invalidní důchod** sepsaná 31.7.2001.

Žadatel uplatnil v roce 2001 žádost o invalidní důchod. Od roku 1996 pobíral částečný invalidní důchod. Byl zaměstnaný od 1.7.1964 do 31.12.1990. Od 18.4.1991 se stal uchazečem o zaměstnání. Výdělečně činný byl od 1.9.1994 do 19.1.1996. Od té doby byl v evidenci úřadu práce. Posudkem o invaliditě ze dne 22.8.2001 se stal plně invalidním od 24.7.2001.

Rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 4.10.2001 byla žádost o invalidní důchod zamítnuta. **V rozhodném období tj. od 24.7.1991 do 23.7.2001 získal 3 roky a 265 dnů pojištění.** Nadále mu náleží výplata částečného invalidního důchodu.

Podmínky nároku: *potřebná doba pojištění* pro nárok na invalidní důchod u pojištěnce ve věku nad 28 let činí 5 roků. Doba pojištění se zjišťuje z posledních 10 roků před vznikem invalidity. *Doba evidence na ÚP* po 31.12.1995, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti, lze hodnotit nejvýše v rozsahu 3 roků před vznikem nároku na důchod.

Jmenovaný žádal po OSSZ vysvětlení důvodu nepřiznání důchodu. Byla mu doporučena možnost doplacení dobrovolného důchodového pojištění. Z finančních důvodů nemohl pojistné uhradit. Ze zdravotních důvodů se necítil schopen chybějící dobu pojištění odpracovat. Zůstal nadále v evidenci úřadu práce.

Dne 1.4.2009 uplatnil žádost o starobní důchod před dosažením důchodového věku k datu 9.4.2009. Rozhodnutím ze dne 27.5.2009 byla žádost zamítnuta, protože starobní důchod by byl nižší než částečný invalidní důchod.

Dne 11.8.2010 se jmenovaný dostavil k sepsání žádosti o změnu výše invalidního důchodu na základě nové právní úpravy platné od 1.1.2010. Vzhledem k účinnosti nové vyhlášky pro posuzování invalidity, musel lékař OSSZ vypracovat nový posudek o zdravotním stavu. Dne 22.9.2010 došlo ke kontrole zdravotního stavu lékařem OSSZ Břeclav se závěrem, že jmenovaný byl plně invalidní ke dni 31.12.2009 a od 1.1.2010 je invalidní pro invaliditu třetího stupně.

Podmínky nároku od 1.1.2010: v rámci přijetí tzv. parametrických změn v části přechodných ustanovení bylo zavedeno, že pokud osoba pobírala částečný invalidní důchod ke dni 31.12.2009 a k tomuto datu byla uznána plně invalidní, má nárok na invalidní důchod *bez zjišťování doby pojištění* za předpokladu, že zdravotní stav ke dni 31.12.2009 odpovídal plné invaliditě a od 1.1.2010 odpovídá invaliditě třetího stupně.

Výsledek: Rozhodnutím ze dne 15.12.2010 bylo žadateli oznámeno, že dnem 1.1.2010 se přiznává invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně ve výši 7 840 Kč. Obdržel doplatek důchodu za dobu od 1.1.2010 do 19.1.2011. Od 20.1.2011 jmenovanému je vyplácen invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně v pravidelných měsíčních splátkách.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce (Doba evidence na úřadu práce se hodnotí vždy při pobírání podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci. Poté se dlouhodobá evidence na úřadu práce počítá maximálně v rozsahu tří let. Tato doba tří let se zjišťuje zpětně ode dne vzniku nároku na důchod. Pokud občan nemá nárok na hmotné zabezpečení uchazečů nebo při rekvalifikaci, a jedná se o dobu před dosažením věku 55 let, započítá se tato doba nejvýše v rozsahu 1 roku).

Případ č. 8

Osobní anamnéza: muž, nar. v roce 1968, ženatý.

Vzdělání: zvláštní odborné učiliště se zaměřením na zednické práce.

Bydliště: vesnice.

Žádost o **plný invalidní důchod** sepsaná 17.3.2008.

Jmenovaný uplatnil žádost o invalidní důchod dne 17.3.2008. Učiliště absolvoval od 1.9.1983-21.6.1986. Od 22.6.1986 do 31.10.1990 pracoval na Státním statku, od 15.11.1990 do 31.12.1991 u firmy SIDO, 1992-1994 u Průmstavu. Posledním zaměstnavatelem byly v období od 1.1.1995-6.11.1996 Vojenské stavby Brno. Od té doby nepracoval, byl veden na úřadu práce. Jmenovaný byl vyzván k předložení zdravotnické dokumentace. Na výzvu nereagoval a tak došlo rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 28.8.2008 k přerušení řízení a poté k zastavení řízení.

Dne 12.7.2010 byla sepsána nová žádost o invalidní důchod. V evidenci úřadu práce byl od 7.11.1996 do 1.12.2008, následně od 4.6.2009 dosud. Podle posudku OSSZ Břeclav ze dne 18.8.2010 byl uznán částečně invalidním od 3.3.2008, od 1.1.2010 invalidní pro invaliditu druhého stupně.

ČSSZ Praha rozhodnutím ze dne 18.10.2010 žádost zamítla. Účastník řízení **v rozhodném období od 3.3.1998 do 2.3.2008 získal 3 roky a 1 den, v rozhodném období od 3.3.1988 do 2.3.2008 pouze 8 roků a 47 dnů pojištění.**

Podmínky nároku: podle ust. § 40 odst. 2 zdp se potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod zjišťuje z období před vznikem invalidity. Jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity. U pojištěnce staršího 38 let se podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod považuje za splněnou také, byla-li tato doba získána v období posledních 20 let před vznikem invalidity. Potřebná doba pojištění činí přitom 10 roků.

Dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995 jako uchazeče o zaměstnání, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod.

Jmenovaný se dotazoval na OSSZ Břeclav o možných variantách získání doby pojištění. Vzhledem k dlouhodobé evidenci na úřadu práce je možné si chybějící dobu

doplatit účastí na dobrovolném důchodovém pojištění. Žadatel bude muset doplatit celkem 23 měsíců, tj. $23 \times 1\,732 \text{ Kč} = 39\,836 \text{ Kč}$. Přihlášku k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění na období od 1.1.2006 - 30.11.2007 z důvodu uchazeče o zaměstnání uplatnil dne 20.7.2011. Platba pojistného provedena 22.7.2011.

Výsledek: ČSSZ Praha rozhodnutím ze dne 6.9.2011 přiznala invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně ve výši 5 194 Kč jmenovanému ode dne doplacení pojistného, tj. od 22.7.2011.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce.

Případ č. 9

Osobní anamnéza: muž, nar. v roce 1981, svobodný

Vzdělání: středoškolské.

Bydliště: vesnice.

Žádost o **invalidní důchod** sepsaná dne 14.4.2010.

Dne 14.4.2010 sepsal jmenovaný na OSSZ Břeclav žádost o invalidní důchod. V období od 1.1.2004 do 18.4.2005 byl pojištěn jako OSVČ. Pak následovala evidence na úřadu práce od 19.4.2005 -10.3.2008. V období od 11.3.2008 do 24.3.2009 byl zaměstnán u Českých drah. Poté se opět zaevidoval na úřad práce jako uchazeč o zaměstnání.

Podle posudku OSSZ Břeclav ze dne 27.5.2010 vznikla částečná invalidita dnem 21.12.2009. Od 1. ledna 2010 se jedná o invaliditu prvního stupně.

Rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 1.9.2010 byla žádost zamítnuta. Účastník řízení získal v **rozhodném období od 21.12. 1999 do 20.12.2009 pouze 4 roky a 234 dnů pojištění.**

Podmínky nároku: podle ust. § 40 odst. 2 zdp se potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod zjišťuje z období před vznikem invalidity. Jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity, potřebná doba pojištění činí 5 let.

Dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995 jako uchazeče o zaměstnání, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod.

Žadatel se dostavil po obdržení rozhodnutí na OSSZ Břeclav a požádal o radu při vyřešení vzniklé sociální situace. Dotázal se, zda je existuje možnost doplacení potřebné doby pojištění pro nárok na důchod.

Vzhledem k tomu, že jmenovaný byl v evidenci úřadu práce a veškerá doba evidence se mu nezapočítává, je možné chybějící dobu pojištění doplatit z titulu evidence na úřadu práce. Dobrovolným pojištěním by se mohlo pokrýt chybějících 130 dnů – celkem tedy 5 x 1 660 Kč, tj. 8 300 Kč. Další možností je chybějící dobu odpracovat.

Po domluvě se svými rodiči, zvolil jmenovaný doplacení chybějící doby pojištění. Výkonu výdělečné činnosti se necítí schopen. Rodiče se budou finančně podílet na uhrazení pojištění.

Jmenovaný podal dne 15.9.2010 přihlášku k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění na období od 1.8.2006 do 31.12.2006, kdy byl v evidenci úřadu práce. Pojistné doplatil 22.9.2010.

Výsledek: nárok jmenovanému vzniká až doplacením dobrovolného pojištění, i když vznik invalidity byl stanoven na 21.12.2009. Rozhodnutím ze dne 26.4.2011 byl jmenovanému přiznán od 22.9.2010 invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně ve výši 3 031 Kč.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce.

Případ č. 10

Osobní anamnéza: muž, nar. v roce 1973, svobodný.

Vzdělání: vyučený elektrikář.

Bydliště: město.

Žádost o **invalidní důchod** sepsaná dne 19.9.2011 s datem přiznání od 10.1.2011.

Dne 19.9.2011 požádal jmenovaný OSSZ o sepsání žádosti o invalidní důchod s datem přiznání od 10.1.2011 (k datu, kdy dosáhl věku 38 let). V období od 1.9.1987 do 30.6.1990 absolvoval učení, pak do ledna 1991 byl v evidenci úřadu práce. Od 1.2.1991 do 30.10.1994 byl zaměstnaný v Královopolské strojírně. V období od února 1995 do prosince 1999 byl střídavě na úřadu práce a v zaměstnání. Od 1.2.2000 do 31.12.2000 se přihlásil jako osoba samostatně výdělečně činná. Do 31.12.2003 nepracoval a nebyl veden na úřadu práce. Od 1.1.2004 do 31.12.2004 podnikal. Od 1.11.2005 do 27.4.2010 nepracoval, nebyl veden na úřadu práce. Od 28.4.2010 dosud je uchazečem o zaměstnání.

Podle posudku OSSZ Břeclav ze dne 1.12.2011 byla uznána invalidita prvního stupně s datem vzniku od 10.1.2011.

Rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 15.12.2011 byla žádost zamítnuta. Účastník řízení získal **v rozhodném období od 10.1.1991 do 9.1.2011 8 roků a 149 dnů pojištění a v době od 10.1.2001 do 9.1.2011 pouze 1 rok a 258 dnů pojištění.**

Podmínky nároku: podle ust. § 40 odst. 2 zdp se potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod zjišťuje z období před vznikem invalidity. Jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity, potřebná doba pojištění činí 5 let. Od 1.1.2010 u pojištěnce staršího 38 let se podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod považuje za splněnou také, byla-li tato doba získána v období posledních 20 let před vznikem invalidity. Potřebná doba pojištění činí přitom 10 roků.

Dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995 jako uchazeče o zaměstnání, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod.

Žadatel se dostavil na OSSZ a požadoval vyřešení jeho situace.

Výsledek: vzhledem k tomu, že jmenovaný nebyl dlouhodobě v evidenci na úřadu práce, nemá možnost zpětně chybějící dobu doplatit formou dobrovolného pojištění. V jeho případě se proto bude pracovat s rozhodným obdobím od 10.1.2001 do 9.1.2011, kde mu chybí 3 roky a 107 dnů. Bylo mu doporučeno odpracovat chybějící dobu, event. zůstat nadále jako uchazeč o zaměstnání v evidenci úřadu práce a z tohoto důvodu si platit dobrovolné pojištění.

Jmenovaný se rozhodl zůstat v evidenci úřadu práce. Uvedl, že jeho zdravotní stav mu nedovoluje být výdělečně činný a finance na placení dobrovolného pojištění nemá.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá nezaměstnanost bez evidence na úřadu práce.

Kategorie pozůstalých důchodů

Případ č. 11

Osobní anamnéza (zemřelého): muž, nar. v roce 1969, ženatý.

Vzdělání: SPŠ automobilní.

Bydliště: vesnice.

Žádost o **vdovský a sirotčí důchod** sepsaná 15.6.2009.

Pozůstalá se dostavila na OSSZ Břeclav k sepsání žádosti o vdovský a sirotčí důchod pro 2 nezletilé děti. Manžel zemřel dne 14.2.2009. Vdova uvedla do žádosti průběh doby pojištění svého manžela. Po ukončeném středoškolském vzdělání nastoupil k Dopravnímu podniku, kde byl zaměstnaný do 30.4.1999. Od 1.5.1999 do 19.6.2003 byl veden na úřadu práce. Od 1.8.2003 se na OSSZ Břeclav přihlásil jako osoba samostatně výdělečně činná. Šetřením bylo zjištěno, že pojistné nebylo uhrazeno za celou dobu výkonu výdělečné činnosti. V letech 2006 a 2007 nebyl podán přehled, v roce 2005 přehled byl podán, ale nebylo uhrazené celé pojistné.

Žádost byla odeslána na ČSSZ Praha. Rozhodnutím ze dne 17.9.2009 byla žádost zamítnuta, protože **v rozhodném období od 14.2.1999 do 13.2.2009 získal zemřelý 4 roky a 42 dny pojištění.**

Podmínky nároku: podle ust. § 40 odst. 2 zdp se potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod zjišťuje z období před vznikem invalidity. Jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity, potřebná doba pojištění činí 5 let.

Dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995 jako uchazeče o zaměstnání, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod.

Vdova se dostavila na OSSZ Břeclav, jestli by mohla doplatit na oddělení OSVČ dluh za zemřelého ve výši 6 325 Kč a zda by po doplacení měla nárok na vdovský a sirotčí důchod. S jmenovanou byla sepsána nová žádost o vdovský a sirotčí důchod. Po doplacení pojistného (5.10.2009) byl doložen vyměřovací základ za rok 2005 osoby samostatně výdělečně činné.

Výsledek: rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 16.12.2009 byl jmenovanému přiznán vdovský důchod a sirotčí důchod pro dvě děti od data úmrtí zemřelého, tj. od 14.2.2009 (nikoliv od uhrazení pojistného, protože se jednalo o pojistné za činnost osoby samostatně výdělečně činné).

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce, neplacení pojistného z titulu osoby samostatně výdělečně činné.

Případ č. 12

Osobní anamnéza (zemřelého): muž , nar. v roce 1963, svobodný.

Vzdělání: střední průmyslová škola elektrotechnická.

Bydliště: vesnice.

Žádost o **sirotčí důchod** sepsaná 15.9.2010.

Zemřelý byl svobodný, absolvoval střední průmyslovou školu elektrotechnickou v letech 1978-1982. Výdělečně činný byl ihned po ukončení střední škole do prosince 1991. V roce 1992 a 1993 nebyl účasten důchodového pojištění. V období od 26.10.1994 do 13.7.1996 byl přihlášen jako osoba samostatně výdělečně činná. V evidenci úřadu práce byl od 15.8.2000 do dne úmrtí, tj. 2.5.2010.

Dne 15.9.2010 se na OSSZ dostavila matka dítěte, jehož otcem byl zemřelý. Uplatňovala žádost o sirotčí důchod. Žádost byla sepsána a odeslána na ČSSZ Praha, která vydala rozhodnutí ze dne 14.10.2010 o nepřiznání sirotčího důchodu z důvodu nesplnění podmínky potřebné doby pojištění.

Zemřelá osoba získala **v rozhodném období od 2.5.1990 do 1.5.2010 pouze 5 roků a 167 dnů a v rozhodném období od 2.5.2000 do 1.5.2010 pouze 1 rok a 296 dnů pojištění.**

Podmínky nároku: pro nárok na sirotčí důchod je nutné, aby zemřelý byl ke dni smrti poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo aby splňoval ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu.

Při posuzování nároku na sirotčí důchod se *potřebná doba pojištění* pro nárok na invalidní důchod u zemřelé osoby zjišťuje z období přede dnem úmrtí, jde-li o zemřelou osobu starší 28 let, z posledních 10 roků před tímto dnem.

Od 1.1.2010 u zemřelé osoby starší 38 let se podmínka potřebné doby pojištění považuje za splněnou, pokud tato osoba v posledních 20 letech před úmrtím získala 10 let pojištění.

Dobu vedení v evidenci úřadu práce po 31.12.1995 jako uchazeče o zaměstnání, po kterou nenáleželo hmotné zabezpečení nebo podpora v nezaměstnanosti anebo podpora při rekvalifikaci, lze hodnotit před dovršením věku 55 let, nejvýše v rozsahu 1 roku před vznikem nároku na důchod.

Podmínky nároku: Počínaje 1. lednem 2012 pro nárok na sirotčí důchod postačuje, jestliže zemřelý získal ke dni smrti alespoň *polovinu doby pojištění* potřebné pro vznik nároku na invalidní důchod.

Matka dítěte se dostavila dne 16.1.2012 k sepsání nové žádosti o sirotčí důchod. Dítě je dosud nezaopatřené, nárok na sirotčí důchod mu vznikne od účinností novelizace § 52 zdp zákonem č. 470/2011 Sb., od 1.1.2012.

Výsledek: Zemřelý získal v rozhodném období od 2.5.1990 do 1.5.2010 celkem 5 roků a 167 dnů pojištění, tzn. že získal alespoň polovinu potřebné doby pojištění. Žadatelka o přiznání sirotčího důchodu byla vyrozuměna rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 27.2.2012. Výše sirotčího důchodu byla stanovena na částku 3 622 Kč měsíčně.

Důvod neúčasti na důchodovém pojištění: dlouhodobá evidence na úřadu práce.

5.3 Hodnocení výzkumu

Mezi nejvýznamnější otázky každého důchodového systému patří problematika dob pojištění. Přibývá občanů, kteří nemají nárok na důchodovou dávku z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění pro její nárok. Týká se to nejen občanů v důchodovém věku, ale i občanů žádajících o invalidní důchod a v neposlední řadě i pozůstalých vdov, vdovců a sirotků.

Pomocí techniky kazuistického charakteru jsem se pokusila vysvětlit vliv potřebné doby pojištění na přiznání dávky. Vybrala jsem 12 pojištěnců z okresu Břeclav, kterým byla žádost o důchodovou dávku zamítnuta z důvodu nesplnění podmínky potřebné doby pojištění. Případy jsem rozdělila do 3 kategorií dle druhu důchodových dávek. První čtyři případy jsou z oblasti starobních důchodů, šest případů z kategorie invalidních důchodů a dva případy z oblasti pozůstalých důchodů.

Sociální situaci v prvním případě se podařilo vyřešit pokračováním v evidenci na úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání. Žadatelka byla dlouhodobě ženou v domácnosti a z tohoto důvodu nesplnila celkovou dobu pojištění 28 let. Důchod nebyl přiznán k původnímu datu 1.9.2010, ale až od 1.4.2011 ve výši 3 565 Kč.

Ve druhém případě žadatelka nezískala dobu pojištění z důvodu dlouhodobé evidence na úřadu práce. Vzhledem k tomu, že z finančních důvodů jmenovaná nemohla chybějící dobu doplatit dobrovolným pojištěním, rozhodla se pro další pracovní zařazení, aby získala potřebnou dobu pojištění. V roce 2010 opětovně požádala o starobní důchod ke dni 3.1.2011. Výdělečnou činností a doplacením dobrovolného pojištění za 6 měsíců jmenované byl přiznán od 3.1.2011 starobní důchod za 25 let doby pojištění ve výši 5 106 Kč.

Třetí případ je charakteristický tím, že žadatelka pobírala invalidní důchod prvního stupně, nepracovala a evidenci na úřadu práce ukončila dříve než uplatnila žádost o důchod. Jmenovaná podala přihlášku k důchodovému pojištění na chybějící 2 měsíce. Starobní důchod byl přiznán až ode dne doplacení pojistného (od 26.3.2011).

Čtvrtá kazuistika vypovídá o žadateli, který v podstatě žije jako bezdomovec. Není v evidenci úřadu práce, zájem o soustavnou výdělečnou činnost neuvádí, vykonával jen zaměstnání krátkodobého charakteru. Žádost o starobní důchod sepsaná v červenci 2011 s datem přiznání od 4.5.2009 byla zamítnuta. Získal pouze 19 roků a 227 dnů pojištění. Možností řešení této sociální situace je evidence na úřadu práce.

V roce 2014 žadatel uplatní žádost o starobní důchod za získaných alespoň 20 let doby pojištění.

V pátém případě je popsána situace řešení přiznání invalidního důchodu. Žádost z roku 2007 byla zamítnuta, protože žadatelka získala pouze 4 roky a 110 dnů pojištění. Doplatit dobrovolné pojištění z titulu dlouhodobé evidence na úřadu práce z finančních důvodů nemohla, zůstala i nadále v evidenci úřadu práce. Z důvodu přijatých parametrických změn zákonem č. 306/2008 Sb. lze od 1.1.2010 aplikovat, že v době vzniku invalidity byla jmenovaná starší 38 let. Z tohoto důvodu bylo stanoveno nové rozhodné období od 13.6.1987-12.6.2007, kde získala 13 roků a 156 dnů pojištění. Jmenované byl od 1.1.2010 přiznán invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně.

V dalším případě se jednalo o situaci, kdy jmenovaný pobíral od roku 2000 částečný invalidní důchod. Od roku 1998 byl uchazečem o zaměstnání. Žádost o invalidní důchod byla v roce 2007 zamítnuta. V rámci přechodných ustanovení bylo od 1.1.2010 zavedeno, že pokud osoba pobírala částečný invalidní důchod ke dni 31.12.2009 a k tomuto datu byla uznána plně invalidní, má nárok na invalidní důchod bez zjišťování doby pojištění za předpokladu, že zdravotní stav ke dni 31.12.2009 odpovídal plné invaliditě a od 1.1.2010 odpovídá invaliditě třetího stupně. Rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 5.1.2012 byl přiznán invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně od 1.1.2010 ve výši 10 016 Kč.

V sedmém případě žadatel pobíral dlouhodobě částečný invalidní důchod, v roce 2001 byl uznán plně invalidním. V rozhodném období jmenovaný získal 3 roky a 265 dnů. O osm let později uplatnil žádost o starobní důchod před dosažením důchodového věku. Starobní důchod nebyl přiznán, protože jeho výše by byla nižší než částečný invalidní důchod. Na základě nové žádosti uplatněné v srpnu 2010 byl posouzen zdravotní stav jmenovaného. Přijetím přechodného ustanovení, kdy osoba byla uznána plně invalidní, ale pobírala jen částečný invalidní důchod, se u takových osob nezjišťuje doba pojištění. Invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně byl přiznán od účinnosti parametrických změn, tj. od 1.1.2010 ve výši 7 840 Kč.

V osmé kazuistice analyzují situaci, kdy byla žádost o invalidní důchod z roku 2008 zamítnuta. Jmenovaný, nar. v roce 1968, byl uznán částečně invalidním od 3.3.2008, od 1.1.2010 invalidním pro invaliditu druhého stupně. Získal 8 roků a 47 dnů pojištění. Vzhledem k dlouhodobé evidenci na úřadu práce se jmenovaný rozhodl doplatit chybějící dobu pojištění a uplatnil přihlášku na dobrovolné důchodové pojištění

na 23 měsíců. Celkem uhradil 39 836 Kč. Platbu provedl 22.7.2011. Od tohoto data byl přiznán invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně ve výši 5 197 Kč.

Devátá kazuistika vypovídá o případě svobodného muže ve věku 29 let, který požádal o invalidní důchod. Vzhledem k dlouhodobé evidenci na úřadu práce nezískal potřebnou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod prvního stupně. Obrátil se na své rodiče, zda mu pomohou vyřešit vzniklou situaci a půjčí mu finance na doplacení dobrovolného pojištění. Doplacením 5 měsíců jmenovanému vznikl nárok na invalidní důchod prvního stupně ve výši 3 031 Kč.

Kategorii invalidních důchodů uzavírá popis případu, kdy muži ve věku 38 let byla v roce 2011 zamítnuta žádost o invalidní důchod pro nezískání potřebné doby pojištění. Jmenovaný nebyl evidován na úřadu práce. Zaměstnání vykonával jen příležitostně nebo bez přihlášení k pojištění. Vzhledem k těmto skutečnostem nemůže chybějící dobu doplatit formou dobrovolného důchodového pojištění. Bylo mu doporučeno chybějící dobu odpracovat nebo zůstat i nadále jako uchazeč o zaměstnání a z tohoto důvodu platit dobrovolné pojištění. V současné době ČSSZ Praha nemůže přiznat invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně.

Vdovské důchody charakterizuje situace, kdy pozůstalá manželka se dostavila k sepsání žádosti o vdovský a sirotčí důchod pro 2 nezletilé děti. Manžel zemřel 14.2.2009, naposledy vykonával činnost jako osoba samostatně výdělečně činná. ČSSZ Praha žádost zamítla, protože zemřelý získal jen 4 roky a 42 dny pojištění. Pojistné nebylo uhrazeno za celou dobu výkonu samostatné výdělečné činnosti, proto se vdova rozhodla za manžela pojistné doplatit. ČSSZ Praha přiznala vdovský a sirotčí důchod od dne úmrtí, protože se jednalo o doplacení pojistného za činnost osoby samostatně výdělečně činné.

Zamítnutí žádosti o sirotčí důchod popisují v poslední kazuistice. Zemřelý byl po dobu asi 10 let v evidenci úřadu práce. Rozhodnutím ČSSZ Praha ze dne 14.10.2010 sirotčí důchod nebyl přiznán. V rozhodném období od 2.5.1990 do 1.5.2010 získal pouze 5 roků a 167 dnů. Novelizací zákona o důchodovém pojištění od ledna 2012 pro nárok na sirotčí důchod stačí, jestliže zemřelý získal ke dni smrti alespoň polovinu doby pojištění potřebné pro vznik nároku na invalidní důchod. Matka dítěte uplatnila novou žádost o sirotčí důchod a rozhodnutím ze dne 21.2.2012 byl přiznán sirotčí důchod od 1.1.2012 ve výši 3 622 Kč.

Závěr

V diplomové práci jsem se zaměřila na analýzu důchodového pojištění v České republice. S problematikou této oblasti se setkávám při své práci na oddělení důchodového pojištění. Nastínila jsem sociální dimenzi důchodového pojištění. V jednotlivých pasážích se odráží poznatky mého studia sociální pedagogiky. Vědomosti a dovednosti získané při oborovém studiu jsem aplikovala při vlastním empirickém šetření a při jeho vyhodnocení.

V úvodu jsem pojednala o sociálním státu. Pokusila jsem se vystihnout podstatu sociálního státu, uvést jeho typologii a poukázat na problémy, s nimiž se sociální stát potýká. Role státu v oblasti sociální politiky je považována za nezastupitelnou. Zmírňování sociálních rozdílů je zajištěno přerozdělováním financí, které má na starosti stát a které je státem řízeno.

Funkce sociálního zabezpečení spočívá v ochraně občanů při výskytu sociálních událostí. Důchodovým pojištěním rozumíme sociální pojištění, které zabezpečuje jedince ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele. Tvoří největší součást sociálního pojištění. Zachytila jsem vývoj důchodové problematiky od prvopočátečních zmínek sociálního zabezpečení až po nejaktuálnější změny. K novelizaci předpisů dochází v souvislosti politických a ekonomických změn ve společnosti.

Proces změn v důchodovém pojištění ČR probíhá nepřetržitě od počátku devadesátých let minulého století. Postupně dochází ke zpříšňování základních podmínek pro přiznávání důchodů. Statistiky poukazují na rostoucí počet důchodců a na zvyšující se pravděpodobnou dobu žití.

K zásadní úpravě zákona o důchodovém pojištění dochází od ledna 2010, přijetím tzv. parametrických změn, které označujeme za 1. etapu důchodové reformy. Navyšuje se důchodový věk a potřebná doba pojištění. Mění se koncepce invalidity. Sjednocuje se věková hranice u vdovského a vdoveckého důchodu pro další nárok na výplatu po uplynutí jednoho roku od úmrtí. Zavádí se vyšší krácení procentní výměry u důchodů před dosažením důchodového věku. Doba studia se nepovažuje za náhradní dobu pojištění. Změny se týkají redukce zápočtu náhradních dob. Cílem je připravit dlouhodobě finančně udržitelný systém. Stárnutí populace je fenomén, který právě nejvíce ohrožuje fungování stávajícího důchodového systému.

Důchodové pojištění je velmi složitý systém, proto není snadné se v něm orientovat. Charakterizovala jsem základní prvky potřebné pro stanovení výše důchodu. Uvedla jsem hlavní kroky pro uplatnění žádosti o důchod. Pokusila jsem se o výčet nejdůležitějších změn, které nastaly od roku 2009.

V důsledku demografického vývoje a ekonomické situace státu je důchodový systém finančně neudržitelný. Vyžaduje zásadní reformní změny. Žádná z vlád tuto otázku nedořešila, vždy byly podány jen návrhy. Základem příjmů ve stáří by mělo i nadále zůstat průběžně financované a dávkově definované základní důchodové pojištění. Zavedení II. pilíře do systému důchodového pojištění vypukne od ledna 2013. Vstup do soukromých penzijních fondů je založen na principu dobrovolnosti. Otázkou zůstává důvěra v nově vznikající penzijní fondy a návratnost vložených prostředků.

Záměrem změn je snížit deficit státního rozpočtu. Pro přiznávání dávek se současná pravidla stávají neúnosná. Přesto je však nutné, aby se účinky těchto změn projevovaly postupně, aby veřejnost měla dostatek času se novým podmínkám přizpůsobit. Příjmy z pojistného na důchodové a nemocenské pojištění jsou součástí státního rozpočtu. Pak dochází k přerozdělování výdajů. ČSSZ Praha má téměř 100 % výběr pojistného. Přesto obdrží stejný objem financí bez ohledu na to, kolik na pojistném na sociální zabezpečení v předcházejícím období vybrala.

Je zřejmé, že podmínky odchodu do důchodu se zpříšňují a budoucí penzisté budou odcházet do důchodu v pozdějším věku. Je otázkou zda budeme schopni vydržet v pracovním procesu až do dovršení důchodového věku. Po listopadových událostech se přechází na tržní hospodářství, které znamená postupný obrat v sociálně politické koncepci. V souvislosti s transformací ekonomiky vzrostla nezaměstnanost a došlo k nárůstu osob, které získávají prostředky k zajištění obživy ze systému dávek hmotné nouze.

Zatím realizované kroky postihují spíše slabší sociální vrstvy a zhoršují jejich situaci tak, že se mohou ocitnou na hranici bídy. Na základě statistických údajů v naší společnosti bylo zjištěno, že mzda u více jak poloviny zaměstnanců nedosahuje průměrné mzdy. Sociální politika státu by měla být prováděna tak, aby vedla k rozvoji ekonomiky, měla by být zaměřena na vytváření pracovních příležitostí, sociální dávky přerozdělovat ve prospěch skutečně sociálně potřebných apod.

Stále více občanů vyslovuje nespokojenost se zamítnutím své žádosti, nejčastěji z důvodu nesplnění podmínky potřebné doby pojištění pro nárok na důchod. Rozhodla jsem se tyto případy zmapovat a analyzovat.

Příčinou nesplnění této podmínky bývá velmi často dlouhodobá evidence žadatele o důchod na úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání nebo skutečnost, že žadatel před vznikem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně pobíral invalidní důchod prvního nebo druhého stupně, aniž současně vykonával výdělečnou činnost. Ve většině případů se žadatelé o důchod začnou zajímat o možnosti řešení nesplnění podmínky potřebné doby pojištění až, když je jejich žádost zamítnuta. O své důchodové pojištění se nestarají průběžně. Je jen na nás jak se k této problematice stavíme a jakým způsobem se připravíme na možné sociální situace, které mohou v našem životě nastat.

Pojištěnci také nejsou dostatečně informováni, že doba vedení na úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání se hodnotí jen v určitém rozsahu a že doba pobírání invalidního důchodu prvního a druhého stupně není dobou důchodového pojištění. Od 1.1.2009 se do doby tří let evidence na úřadu práce, kdy nebyla poskytována podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, započítává tato doba před dosažením věku 55 let v rozsahu nejvýše 1 roku.

Nepříznivému dopadu chybějící doby pojištění lze předejít prostřednictvím institutu dobrovolné účasti na pojištění. Pojistné je možné platit průběžně nebo v některých případech i zpětně za dřívější období. Nárok na dávku pak vzniká dnem zaplacení pojistného na dobrovolné důchodové pojištění.

Přijetím parametrických změn od 1.1.2010 platí, že u občana, který se stal invalidním v době, kdy byl starší 38 let, se podmínka potřebné doby považuje za splněnou také, pokud byla získána doba pojištění alespoň 10 roků a to v období posledních 20 let před vznikem invalidity. Díky této změně došlo u některých pojištěnců, kterým byla do 31.12.2009 žádost o invalidní důchod zamítnuta, k přiznání dávky z důchodového systému, nejdříve od 1.1.2010.

Nárok na sirotčí důchod je důsledně vázán na splnění podmínky pobírání důchodu, resp. splnění podmínky potřebné doby pojištění zemřelou osobou. Současná právní úprava vychází výhradně z pojistného principu. Dřívější právní úprava vycházela z principu zabezpečovacího. Výhodou dřívější koncepce sirotčího důchodu byl vznik

nároku na sirotčí důchod v minimální výši, i když zemřelý nepobíral důchod nebo nesplnil podmínku potřebné doby zaměstnání. Od této koncepce bylo upuštěno. Od roku 1996 tato situace byla řešena dávkami státní sociální podpory a sociální péče, které byly přiznávány v nižší výši a závisely na výši příjmů.

Situaci vzniklou nepřiznáním sirotčího důchodu pozůstalý rodič a jeho děti vnímají jako určitou nespravedlnost, neboť podmínky vzniku nároku nemohli nijak ovlivnit. Tyto situace nastaly proto, že zemřelý nevykonával výdělečnou činnost vůbec nebo vykonával např. samostatnou výdělečnou činnost, ale neodváděl pojistné na důchodové pojištění.

Z tohoto důvodu se pozůstalí občané obraceli se svými podněty na ombudsmana, který adresoval Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v legislativních doporučeních předložením novely zákona o důchodovém pojištění nebo zákona o státní sociální podpoře.

Data empirického výzkumu jsem pořídila v regionu Břeclav. Metodou analýzy jsem získala potřebná data, která odkrývají pohled na fenomén nezískání potřebné doby pojištění pro nárok na důchod. Výsledky z výzkumu se nedají zobecnit na celou populaci. V průběhu celého výzkumu jsem se snažila zajistit anonymitu klientů.

Vzhledem ke skutečnosti, že v posledních 15 letech těchto případů narůstá, jsem se rozhodla pomocí kazuistik nastínit jaké následky má neúčast na důchodovém pojištění a jaké skutečnosti ovlivňují, že člověk nezíská potřebnou dobu pojištění. S případy jsem se setkala při své praxi. K analýze jsem vybrala 12 případů. Vybrala jsem takové situace, aby byly zastoupeny všechny druhy důchodů. Ve většině uvedených případů měla svůj podíl dlouhodobá nezaměstnanost, ale i nezodpovědnost žadatelů. Pokusila jsem se uvést možné způsoby řešení této situace. S vývojem společnosti se mění životní podmínky každého z nás. Při dlouhodobé nezaměstnanosti se mění i charakter životního stylu.

Tím, že člověk nesplní potřebnou dobu pojištění pro nárok na důchodovou dávku se dostává do situace, kdy má možnost obrátit se na úřad práce a zažádat si o přiznání dávky v hmotné nouzi. Výše této dávky se odvíjí od příjmů všech posuzovaných osob v domácnosti. Např. životní minimum pro jednotlivce je 3 410 Kč.

Důchodový systém je založen výhradně na pojistném principu. Je nutné, aby si občan tuto skutečnost uvědomil již v průběhu své výdělečné činnosti. Neúčast

na důchodovém pojištění se stává problémem pro stále více občanů. Zejména, když zjistí, že nárok na starobní důchod nemají, nebo se ocitnou pro zdravotní problémy omezení ve výdělečné činnosti, zůstanou finančně nezabezpečeni. Někteří občané podceňují dobu pojištění. Vědí, že nejsou důchodově pojištěni, ale myslí si, že se jim nemůže nic stát. Pak lze toto chování považovat jako nezodpovědnost k sobě samému, své ženě a dětem. Očekávají, že stát je finančně zajistí.

Na uvedených případech uvádím za jakých podmínek lze přistoupit k placení dobrovolného důchodového pojištění, jak se změnila právní úprava přijatá v parametrických změnách od ledna 2010 a 2011.

Z kazuistik vyplývá, že za hlavní příčiny neúčasti na důchodovém pojištění je možné považovat nejen vysokou míru nezaměstnanosti, ale i osobní postoj člověka a jeho odpovědnost. Určitý podíl má i bydliště občana. Odmítají zaměstnání z důvodu nevhodného dopravního spojení. Občané zvažují, zda se jim vyplatí dojíždět za prací nebo „zůstat na sociálních dávkách.“ Jiní pracují, ale zaměstnavatel je nepřihlásí k důchodovému pojištění (tzv. práce na černo).

U pojištěnců starších 38 let jsou zmírněny podmínky pro získání potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod. Musí splnit podmínku potřebné doby pojištění 10 let v posledních 20 letech před vznikem invalidity.

V rámci přechodného ustanovení je umožněno osobám, které byly uznány plně invalidní, ale pro nesplnění potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod pobíraly do 31.12.2009 pouze částečný invalidní důchod, požádat o přezkoumání zdravotního stavu dle nové úpravy. V případě, že zdravotní stav odpovídá invaliditě třetího stupně, je jim tento důchod přiznán od 1.1.2010 bez zjišťování potřebné doby pojištění.

Při změně stupně invalidity se nezkoumá, zda je splněna podmínka potřebné doby pojištění, jak tomu bylo za účinnosti dosavadní právní úpravy.

Od ledna 2012 pro nárok na sirotčí důchod stačí, jestliže zemřelý získal ke dni smrti alespoň polovinu doby pojištění potřebné pro vznik nároku na invalidní důchod.

Resumé

V diplomové práci se věnuji důchodovému pojištění v České republice, které zabezpečuje jedince ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele. Zaměřuji se na dobu pojištění, která je nezbytná pro přiznání dávek důchodového pojištění.

Při zpracování diplomové práce jsem využila nejen poznatky z odborné literatury, ale i vlastní poznatky získané praxí v oboru.

V první kapitole jsem se pokusila vystihnout podstatu sociálního státu, uvést jeho typologii a poukázat na problémy, s kterými se sociální stát potýká.

Druhá kapitola se zabývá historickým vývojem důchodového pojištění, který je rozdělen do dvou podkapitol. V té první se zmiňuji o historii do roku 1990 a ve druhé o vývoji po roce 1990. Popisuji základní principy, na kterých je důchodové pojištění založeno.

Ve třetí kapitole předkládám základní podmínky účasti na důchodovém pojištění. Vysvětluji institut dobrovolného důchodového pojištění a prvky nezbytné pro výpočet důchodu. Charakterizuji podmínky nároku na jednotlivé dávky. Popisuji průběh řízení o přiznání důchodové dávky.

Čtvrtá kapitola přináší pohled na průběh důchodové reformy a na přijaté parametrické změny v oblasti důchodového pojištění, ke kterým bylo přistoupeno v ČR v souvislosti s přijetím zákona č. 306/2008 Sb. Jedná se o úpravu důchodového věku, potřebné doby pojištění a koncepce invalidity. Zákonem č. 220/2011 Sb. (malá důchodová reforma) dochází od 30.9.2011 ke změně ve výpočtu důchodů jako reakce na nález Ústavního soudu ČR ze dne 16.4.2010. V souvislosti s řešením dopadu nálezu Ústavního soudu byly schváleny i některé další dílčí parametrické změny.

V části, která uzavírá diplomovou práci, pomocí kazuistiky popisuji konkrétní případy pojištěnců, kterým nebyl důchod přiznán z důvodu nezískání potřebné doby pojištění. Analýzou jednotlivých případů se snažím objasnit význam doby pojištění pro vznik nároku na důchod a popsat faktory ovlivňující neúčast na důchodovém pojištění.

Anotace

Svou prací jsem se snažila o vytvoření uceleného náhledu na důchodový systém v České republice. Pokusila jsem se vystihnout podstatu sociálního státu a poukázat na problémy, s nimiž se sociální stát potýká. Zachytila jsem historický vývoj důchodového pojištění a principy, na kterých je toto pojištění založeno. Uvedla jsem podstatné znaky důchodového pojištění. Analyzovala jsem přijaté parametrické změny a průběh důchodové reformy.

Cílem práce bylo uvést jednotlivé dávky se zaměřením na dobu pojištění potřebnou pro nárok na dávku. V empirické části pomocí kazuistiky popisuji konkrétní případy pojištěnců, kterým nebyl důchod přiznán z důvodu nezískání potřebné doby pojištění.

Klíčová slova

Sociální stát, sociální zabezpečení, důchodové pojištění, starobní důchod, invalidní důchod, vdovský důchod, vdovecký důchod, sirotčí důchod, důchodová reforma, sociální událost, stárnoucí populace, kazuistika.

Annotation

This Master thesis provides a comprehensive analysis of the pension system in the Czech Republic. It focuses on the fundamentals and problems of a welfare state. The thesis describes the historical development of pension insurance in the Czech Republic and its basic principles and significant features. The parametric changes and progress of the pension insurance reform in the Czech Republic are also analyzed.

The aim of the thesis is to clarify individual pension allowances with special focus on the duration of insurance as a condition needed for a person to claim an allowance. The empirical part of the thesis includes actual cases of people ineligible for pension allowances due to insufficient duration of their insurance.

Keywords

Welfare state, social insurance, pension insurance, old age pension, invalidity pension, widow's pension, widower's pension, orphan's annuity, social event, aging population, casuistry.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Tištěné zákony

1. Ústava ČR - č. 1/1993 Sb.
2. Listina základních práv a svobod - č. 2/1993 Sb.
3. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.
4. Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 592/1992 Sb. o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
6. Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem, ve znění pozdějších předpisů.
7. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
8. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
9. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
11. Zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
12. Zákon č. 470/2011 Sb., kterým se mění zákon o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
13. Vyhláška č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity, účinnost od 1.1.2010.
14. Nález Ústavního soudu č. 135/2010 Sb., ze dne 16. dubna 2010.

Literatura

15. BISKUP, J., VOŘÍŠEK, V. *Předpisy o sociálním pojištění III – Důchodové pojištění*. Praha: JAN, 2001, 216 s.
ISBN 80-86552-02-0
16. BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde, 1998, 427 s.
ISBN 80-7201-124-3
17. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s.
ISBN 80-85931-79-6
18. GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M. *Sociální zabezpečení*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2005, 280 s.
ISBN 80-7239-176-3

19. HALÍŘOVÁ, G., MELOTÍKOVÁ, P. *Praktikum z práva sociálního zabezpečení*. 2. aktual. vyd. Praha: Leges, 2011, 176 s.
ISBN 978-80-87212-65-3
20. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, 408 s.
ISBN 978-80-7367-485-4
21. HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. a kol. *Sociální pedagogika – vývoj a současný stav*. 1. vyd. Banská Bystrica: PF UMB, 2009, 276 s.
ISBN 978-80-8083-819-5
22. JAKUBKA, J. a kol. *Zákoník práce*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2007, 1023 s.
ISBN 978-80-7263-370-8
23. KEJDOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z. *Právo a sociální politika*. Brno: IMS, 2007, 176 s.
24. KELLER, J. *Sociologie a ekologie*. 1. vyd. Praha: SLON, 1997, 232 s.
ISBN 80-85850-42-7
25. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 2. vyd. Praha: SLON, 2009, 157 s.
ISBN 978-80-7419-017-9
26. KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: SLON, 2009, 204 s.
ISBN 978-80-86429-39-7
27. KOLEKTIV AUTORŮ. *Důchodové zabezpečení občanů*. Praha: MZSV ČR, 1989, 323 s.
28. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007, 504 s.
ISBN 978-80-7357-276-1
29. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Postál, 2003, 287 s.
ISBN 80-7178-549-0
30. MOTEJL, O., HRUBÝ, J. a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - důchody*. Praha : ASPI, 2008, 241 s.
ISBN 978-80-7357-421-5
31. MÜHLPACHR, P. *Problémy současné společnosti*. Brno: IMS, 2004, 82 s.
32. PICK, M. *Stát blahobytu, nebo kapitalismus?* 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2009, 131 s.
ISBN 978-80-902831-4-5
33. POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: SLON, 1995, 142 s.
ISBN 80-85850-01
34. PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG, 1996, 288 s.
ISBN 80-85646-37-4
35. PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. 11. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 128 s.
ISBN 978-80-247-3292-3
36. Příručka budoucího důchodce v roce 2010, ČSSZ Praha: 2010, 40 s.
ISBN 978-80-87039-21-2

37. Příručka budoucího důchodce v roce 2012, ČSSZ Praha: 2012, 36 s.
ISBN 978-80-87039-26-7
38. RADVAN, E., VAVŘÍK, M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009, 57 s.
39. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. Brno: IMS, 2009, 44 s.
40. Senioři v ČR v datech, ČSÚ Praha: 2009, 80 s.
ISBN 978-80-250-1991-7
41. Sociální pojištění 2011. Úplné znění. Ostrava: Sagit, 2011, 352 s.
ISBN 978-80-7208-827-0
42. Sociální pojištění 2012. Úplné znění. Ostrava: Sagit, 2012, 368 s.
ISBN 978-80-7208-901-7
43. Sociální zabezpečení 2011. ČSSZ Praha: 2011, 32 s.
ISBN 978-80-87039-24-3
44. Sociální zabezpečení 2012. Úplné znění. Ostrava: Sagit, 2012, 240 s.
ISBN 978-80-7208-900-0
45. Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2010, ČSSZ Praha: 2011, 72 s.
ISBN 978-80-87039-25-0
46. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999, 228 s.
ISBN 80-85834-60-X
47. TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, 367 s.
ISBN 978-80-7400-032-4
48. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 528 s.
ISBN 80-7-178-308-0
49. VEČEŘA, M. *Sociální stát východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha: SLON, 1996, 112 s.
ISBN 80-85850-16-8
50. Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech 2010. MPSV Praha: 2011, 52 s.
ISBN 978-80-7421-028-0

Odborné časopisy a jiné zdroje

51. Národní pojištění, měsíčník MPSV ČR. Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9.
ISSN 0323-2395
52. Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2007, ročník 38, č. 8-9.
ISSN-0323-2395
53. Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2009, ročník 40, č. 1, č. 3.
ISSN 0323-2395

54. Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2011, ročník 42, č. 6, č. 7. ISSN 0323-2395
55. Národní pojištění, odborný měsíčník. ČSSZ Praha: 2012, ročník 43, č. 3. ISSN 0323-2395
56. Sociální politika, MPSV ČR, Praha: BMSS-Start, 1999, ročník 25. ISSN 0049-0961
57. Informační leták. Malá důchodová reforma v otázkách a odpovědích. ČSSZ Praha: 2011.
58. Návrh na řešení dopadů nálezu Ústavního soudu, MPSV, 10.12.2010.
59. Závěrečná zpráva PES. MPSV, červen 2010.
60. Změny v důchodovém pojištění. Informační leták. ČSSZ Praha: 2009.

Internetové odkazy

61. <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody.htm>, 16.1.2012.
62. <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/duchodova-reforma-2011.htm>, 30.12.2011.
63. <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/podani-zadosti-o-duchod.htm>, 20.11.2011.
64. <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/zmeny-v-duchodovem-pojisteni>, 10.2.2012.
65. <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/nejcastejsi-dotazy/nejcastejsi-dotazy-duchodove-pojisteni>, 6.1.2012.
66. <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy//2012-03-14-stolet-slavi-letos-469-lidi.htm>, 19.3.2012.
67. <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/1409-11>, 5.1.2012.
68. http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zakladni_udaje_o_ceske_republice, 6.4.2010.
69. <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk>, 15.1.2012.
70. <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/duchodova-reforma-66979.htm>, 4.2.2012.
71. http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf, 31.1.2012.
72. <http://www.mpsv.cz/cs/8895>, 5.2.2012.
73. <http://www.mpsv.cz/cs/10461>, 3.1.2012.
74. <http://socialniporadce.mpsv.cz/cs/164>, 27.5.2011.

Použitá označení:

ČR - Česká republika

ČSSZ - Česká správa sociálního zabezpečení

EU - Evropská unie

MPSV - ministerstvo práce a sociálních věcí

např. - například

OSSZ - okresní správa sociálního zabezpečení

OSVČ - osoba samostatně výdělečně činná

tzn. - to znamená

zdp - zákon důchodového pojištění

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Dobrovolné důchodové pojištění na okrese Břeclav

Příloha č. 2

Přehled minimálního pojistného a vyměřovacího základu osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění

Příloha č. 3

Koeficienty nárůstu všeobecného vyměřovacího základu pro důchody přiznané v roce 2012

Příloha č. 4

Všeobecné vyměřovací základy od roku 1986 do 2010 pro důchody přiznané v roce 2012

Příloha č. 5

Přepočítací koeficienty pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu

Příloha č. 6

Tabulka redukčních hranic od roku 1996 do roku 2010

Příloha č. 7

Výpočet starobního důchodu pro období od 1.11.2011 do 29.9.2011

Příloha č. 8

Výpočet starobního důchodu pro období od 30.9.2011 do 31.12.2011

Příloha č. 9

Výpočet starobního důchodu pro období od 1.1.2012 do 31.12.2012

Příloha č. 10

Tabulka zvyšování základní a procentní výměry

Příloha č. 11

Vývoj počtu vyplácených důchodů podle druhu důchodu

Příloha č. 12

Počet důchodců v prosinci let 2002 – 2010

Příloha č. 13

Průměrná měsíční výše sólo vyplácených důchodů v prosinci let 2002 – 2010

Příloha č. 14

Základní demografické a socio-ekonomické ukazatele

Příloha č. 15

Vývoj relace průměrného vypláceného starobního důchodu k průměrné mzdě

Příloha č. 16

Vývoj podílu průměrného vypláceného starobního důchodu a průměrné mzdy v národním hospodářství

Příloha č. 17

Tabulka snižování procentní výměry u starobních důchodů před dosažením důchodového věku

Příloha č. 1

Dobrovolné důchodové pojištění na okrese Břeclav.¹

rok	počet dobrovolně pojištěných osob od 1.1.1996	z toho bez udání důvodu	počet aktivních pojištěnců
2000	64	nevykazováno	nevykazováno
2001	73	nevykazováno	nevykazováno
2002	82	61	nevykazováno
2003	88	67	nevykazováno
2004	95	74	nevykazováno
2005	102	81	nevykazováno
2006	118	95	nevykazováno
2007	123	100	nevykazováno
2008	146	108	nevykazováno
2009	172	128	32
2010	206	151	36
2011	237	171	39

¹ Statistické údaje OSSZ Břeclav

Příloha č. 2

Přehled minimálního pojistného a vyměřovacího základu osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění.²

rok	minimální výše měsíčního pojistného	minimální výše měsíčního vyměřovacího základu
1996	1.300,- Kč	5.000,- Kč
1997	1.456,- Kč	5.600,- Kč
1998	1.534,- Kč	5.900,- Kč
1999	1.586,- Kč	6.100,- Kč
2000	1.638,- Kč	6.300,- Kč
2001	1.716,- Kč	6.600,- Kč
2002	1.846,- Kč	7.100,- Kč
2003	1.924,- Kč	7.400,- Kč
2004	2.100,- Kč	7.500,- Kč
2005	2.352,- Kč	8.400,- Kč
2006	2.548,- Kč	9.100,- Kč
2007	2.688,- Kč	9.600,- Kč
2008	2.800,- Kč	10.000,- Kč
2009	1.649,- Kč	5.889,- Kč
2010	1.660,- Kč	5.928,- Kč
2011	1.732,- Kč	6.185,- Kč
2012	1.760,- Kč	6.285,- Kč

² Vypracováno autorem

Příloha č. 3

Koeficienty nárůstu všeobecného vyměřovacího základu pro důchody přiznané v roce 2012.³

rok rozhodného období	koeficient nárůstu VVZ	rok rozhodného období	koeficient nárůstu VVZ
1986	8,4807	1999	1,9863
1987	8,3069	2000	1,8634
1988	8,1217	2001	1,7170
1989	7,9296	2002	1,5999
1990	7,6496	2003	1,4990
1991	6,6289	2004	1,4057
1992	5,4127	2005	1,3364
1993	4,3212	2006	1,2537
1994	3,6451	2007	1,1677
1995	3,0760	2008	1,0798
1996	2,5978	2009	1,0434
1997	2,3501	2010	1,0249
1998	2,1497	2011	1,0000

³ Vypracováno autorem

Příloha č. 4

Všeobecné vyměřovací základy od roku 1986 do 2010 pro důchody přiznané v roce 2012.⁴

za rok	VVZ v Kč	za rok	VVZ v Kč
1986	2 964	1999	12 655
1987	3 026	2000	13 490
1988	3 095	2001	14 640
1989	3 170	2002	15 711
1990	3 286	2003	16 769
1991	3 792	2004	17 882
1992	4 644	2005	18 809
1993	5 817	2006	20 050
1994	6 896	2007	21 527
1995	8 172	2008	23 280
1996	9 676	2009	24 091
1997	10 696	2010	24 526
1998	11 693		

VVZ – všeobecný vyměřovací základ

⁴ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 123, aktuální údaje doplněny autorem

Příloha č. 5

Přepočítací koeficienty pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu.⁵

za rok	přepočítací koeficient pro úpravu VVZ	nařízení vlády
1994	1,1914	č. 227/1995 Sb.
1995	1,1978	č. 255/1996 Sb.
1996	1,1194	č. 254/1997 Sb.
1997	1,0891	č. 234/1998 Sb.
1998	1,0850	č. 228/1999 Sb.
1999	1,0620	č. 375/2000 Sb.
2000	1,0942	č. 346/2001 Sb.
2001	1,0693	č. 489/2002 Sb.
2002	1,0717	č. 338/2003 Sb.
2003	1,0665	č. 521/2004 Sb.
2004	1,0532	č. 414/2005 Sb.
2005	1,0707	č. 462/2006 Sb.
2006	1,0753	č. 257/2007 Sb.
2007	1,0942	č. 365/2008 Sb.
2008	1,0184	č. 339/2009 Sb.
2009	1,0269	č. 283/2010 Sb.
2010	1,0249	vyhl. MPSV č. 286/2011 Sb.

⁵ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 124, doplněno autorem o aktuální údaje

Příloha č. 6

Tabulka redukčních hranic od roku 1996 do roku 2010.⁶

pro důchody přiznávané v roce	první redukční hranice v Kč	druhá redukční hranice v Kč		právní předpis
1996	5 000	10 000		zák. č. 155/1995 Sb.
1997	5 600	11 200		nař. vl. č. 255/1996 Sb.
1998	5 900	11 800		nař. vl. č. 254/1997 Sb.
1999	6 100	13 000		nař. vl. č. 234/1998 Sb.
2000	6 300	14 200		nař. vl. č. 228/1999 Sb.
2001	6 600	15 300		nař. vl. č. 375/2000 Sb.
2002	7 100	16 800		nař. vl. č. 346/2001 Sb.
2003	7 400	17 900		nař. vl. č. 489/2002 Sb.
2004	7 500	19 200		nař. vl. č. 338/2003 Sb.
2005	8 400	20 500		nař. vl. č. 521/2004 Sb.
2006	9 100	21 800		nař. vl. č. 414/2005 Sb.
2007	9 600	23 300		nař. vl. č. 462/2006 Sb.
2008	10 000	24 800		nař. vl. č. 257/2007 Sb.
2009	10 500	27 000		nař. vl. č. 365/2008 Sb.
2010	10 500	27 000		nař. vl. č. 365/2008 Sb.
2011 do 29.9.2011	11 000	28 200		nař. vl. č. 283/2010 Sb.
2011 do 31.12.2011	10 886	28 699	98 960*	vyhl. MPSV č. 226/2011 Sb.
2012	11 061	29 159	100548*	vyhl. MPSV č. 286/2011 Sb.

* třetí redukční hranice

⁶ Srov. Přib, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 125, aktuální údaje doplněny autorem

Příloha č. 7⁷

Výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb. pro období od 1. 1. 2011 do 29. 9. 2011

(nařízení vlády č. 283/2010 Sb.: VVZ r. 2009 = 24.091 Kč, PK = 1,0289, průměrná mzda r. 2009 (VVZ x PK) = 24.740 Kč)

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient	Přepočtený příjem z výdělečné činnosti
1986	36 000,- Kč		8,3465	300 474,- Kč
1987	38 000,- Kč		8,1755	310 669,- Kč
1988	39 000,- Kč	30	7,9932	311 735,- Kč
1989	40 000,- Kč		7,8041	312 164,- Kč
1990	41 000,- Kč	39	7,5286	308 673,- Kč
1991	46 000,- Kč		6,5240	300 104,- Kč
1992	56 000,- Kč		5,3271	298 318,- Kč
1993	66 000,- Kč	16	4,2529	280 692,- Kč
1994	80 000,- Kč		3,5874	286 992,- Kč
1995	98 000,- Kč	15	3,0273	296 676,- Kč
1996	115 000,- Kč		2,5567	294 021,- Kč
1997	125 000,- Kč		2,3129	289 113,- Kč
1998	130 000,- Kč		2,1157	275 041,- Kč
1999	140 000,- Kč	20	1,9549	273 686,- Kč
2000	150 000,- Kč	10	1,8339	275 085,- Kč
2001	160 000,- Kč	8	1,6898	270 368,- Kč
2002	170 000,- Kč		1,5746	267 682,- Kč
2003	190 000,- Kč		1,4753	280 307,- Kč
2004	200 000,- Kč	12	1,3835	276 700,- Kč
2005	220 000,- Kč		1,3153	289 366,- Kč
2006	250 000,- Kč		1,2339	308 475,- Kč
2007	260 000,- Kč		1,1492	298 792,- Kč
2008	290 000,- Kč		1,0627	308 183,- Kč
2009	300 000,- Kč		1,0269	308 070,- Kč
2010	270 000,- Kč	50	1,0000	270 000,- Kč
Celkem		200		7 291 386,- Kč

Výpočet důchodu:

1) stanovení výpočtového základu

úhm přepočtených příjmů za roky 1986 až 2010
 $\frac{7\,291\,386,-\text{ Kč}}{\text{součet dnů za 25 let minus vyloučené doby}}$ x $30,4167$ = $24\,833,-\text{ Kč}$ (OVZ (osobní vyměřovací základ))
 $\xrightarrow{\text{redukce *)}}$ $15\,150,-\text{ Kč}$ (VPZ (výpočtový základ))

9 131 - 200 = 8 931

2) výpočet procentní výměry důchodu

Procentní výměra důchodu se stanoví z výpočtového základu, přičemž za každý celý rok pojištění získaný do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5 %. Za každých úplných 90 kalendářních dnů odpracovaných bez pobírání důchodu po vzniku nároku náleží 1,5 %.

Počet roků do nároku
(x 1,5 % za každý rok)

42	63,0
roků	%

po nároku
(x 1,5 % za 90 dnů)

	0,0
dnů	%

% výměra důchodu celkem:

9 544,- Kč

3) k procentní výměře důchodu náleží základní výměra

2 230,- Kč

4) Starobní důchod činí celkem

11 774,- Kč

Podle vyhlášky č. 286/2011 Sb. se od ledna 2012 ZVYŠUJE:

% výměra o: **1,6%**

153,- Kč

základní výměra o:

40,- Kč

Starobní důchod činí OD LEDNA 2012 celkem:

11 967,- Kč

*) do 11 000,- Kč (včetně)	zápočet OVZ plně	=	11 000,- Kč
nad 11 000,- Kč do 28 200,- Kč (včetně)	30 % z 13 833,-	=	4 150,- Kč
nad 28 200,- Kč	10 % z 0,-	=	0,- Kč
	Celkem:		15 150,- Kč

⁷ Zdroj: ČSSZ Praha

Příloha č. 8⁸

Výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb. pro období od 30. 9. 2011 do 31. 12. 2011

(zákon č. 220/2011 Sb., vyhl. MPSV č. 226/2011 Sb., nařízení vlády č. 283/2010 Sb. - průměrná mzda r. 2009 = 24.740 Kč)

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient	Přepočtený příjem z výdělečné činnosti
1986	36 000,- Kč		8,3465	300 474,- Kč
1987	38 000,- Kč		8,1755	310 669,- Kč
1988	39 000,- Kč	30	7,9932	311 735,- Kč
1989	40 000,- Kč		7,8041	312 164,- Kč
1990	41 000,- Kč	39	7,5286	308 673,- Kč
1991	46 000,- Kč		6,5240	300 104,- Kč
1992	56 000,- Kč		5,3271	298 318,- Kč
1993	66 000,- Kč	16	4,2529	280 692,- Kč
1994	80 000,- Kč		3,5874	286 992,- Kč
1995	98 000,- Kč	15	3,0273	296 676,- Kč
1996	115 000,- Kč		2,5567	294 021,- Kč
1997	125 000,- Kč		2,3129	289 113,- Kč
1998	130 000,- Kč		2,1157	275 041,- Kč
1999	140 000,- Kč	20	1,9549	273 686,- Kč
2000	150 000,- Kč	10	1,8339	275 085,- Kč
2001	160 000,- Kč	8	1,6898	270 368,- Kč
2002	170 000,- Kč		1,5746	267 682,- Kč
2003	190 000,- Kč		1,4753	280 307,- Kč
2004	200 000,- Kč	12	1,3835	276 700,- Kč
2005	220 000,- Kč		1,3153	289 366,- Kč
2006	250 000,- Kč		1,2339	308 475,- Kč
2007	260 000,- Kč		1,1492	298 792,- Kč
2008	290 000,- Kč		1,0627	308 183,- Kč
2009	300 000,- Kč		1,0269	308 070,- Kč
2010	270 000,- Kč	50	1,0000	270 000,- Kč
Celkem		200		7 291 366,- Kč

Výpočet důchodu:

1) stanovení výpočtového základu

úhm přepočtených příjmů za roky 1986 až 2010

$$\frac{7\,291\,366,-\text{ Kč}}{\text{součet dnů za 25 let minus vyloučené doby}} \times 30,4167 = \text{OVZ (osobní vyměřovací základ)} = 24\,833,-\text{ Kč}$$

redukcí *) → VPZ (výpočtový základ) = 14 931,- Kč

2) výpočet procentní výměry důchodu

Procentní výměra důchodu se stanoví z výpočtového základu, přičemž za každý celý rok pojištění získaný do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5 %. Za každých úplných 90 kalendářních dnů odpracovaných bez pobírání důchodu po vzniku nároku náleží 1,5 %.

Počet roků do nároku
(x 1,5 % za každý rok)

42	63,0
roky	%

po nároku
(x 1,5 % za 90 dnů)

	0,0
dnů	%

% výměra důchodu
celkem:

9 406,- Kč

3) k procentní výměře důchodu náleží základní výměra

2 230,- Kč

4) Starobní důchod činí celkem

11 636,- Kč

Podle vyhlášky č. 286/2011 Sb. se od ledna 2012 ZVYŠUJE:

% výměra o: 1,6%

151,- Kč

základní výměra o:

40,- Kč

Starobní důchod činí OD LEDNA 2012 celkem:

11 827,- Kč

*) do 10 886,- Kč (včetně)	zápočet OVZ plně	=	10 886,- Kč
nad 10 886,- Kč do 28 899,- Kč (včetně)	29 % z 13 947,-	=	4 045,- Kč
nad 28 899,- Kč do 98 980,- Kč (včetně)	13 % z 0,-	=	0,- Kč
nad 98 980,- Kč	10 % z 0,-	=	0,- Kč
	Celkem:		14 931,- Kč

⁸ Zdroj: ČSSZ Praha

Příloha č. 9⁹

Výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb. pro období od 1. 1. 2012 do 31. 12. 2012

(zákon č. 220/2011 Sb., vyhl. č. 298/2011 Sb.; VVZ r. 2010 = 24.528 Kč, PK = 1,0249, prům. mzda (VVZ x PK) = 25.137 Kč)

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient	Přepočtený příjem z výdělečné činnosti
1986	36 000,- Kč		8,4807	305 306,- Kč
1987	38 000,- Kč		8,3069	315 663,- Kč
1988	39 000,- Kč	30	8,1217	316 747,- Kč
1989	40 000,- Kč		7,9296	317 184,- Kč
1990	41 000,- Kč	39	7,6496	313 634,- Kč
1991	46 000,- Kč		6,6289	304 930,- Kč
1992	56 000,- Kč		5,4127	303 112,- Kč
1993	66 000,- Kč	16	4,3212	285 200,- Kč
1994	80 000,- Kč		3,6451	291 608,- Kč
1995	98 000,- Kč	15	3,0760	301 448,- Kč
1996	115 000,- Kč		2,5978	298 747,- Kč
1997	125 000,- Kč		2,3501	293 763,- Kč
1998	130 000,- Kč		2,1497	279 461,- Kč
1999	140 000,- Kč	20	1,9863	278 082,- Kč
2000	150 000,- Kč	10	1,8634	279 510,- Kč
2001	160 000,- Kč	8	1,7170	274 720,- Kč
2002	170 000,- Kč		1,5999	271 983,- Kč
2003	190 000,- Kč		1,4990	284 810,- Kč
2004	200 000,- Kč	12	1,4057	281 140,- Kč
2005	220 000,- Kč		1,3364	294 008,- Kč
2006	250 000,- Kč		1,2537	313 425,- Kč
2007	260 000,- Kč		1,1677	303 602,- Kč
2008	290 000,- Kč		1,0798	313 142,- Kč
2009	300 000,- Kč		1,0434	313 020,- Kč
2010	270 000,- Kč	50	1,0249	276 723,- Kč
2011	315 000,- Kč		1,0000	315 000,- Kč
Celkem		200		7 725 968,- Kč

Výpočet důchodu:

1) stanovení výpočtového základu

úhm přepočtených příjmů za roky 1986 až 2011

7 725 968,- Kč

součet dnů za 25 let minus vyloučené doby
9 496 - 200 = 9 296

x 30,4167 =

OVZ (osobní vyměřovací základ)

25 280,- Kč

redukce *)

VPZ (výpočtový základ)

15 042,- Kč

2) výpočet procentní výměry důchodu

Procentní výměra důchodu se stanoví z výpočtového základu, přičemž za každý celý rok pojištění získaný do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5 %. Za každých úplných 90 kalendářních dnů odpracovaných bez pobírání důchodu po vzniku nároku náleží 1,5 %.

Počet roků do nároku
(x 1,5 % za každý rok)

42 **63,0**
roky %

po nároku
(x 1,5 % za 90 dnů)

0,0
dnů %

% výměra důchodu
celkem:

9 477,- Kč

3) k procentní výměře důchodu náleží základní výměra

2 270,- Kč

4) Starobní důchod činí celkem

11 747,- Kč

*)	do	11 081,- Kč (včetně)	zápočet OVZ plně	=	11 081,- Kč
	nad	11 081,- Kč do	28 % z 14 219,-	=	3 981,- Kč
	nad	29 159,- Kč do	16 % z 0,-	=	0,- Kč
	nad	100 548,- Kč	8 % z 0,-	=	0,- Kč
			Celkem:		15 042,- Kč

⁹ Zdroj: ČSSZ Praha

Příloha č. 10

Tabulka zvyšování základní a procentní výměry.¹⁰

zvýšení od	základní výměra v Kč	procentní výměra		právní předpis
04/1996	920	8 %		nař. vl. č. 19/1996 Sb.
10/1996	1060	6 %		nař. vl. č. 218/1996 Sb.
08/1997	1260	8 %		nař. vl. č. 129/1997 Sb.
07/1998	1310	9 %	5 %	nař. vl. č. 104/1998 Sb.
08/1999	1310	7,5 %	5 %	nař. vl. č. 64/1999 Sb.
12/2000	1310	9 %	5 %	nař. vl. č. 353/2000 Sb.
12/2001	1310	11 %	8 %	nař. vl. č. 345/2001 Sb.
01/2003	1310	4 %	3,8 %	nař. vl. č. 438/2002 Sb.
01/2004	1310	2,5 %		nař. vl. č. 337/2003 Sb.
01/2005	1400	5,4 %		nař. vl. č. 565/2004 Sb.
01/2006	1470	6 %	4 %	nař. vl. č. 415/2005 Sb.
01/2007	1570	6,6 %	5,6 %	nař. vl. č. 461/2006 Sb.
01/2008	1700	3 %		nař. vl. č. 256/2007 Sb.
08/2008	2170	-		nař. vl. č. 211/2008 Sb.
2009	2170	4,4 %		nař. vl. č. 363/2008 Sb.
2010	2170	-		
2011	2230	3,9 %		nař. vl. č. 281/2010 Sb.
2012	2270	1,6 %		vyhl. MPSV č. 286/2011 Sb.

■ jedná se o důchody přiznané do 31.12.1995

¹⁰ Vypracováno autorem

Příloha č. 11

Vývoj počtu vyplácených důchodů podle druhu důchodu.¹¹

Rok	Počet důchodů (v tis.)							
	starobní	invalidní pro invaliditu stupně			vdovský	vdovecký	sirotčí	celkem
		III. ¹⁾	II. ²⁾	I.				
1996	1 806	408	124		625	31	58	3 052
1997	1 813	398	138		629	51	59	3 088
1998	1 859	392	145		627	68	56	3 147
1999	1 891	385	150		623	75	59	3 184
2000	1 919	382	155		619	79	57	3 210
2001	1 936	380	162		615	82	55	3 230
2002	1 921	382	171		612	85	56	3 227
2003	1 933	385	178		607	86	57	3 246
2004	1 965	388	184		604	88	56	3 285
2005	1 985	389	189		600	89	54	3 308
2006	2 024	390	199		598	91	53	3 355
2007	2 061	389	208		596	93	51	3 397
2008	2 102	383	216		594	94	49	3 438
2009	2 147	375	221		590	95	48	3 478
2010	2 306	248	57	170	587	96	48	3 511

podíl ze všech důchodů v %

1996	59,2	13,4	4,1		20,5	1,0	1,9	100,0
1997	58,7	12,9	4,5		20,4	1,6	1,9	100,0
1998	59,1	12,4	4,6		19,9	2,2	1,8	100,0
1999	59,4	12,1	4,7		19,6	2,4	1,8	100,0
2000	59,8	11,9	4,8		19,3	2,5	1,8	100,0
2001	59,9	11,8	5,0		19,0	2,5	1,7	100,0
2002	59,5	11,9	5,3		19,0	2,6	1,7	100,0
2003	59,5	11,8	5,5		18,7	2,7	1,7	100,0
2004	59,8	11,8	5,6		18,4	2,7	1,7	100,0
2005	60,0	11,8	5,7		18,1	2,7	1,6	100,0
2006	60,3	11,6	5,9		17,8	2,7	1,6	100,0
2007	60,7	11,4	6,1		17,5	2,7	1,5	100,0
2008	61,1	11,1	6,3		17,3	2,7	1,4	100,0
2009	61,7	10,8	6,4		17,0	2,7	1,4	100,0
2010	65,7	7,1	1,6	4,8	16,7	2,7	1,4	100,0

Pramen : ČSSZ

Poznámky: Uveden počet důchodů vyplácených v prosinci včetně důchodů vyplácených do ciziny.
Vdovské a vdovecké důchody jsou včetně souběhů s přímým důchodem.

¹⁾ Do roku 2009 plně invalidní důchody

²⁾ Do roku 2009 částečné invalidní důchody

¹¹ Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech 2010. MPSV Praha: 2011, s. 11

Příloha č. 12

Počet důchodců v prosinci let 2002 – 2010.¹²

Rok	Starobní				Poměrný starobní			Invalidní pro invaliditu stupně			Vdovský a vdovecký	Siroťští	ÚHRNEM
	celkem		krácený		starobní	III. ³⁾		II. ⁴⁾		I.			
	k věk. hr. ¹⁾	po inval. ²⁾	trvale	dočasně		III. ³⁾	II. ⁴⁾	I.					
celkem													
2002	1 883 314	1 659 163	210 960	13 191	24 516	378 433	166 405	70 729	54 401	2 577 798			
2003	1 891 577	1 639 500	225 933	26 144	22 642	380 416	173 569	67 438	55 202	2 590 844			
2004	1 923 728	1 648 673	250 683	24 372	21 187	384 203	179 173	63 374	54 020	2 625 685			
2005	1 942 079	1 656 890	270 892	14 297	19 791	385 149	184 906	60 632	52 543	2 645 100			
2006	1 976 693	1 667 628	295 328	13 737	18 657	385 764	194 291	57 411	50 968	2 683 784			
2007	2 011 281	1 677 398	323 263	10 620	17 584	383 913	202 773	54 195	49 415	2 719 161			
2008	2 049 530	1 690 727	354 415	4 388	16 475	377 723	211 022	51 507	47 754	2 754 011			
2009	2 092 894	1 697 687	391 734	3 473	15 474	370 154	215 790	49 281	46 798	2 790 391			
2010	2 245 707	1 709 059	425 168	3 227	14 325	244 048	54 973	167 308	46 021	2 819 093			
muži													
2002	656 217	568 327	82 034	5 856	1 057	188 680	92 891	7 255	25 339	971 439			
2003	657 771	559 274	87 433	11 064	1 146	190 456	96 562	7 532	25 453	978 920			
2004	669 969	563 112	96 641	10 216	1 251	192 961	99 197	7 535	24 773	995 686			
2005	679 071	568 237	104 780	6 054	1 327	193 836	101 710	7 701	23 871	1 007 516			
2006	694 678	572 642	115 531	6 505	1 421	194 512	106 163	7 759	22 971	1 027 504			
2007	710 131	576 665	128 069	5 397	1 487	193 744	110 009	7 635	22 140	1 045 146			
2008	733 276	589 616	141 574	2 086	1 553	189 678	113 199	7 506	21 253	1 066 465			
2009	760 365	600 696	157 933	1 736	1 613	184 918	114 416	7 438	20 680	1 089 430			
2010	832 291	610 707	173 951	1 585	1 629	129 066	29 314	88 383	20 167	1 108 146			
ženy													
2002	1 227 097	1 090 836	128 926	7 335	23 459	189 753	73 514	63 474	29 062	1 606 359			
2003	1 233 806	1 080 226	138 500	15 080	21 496	189 960	77 007	59 906	29 749	1 611 924			
2004	1 253 759	1 085 561	154 042	14 156	19 936	191 242	79 976	55 839	29 247	1 629 999			
2005	1 263 008	1 088 653	166 112	8 243	18 464	191 313	83 196	52 931	28 672	1 637 584			
2006	1 282 015	1 094 986	179 797	7 232	17 236	191 252	88 128	49 652	27 997	1 656 280			
2007	1 301 150	1 100 733	195 194	5 223	16 097	190 169	92 764	46 560	27 275	1 674 015			
2008	1 316 254	1 101 111	212 841	2 302	14 922	188 045	97 823	44 001	26 501	1 687 546			
2009	1 332 529	1 096 991	233 801	1 737	13 861	185 236	101 374	41 843	26 118	1 700 961			
2010	1 413 416	1 098 352	251 217	1 642	12 696	114 982	25 659	78 925	25 854	1 710 947			

Pramen : ČSSZ

Poznámky: ¹⁾ Starobní důchod přiznaný po dosažení důchodového věku

²⁾ Starobní důchod přiznaný po dosažení důchodového věku

³⁾ Do roku 2009 plně invalidní důchody

Nejsou zahrnuty důchody vyplácené do crziny.

Poměrný starobní = starobní důchod přiznaný podle § 26 zák. č. 100/88 Sb. a podle § 29 písm. b) zák. č. 153/95 Sb. (krátká doba pojištění).

Trvale krácený = až 3 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 31 zák. č. 155/1995 Sb.

Dočasně krácený = až 2 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 30 zák. č. 155/1995 Sb.

Nekrácený = starobní důchod přiznaný po dosažení důchodového věku

²⁾ Starobní důchod přiznaný invalidnímu důchodci po dosažení 65 let věku

⁴⁾ Do roku 2009 částečně invalidní důchody

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

Příloha č. 13

Průměrné měsíční výše sólo vyplácených důchodů v prosinci let 2002 – 2010.¹³

Rok	Starobní				Poměrný starobní	Invalidní pro invaliditu stupně			Vdovský a vdovecký	Siroťů	ÚHRNEM
	nekrácený		krácený			III. ³⁾	II. ⁴⁾	I.			
	k věk. hr. ¹⁾	po inval. ²⁾	trvale	dočasně							
celkem											
2002	6 841	6 949	6 272	5 896	3 705	6 666	4 132	4 739	3 327	6 398	
2003	7 083	7 226	6 432	6 122	3 699	6 911	4 243	4 830	3 440	6 616	
2004	7 280	7 454	6 537	6 191	3 666	7 088	4 315	4 889	3 529	6 797	
2005	7 755	7 953	6 914	6 536	3 775	7 537	4 584	5 143	3 780	7 238	
2006	8 200	8 437	7 241	7 091	3 859	7 962	4 847	5 385	3 998	7 653	
2007	8 761	9 040	7 699	7 646	4 545	8 496	5 161	5 705	4 278	8 176	
2008	9 653	9 963	8 538	8 129	4 511	9 337	5 893	6 407	4 989	9 039	
2009	10 062	10 412	8 903	8 433	4 511	9 681	6 076	6 567	5 145	9 413	
2010	10 138	10 531	8 989	8 456	4 407	9 656	6 671	6 140	5 194	9 506	
muži											
2002	7 627	7 731	7 044	6 625	3 437	7 192	4 382	3 651	3 313	7 045	
2003	7 909	8 044	7 241	6 934	3 376	7 449	4 501	3 770	3 426	7 285	
2004	8 141	8 306	7 379	7 020	3 313	7 628	4 579	3 862	3 512	7 487	
2005	8 671	8 860	7 802	7 406	3 413	8 096	4 861	4 123	3 761	7 969	
2006	9 168	9 401	8 170	7 932	3 503	8 538	5 133	4 358	3 977	8 419	
2007	9 796	10 077	8 687	8 503	3 664	9 094	5 457	4 668	4 254	8 990	
2008	10 728	11 036	9 565	9 067	4 239	9 943	6 193	5 412	4 960	9 888	
2009	11 189	11 536	9 982	9 416	4 249	10 301	6 384	5 580	5 114	10 311	
2010	11 254	11 657	10 073	9 457	4 178	10 142	6 978	5 660	5 153	10 408	
ženy											
2002	6 221	6 319	5 744	5 255	3 739	6 015	3 803	4 863	3 340	5 854	
2003	6 438	6 571	5 879	5 479	3 748	6 243	3 905	4 963	3 452	6 053	
2004	6 610	6 774	5 963	5 545	3 730	6 415	3 975	5 028	3 544	6 216	
2005	7 042	7 227	6 302	5 839	3 848	6 840	4 235	5 291	3 796	6 621	
2006	7 444	7 668	6 586	6 259	3 942	7 243	4 492	5 546	4 016	7 002	
2007	7 952	8 217	6 985	6 652	4 080	7 750	4 800	5 875	4 298	7 484	
2008	8 799	9 094	7 783	7 106	4 634	8 588	5 535	6 577	5 013	8 311	
2009	9 149	9 482	8 096	7 175	4 597	8 925	5 718	6 743	5 169	8 636	
2010	9 204	9 591	8 477	7 202	4 491	9 075	6 310	6 744	5 226	8 721	

Pramen: ČSSZ

¹⁾ Starobní důchod přiznaný po dosažení důchodového věku

²⁾ Starobní důchod přiznaný po dosažení invalidního důchodu

³⁾ Do roku 2009 plně invalidní důchody

⁴⁾ Do roku 2009 částečně invalidní důchody

Nejsou zahrnuti důchodci vyplácené do ciziny.

Poměrný starobní = starobní důchody přiznané podle §26 zák. č. 100/88 Sb. a podle §29 písm. b) zák. č. 155/95 Sb. (kritická doba pojištění).

Trvale krácený = až 3 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 31 zák. č. 155/1995 Sb.

Dočasně krácený = až 2 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 30 zák. č. 155/1995 Sb.

Nekrácený = starobní důchod přiznaný po dosažení důchodového věku

²⁾ Starobní důchod přiznaný invalidnímu důchodci po dosažení 65 let věku

⁴⁾ Do roku 2009 částečně invalidní důchody

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

U vdovských, vdoveckých a sirotčích jen důchody vyplácené samostatně.

¹³ Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech 2010. MPSV Praha: 2011, s. 13

Příloha č. 14¹⁴

Základní demografické a socio-ekonomické ukazatele.

Ukazatel	měrná jednotka	Rok										
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Počet obyvatel k 31. 12. sledovaného roku		10 206	10 203	10 211	10 221	10 251	10 287	10 381	10 468	10 507	10 533	
0-14		1 622	1 590	1 554	1 527	1 501	1 480	1 477	1 480	1 494	1 518	
v tom ve věku												
15-64		7 170	7 195	7 234	7 260	7 293	7 325	7 391	7 432	7 414	7 379	
65+	tis. osob	1 414	1 418	1 423	1 434	1 457	1 482	1 513	1 556	1 599	1 636	
Živé narození		90 715	92 786	93 685	97 664	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153	
Zemřelí celkem		107 755	108 243	111 288	107 177	107 938	104 441	104 636	104 948	107 421	106 844	
Následje dožítí při narození: muži	roky	72,1	72,1	72,0	72,5	72,9	73,4	73,7	74,0	74,2	74,4	
ženy		78,4	78,5	78,5	79,0	79,1	79,7	79,9	80,1	80,1	80,6	
Přirozený přírůstek obyvatelstva		-17 040	-15 457	-17 603	-9 513	-5 727	1 390	9 996	14 622	10 927	10 309	
Migrační saldo	počet osob	-8 551	12 290	25 789	18 635	36 229	34 720	83 945	71 790	28 344	15 648	
Celkový přírůstek obyvatelstva		-25 591	-3 167	8 186	9 122	30 502	36 110	93 941	86 412	39 271	25 957	
HDP v běžných cenách*	mil. Kč	2 448 557	2 567 530	2 688 107	2 929 172	3 116 056	3 352 599	3 662 573	3 848 411	3 739 225	3 775 237	
Růst HDP (běžné ceny)		7,9	4,9	4,7	9,0	6,4	7,6	9,2	5,1	-1,3	1,0	
Průměrná míra inflace	%	4,7	1,8	0,1	2,8	1,9	2,5	2,8	6,3	1,0	1,5	
Průměrná míra registrované nezaměstnanosti		8,5	8,5	9,9	9,2	9,0	8,1	6,6	5,4	8,0	9,0	
Osoby ekonomicky aktivní	tis. osob	5 171	5 173	5 132	5 133	5 174	5 199	5 198	5 232	5 287	5 269	

Pramen: ČSÚ, MPSV

* údaje vyčísleny z mimořádné revize HDP provedené ČSÚ v září 2011

¹⁴ Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech 2010. MPSV Praha: 2011, s. 7

Příloha č. 15

Vývoj relace průměrného vypláčeného starobního důchodu k průměrné mzdě.¹⁵

Rok	Průměrný důchod ¹⁾ (v Kč)	Průměrná mzda - všeobecný vyměřovací základ (v Kč)		Relace důchodu ke mzdě (v %)	
		hrubá ²⁾	čistá ³⁾	hrubé	čisté
1988	1 496	3 095	2 451	48,3	61,0
1989	1 598	3 170	2 504	50,4	63,8
1990	1 731	3 286	2 586	52,7	66,9
1991	2 176	3 792	2 952	57,4	73,7
1992	2 413	4 644	3 563	52,0	67,7
1993	2 734	5 817	4 551	47,0	60,1
1994	3 059	6 896	5 351	44,4	57,2
1995	3 578	8 172	6 318	43,8	56,6
1996	4 213	9 676	7 520	43,5	56,0
1997	4 840	10 696	8 308	45,3	58,3
1998	5 367	11 693	9 090	45,9	59,0
1999	5 724	12 655	9 842	45,2	58,2
2000	5 962	13 490	10 447	44,2	57,1
2001	6 352	14 640	11 324	43,4	56,1
2002	6 830	15 711	12 082	43,5	56,5
2003	7 071	16 769	12 807	42,2	55,2
2004	7 256	17 882	13 601	40,6	53,3
2005	7 728	18 809	14 252	41,1	54,2
2006	8 173	20 050	15 506	40,8	52,7
2007	8 736	21 527	16 509	40,6	52,9
2008	9 347	23 280	17 714	40,2	52,8
2009	10 027	24 091	18 665	41,6	53,7
2010	10 093	24 526	18 962	41,2	53,2

Pramen : MPSV

Poznámky: ¹⁾ Průměrný důchod je měsíční průměr sólo vypláčených starobních důchodů v roce.

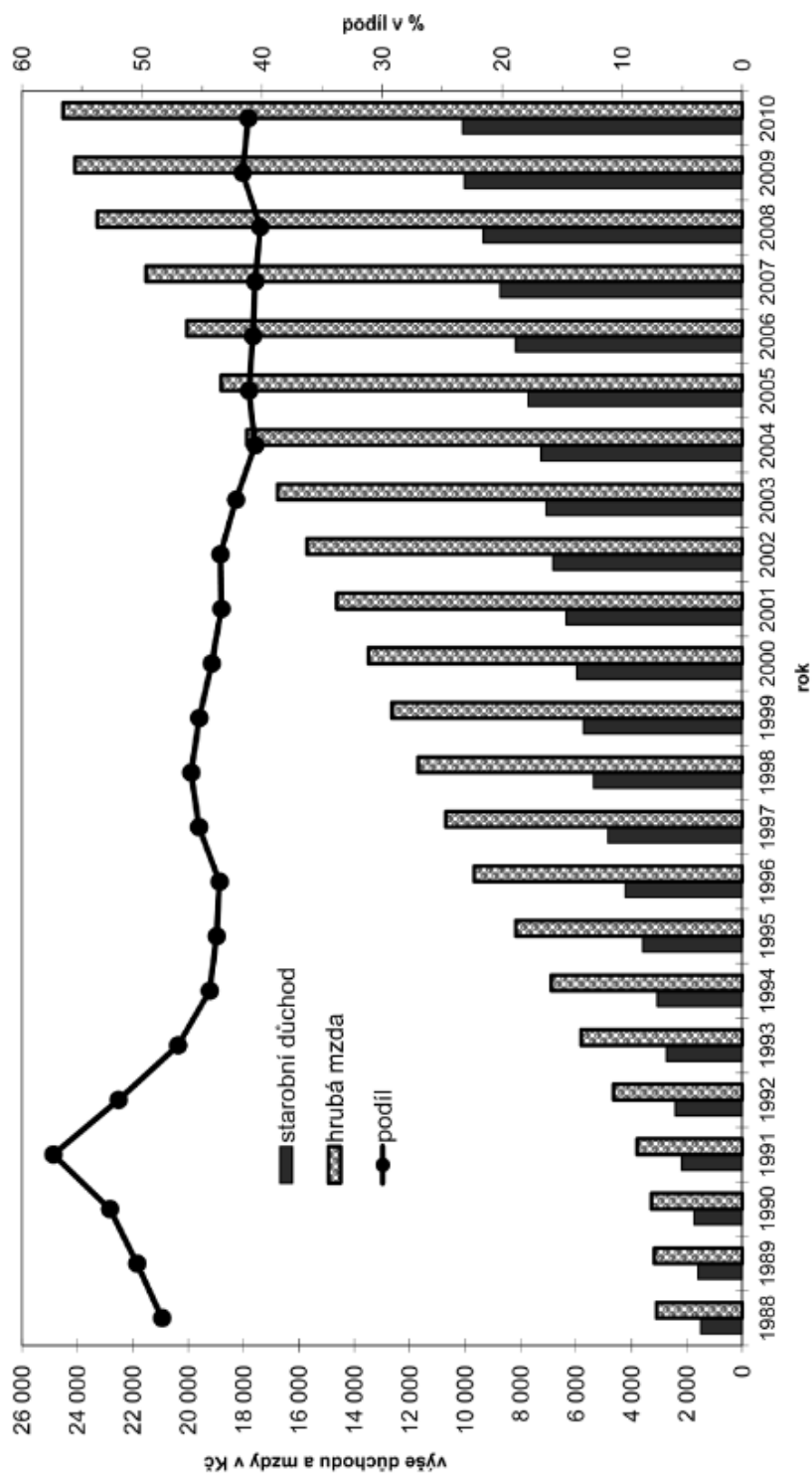
²⁾ Jako průměrná hrubá mzda je uveden všeobecný vyměřovací základ (§17 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb.) stanovený nařízením vlády.

³⁾ Průměrná čistá mzda je průměrná hrubá mzda snížená o této mzdě odpovídající daň z příjmu a o pojistné zdravotního a sociálního pojištění.

Částky mezd a důchodů jsou zvýšeny o státní vyrovnávací příspěvek v dobách, kdy náležel.

Příloha č. 16

Vývoj podílu průměrného vypláceného starobního důchodu* a průměrné mzdy** v národním hospodářství.¹⁶

*) měsíční průměr roční výplaty důchodu vypláceného samostatně ***) průměrná mzda ve výši všeobecného výměřovacího základu

¹⁶ Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech 2010. MPSV Praha: 2011, s. 17

Příloha č. 17

Tabulka snižování procentní výměry u starobních důchodů před dosažením důchodového věku.¹⁷

počet kalendářních dnů chybějících do dosažení důchodové věku pro důchody přiznané do 31.12.2011	snižování procentní výměry z výpočtového základu	počet kalendářních dnů chybějících do dosažení důchodové věku pro důchody přiznané od 1.1.2012	snižování procentní výměry z výpočtového základu
90 a méně	0,9 %	90 a méně	0,9 %
91-180	1,8 %	91-180	1,8 %
181-270	2,7 %	181-270	2,7 %
271-360	3,6 %	271-360	3,6 %
361-450	4,5 %	361-450	4,8 %
451-540	5,4 %	451-540	6,0 %
541-630	6,3 %	541-630	7,2 %
631-720	7,2 %	631-720	8,4 %
721-810	8,7 %	721-810	9,9 %
811-900	10,2 %	811-900	11,4 %
901-990	11,7 %	901-990	12,9 %
991-1080	13,2 %	991-1080	14,4 %
1081a více	14,7 %	1081a více	15,9 %

¹⁷ Vypracováno autorem dle právní úpravy zákona o důchodovém pojištění